

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DİN VE SOSYAL SAPMA

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ORTAKAYA

Çorum - 2023

TÜRKİYE'DE DİN VE SOSYAL SAPMA

Büşra ORTAKAYA

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Şaban HAKLI

Çorum 2023

Büşra Ortakaya tarafından hazırlanan “Türkiye’de Din ve Sosyal Sapma” adlı tez çalışması 19/06/2023 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Bekir ŞAHİN

.....

Prof. Dr. Şaban HAKLI

.....

Dr. Öğr. Üyesi Murat YILMAZ

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Büşra ORTAKAYA ’ın Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Prof. Dr. Muhammet Asif YOLDAŞ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Büşra ORTAKAYA

TÜRKİYE'DE DİN VE SOSYAL SAPMA

Büşra ORTAKAYA

ORCID:0000-0003-4140-0011

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans

Haziran 2023

ÖZET

Suç ve din kavramları, insanların yaşamları üzerinde doğrudan etkiye sahip olan önemli konular arasındadır. Yapılan çalışmalar, suç ve din ilişkisi hakkında hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar elde etmiştir. Bu çalışmada, nitel derinlemesine görüşmeler ve Dünya Değerler Araştırması 2019'dan elde edilen ikincil verilerin nicel analizi kullanılarak karma yöntem uygulanmıştır. Nitel yöntem için 21 kişi ile kartopu örnekleme yöntemi kullanılmış, nicel yöntem için 2000'den fazla katılımcının verileri regresyon analizi ile incelenmiştir. Nitel ve nicel bulgular, din ve sosyal sapma arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu tez, farklı inançlara, sosyo-kültürel yaşam tarzlarına ve dini rollere sahip insanlar arasında bile suç ve din arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, toplumun sosyal uyumunu teşvik etmek ve sosyal sapkınlığı azaltmak için bu ilişkiye daha fazla odaklanılması gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla, dinin, toplumda olumsuz sonuçlara neden olabilecek sosyal sapmayı önlemekte önemli bir rol oynayabileceği vurgulanabilir.

Anahtar Kavramlar: Suç, Din, Sosyal sapma, Karma yöntem, Din Sosyolojisi

Bilim Kodu: 10557755

RELIGION AND SOCIAL DEVIANCE IN TURKEY

Büşra ORTAKAYA

ORCID: 0000-0003-4140-0011

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science

June 2023

ABSTRACT

The relationship between crime and religion has had a significant impact on people's lives throughout history. Studies on this relationship have yielded both positive and negative findings. This research paper utilized a mixed-methods approach to investigate this relationship. Qualitative data were collected through in-depth interviews using a snowball sampling method, while quantitative data were obtained from the World Values Survey 2019. The results of both the qualitative and quantitative analysis revealed a negative association between religion and social deviance. Furthermore, the study found that this negative relationship persists even among people of different religious and cultural backgrounds. The study highlights the importance of continuing to investigate this relationship and developing strategies to promote social cohesion and reduce social deviance. Overall, the study suggests that religion may play an important role in preventing social deviance, and policymakers should consider this when making decisions that affect society as a whole.

Key Terms: Crime, Religion, Social deviation, Mixed-method, Sociology of Religion

Science Code: 10557755

TEŞEKKÜR

Çalışmamı özverili bir şekilde yazmayı yürütürken emeği geçen, eğitim yılı boyunca bilgileriyle çalışmama yön veren, ışık tutan ve her daim bana inanan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat Yılmaz'a ve benden hiçbir yardımı esirgemeyen eşi Münibe Zeynep Yılmaz'a teşekkür ederim. Tez danışmanım olan sayın Prof. Dr. Şaban Haklı ve YL ders döneminde bilgileri ile çalışmama katkı sunan ve Prof. Dr. Yakup Coştu hocalarıma teşekkür ederim. Lisans hayatımda olduğu kadar yüksek lisans dönemimde de beni destekleyen, her zaman cesaretlendiren ve bana güvenen değerli hocam Prof. Dr. Özcan Güngör'e de minnettarlığımı belirtmek isterim. Ve ayrıca yaptığım çalışmalara katkı sunduğu ve desteklediği için Dr. Öğr. Bekir Şahin hocaya da teşekkür ederim.

Çalışmanın saha kısmında değerli vakitlerini ayırıp görüşmelere katılan ve düşüncelerini bizimle paylaşan katılımcılara teşekkür ederim.

Çalışmamı yürütürken fikirleri ile beni aydınlatan ve hep yanımda olan sevgili kuzenim Mukaddes Öztürk'e teşekkürlerimi sunarım. Ve çocukluğumdan bu yana her yaptığım işte yanımda duran Hevida Akın'a teşekkür ederim. Lisans öğrenimimden bugüne kadar ki süreçte manevi destekçim, dostum Rana İrem Demirtürk'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Maddi ve manevi yanımda olan, tez dönemimin bitmesini saygıyla bekleyen ve iş yükümü hafifleten çokça sevgi ve merhameti benden esirgemeyen ve daimî destekçilerim annem Ayşe Hanım'a ve kardeşlerim Yunus, Emre ve Gülsüm'e teşekkür eder, tez dönemimde aramızdan ayrılan babacığma rahmet dilerim.

Büşra ORTAKAYA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Sosyal Sapma.....	5
1.1.1.Suç.....	7
1.1.2.Kötü Davranış.....	9
1.2.Tarihi Arka Plan.....	11
1.3.Din Bağlamında Suç Teorileri.....	12
1.3.1.Yapısal İşlevselci Teori.....	12
1.3.2.Sosyal Kontrol Teorisi.....	14
1.3.3.Sosyal Öğrenme Teorisi.....	16
1.3.4.Rasyonel Seçim Teorisi.....	17
1.3.5.Sosyal Ekoloji Teorisi.....	19
1.3.6.Referans Grup Teorisi.....	20
1.3.7.Etiketleme Teorisi.....	20
1.4.Batıda Suç ve Din Çalışmaları.....	21

1.5.Türkiye’de Suç ve Din Çalışmaları.....	22
1.6.Suç ve Din İlişkisi.....	24
1.6.1.Din.....	24
1.6.2.Dindarlık Boyutları	26
1.6.2.Dinin İdeoloji Boyutu.....	27
1.6.2.2.Dinin İbadet Boyutu.....	28
1.6.2.3.Dinin Bağlılık Boyutu.....	29
1.6.3.Suç ve Din.....	30
1.6.4.İslami Açıdan Suç.....	31

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1.Araştırmanın Modeli ve Deseni	34
2.1.1.Nicel Desen Araştırması.....	35
2.1.1.1.Mevcut Verilerin Saptanması.....	35
2.1.1.2.Verii Kodlama ve Düzenleme.....	35
2.1.1.3.Araştırmacının Rolü.....	38
2.1.1.4.Güvenirlik-Geçerlilik.....	38
2.1.1.5. Veri Analizi.....	38
2.1.2.Nitel Desen Araştırması	39
2.1.2.1.Örnekleme Grubu.....	39
2.1.2.2.Verii Toplama.....	39
2.1.2.3.Araştırmacının Rolü.....	40
2.1.2.4.Güvenirlik- Geçerlilik.....	41
2.1.2.5.Verii Analizi.....	42
2.1.2.6.Etik.....	43

3.BÖLÜM

NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1.Nicel Bulgular	44
3.1.1.Katılımcı Bilgisi.....	44
3.2.1.Bulgular	46
3.2.Nitel Araştırma Bulguları	54
3.2.1.Katılımcı Bilgisi.....	54
3.2.2.Dindarlık Tanımı.....	55
3.2.3.Dindarlık Düzeyi	57
3.2.4.Dindar Olmak ile Suç İşlemek/Kötü Davranış Sergilemek Arasındaki İlişki	62
3.2.5.Suçu Engelleyen Faktör Olarak: Din	66
3.2.6.Suçu/ Kötü Davranışı Önlemede Dini Unsurlar/Bağlantılar	66
3.2.6.1.Tanrı/Allah Sevgisi.....	67
3.2.6.2.Tanrı/Allah Korkusu.....	68
3.2.6.3.İbadet Boyutu.....	69
3.2.6.4.Öldükten Sonra Dirilme.....	71
3.2.6.5.Cennet ve Cehennem.....	73
3.2.6.6.İslam Ceza Hukuku.....	75
3.2.7.Engelleyici Faktör Olarak Din ve Sosyal Baskı Karşılaştırması.....	76
3.2.8.Tövbe Etmek ve Tövbe Edince Affedilirim Düşüncesi.....	79
3.2.9.Sosyal Kuralların Belirlenmesindeki Etken	82
3.2.10.Ailenin Rolü.....	85

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	85
KAYNAKÇA.....	96
EKLER	107
EK-1. Görüşme Soruları.....	107
EK-2. Etik Kurul Raporu.....	109
Ek-3. Katılımcılara Verilen İzin Formu.....	110

TABLULAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Suç Ölçeği İndeks Variable.....	36
Tablo 2.2. WVS 2019 Türkiye Suç Ölçeği Güvenirlik Analizi.....	38
Tablo 3.1. Kontrol Değişkenleri.....	44
Tablo 3.2. Tanımlayıcı İstatistikler.....	45
Tablo 3.3. Dini değişkenler ile insanların suç faaliyetlerine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi araştıran ikili lojistik regresyon analizi.....	48
Tablo 3.4. Dini değişkenler ile insanların kabahat fiillerine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi araştıran ikili (Binary) lojistik regresyon analizi.....	52
Tablo 3.5. Katılımcı Bilgisi/Demografik Değerler	54
Tablo 3.6. Katılımcıların Dindarlık Algılarını Oluşturan Anahtar Sözcüklerin Tanımı	55
Tablo 3.7. Dindarlık Düzeyi/Nitelemesi.....	57
Tablo 3.8. Din Faktöründe Suçu Önleyen Unsurlar	66
Tablo 3.9. Katılımcılara Göre Kuralların Belirlenmesinde Etken Olan Faktörler.....	82
Tablo 3.10. Ailenin Rolü	85

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Teorik Çerçevenin Kapsamı	12

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

$\bar{X}$	Aritmetik Ortalama
%T	Yüzde geçirgenlik
(r)	Kolerasyon katsayısı
(a)	Cronbach Alpha

Kısaltmalar

WVS	Word Values Survey
MTA	Yeşilay Danışmanlık Merkezi
Vs.	Ve Benzeri
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

GİRİŞ

Suç eylemi insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olagelmıştır. Yazılı tarih kaynaklarında ve kutsal metinlerde suç ve günah, insanlık tarihinin hem bir parçası hem de yapısını oluşturmaktadır. Semavi dinler olarak kabul edilen dinlerin ortak metinlerinde Hz. Adem'in cennetten kovulması¹, Habil'in, Kâbil'i öldürmesi, masum halklara ve peygamberlere karşı işlenen suçlar vs. ilk suçlar bağlamında kabul görmüştür. İnsanın başlangıcı kabul edilen dönemlerden, günümüze kadar gelen süreçte bu durum tarihi çatışmaların temel sebeplerinden birisi olarak görülmüştür (Yetik, 2012; "Tevrat, Yaratılış", 2004).

Günümüz dünyasında modern hayatın bir getirisi olan kentleşme, işsizlik, toplumsal eşitsizlik, teknoloji, göç vs. gibi durumlar çok farklı suç türlerini doğurmuştur. Modern toplumun inşası farklı suç ve suç türlerinin oluşmasına sebep olsa da (Aytaç, 2016) modern toplum gün geçtikçe artan suçları engellemeye çalışarak, ivedilikle sosyal düzen ve kontrolü inşa etmeye çalışmıştır (Bektaş - Bakacak, 2009). Bu nedenle 19. yüzyılda sosyoloji, biyoloji, psikoloji gibi bilim dalları vasıtasıyla suç araştırmaları başlamıştır. Her bir bilim dalı kendi sınırları içerisinde suçun ne olduğu, bireylerin neden suç işlediği, suçun önlenmesi gibi hususlar da araştırmalar yapmıştır (Günel, 1972).

İnsanın, düşünce ve davranışları, zaman içerisinde bulunduğu toplumu, ortak bir payda da toplanmakta, bu da kurallar/normlar bütünü oluşturulmaktadır. Sosyal düzen veya kontrol denilen bu durumun aksi sosyal sapmayı doğurmaktadır (Burcu, 1992). Sosyal sapmanın çeşitli alt başlıkları vardır. Kanunların ihlali, suçu, toplumsal normlara uyumsuzluk ise kötü davranışı doğurmaktadır. Resmi/formal kaynakların cezai yaptırım uyguladığı durum suç, informal/gayri resmi kaynakların cezai yaptırım uyguladığı durum ise toplumda kötü görülen davranış olarak kabul edilmektedir (İçli, 2002).

Toplumun düzen ve birlikteliğini sağlamaya yönelik toplumsal bir kurum olarak din olgusunu görmemiz mümkündür. Dini toplumsal değer ve yargılardan ayrı tutabilmek mümkün görülmemektedir. Din, toplumda meydana gelebilecek huzursuzluk, kargaşa, anlaşmazlık, problem, güvensizlik doğuran sosyal sapsmaları önleyebilme gücüne sahip olan bir faktör olarak bilinmektedir (Kenevir, 2017, 335).

Din, bireyler üzerinde etkili bir faktör olarak kabul edildiğinde suç/kötü davranışın bireyleri nasıl ve ne derece etkilediği, bireylerin bu konudaki tutumlarının belirlenmesi gibi sorunlar hali hazırda çalışılan konulardır. Alan yazın incelendiğinde dindarlık düzeylerinin bireylerin suç/kötü davranış, tutum ve algılarına, ne derece etki ettiği Türkiye'de de son zamanlar da üzerinde çalışılan konular arasına girmiştir.

---

¹Â'râf, 22, Tevrat, Yaratılış IV, 1-5.

Bir toplumun, sosyo-ekonomik durumunu, coğrafi ve kültürel etkilerini, toplumsal sorunlarını, Joe-stratejik konumunu bilmek, toplumu tanımak açısından önemlidir. Bu özellikler, toplumların dinî ve tarihi geçmişlerini okumayı sağlayacaktır. Toplum hakkında edinilen bilgiler, bireylerin inanç, ibadet ve dini bağlılığını güçlendiren ve zayıflatan yönlerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Bireylerin algı ve tutumlarının oluştuğu zemini tanımak, verdikleri cevapların daha iyi anlaşılmasına yol açacaktır. Bireylerin suç ve kötü davranış algı ve tutumlarının araştırıldığı bu çalışma da gerekli zemini tanımak elbetteki faydalı olacaktır.

Türkiye, yüzyıllar boyunca üzerinde farklı etnik kökenlerin aynı toprak parçası üzerinde yaşadığı Anadolu Yarımadası'nda bulunmaktadır. Türkiye, jeopolitik anlamda geniş bir sosyo-kültürel ağa sahiptir. Kültür, tarih ve coğrafya bağlamında doğunun ve batının ortak havzasını oluşturan bir ülkedir. İçerisinde bulunduğu pozisyon ve derin tarihi düşünüldüğünde Türkiye, stratejik bir konuma sahiptir (TASAM, 2011).

Türkiye'nin dini-jeopolitik yapısı da bir o kadar çeşitlilik arz etmektedir. Dini jeopolitiği düşünüldüğünde Ortadoğu olarak adlandırılan bu bölge, farklı etnik-dini kökenleri bünyesinde barındırmaktadır. Medeniyetler beşiği olarak tarif edilen bir konuma ev sahipliği yaptığını ifade etmek doğru olacaktır. Bu nedenle Türkiye'de, geçmişten gelen mezhepsel, etnik, kültürel çatışmaların var olduğu, farklı dini kimliklerin bir arada yaşadığı görülmektedir. Bununla birlikte bu bölgede yaşayan birçok birey İslam dinine mensup olup Müslüman kimliği taşımaktadır (Öçal, 2018). Bu araştırma, Müslüman bir ülke kabul edilen Türkiye merkezli bir incelemedir. Araştırmamızın problemi, sosyal sapma bağlamında Türkiye'deki yetişkin bireylerin dindarlık düzeyleri ile ilişkili olarak suç ve toplumsal ahlaka aykırı görülen kötü davranışlara karşı tutumlarını sosyolojik perspektif ile ele almaktır.

Çalışmanın kapsamı incelendiğinde araştırma, sosyal sapma terimi alt başlıklarından suç ve kötü davranış kavramlarını açıklamaktadır. Suç kavramından yasaların ihlali anlaşılma ile beraber kötü davranış kavramından ise toplumsal norm ve kurallar dışına çıkılan davranışlar anlaşılacaktır. Suç ve kötü davranış olarak tanımladığımız davranışlar ulaştığımız veri tabanı ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmanın hem nicel ve hem nitel desenlerinin yönetildiği bölümlerde suç ve kötü davranış terimi içerisine siber suçlar, uluslararası suçlar, terör suçları, beyaz yakalı suçları ve sapkınlık(delilik, psikoloji bozukluklar, aklın bulanması) vs. gibi konu ve kavramlar belirlediğimiz sınırlılıklar içerisinde yer almamaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'nin toplumsal yapısı göz önünde bulundurularak bireylerin dindarlık seviyesinin suç ve kötü davranışa karşı tutuma etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu noktadan hareketle Türkiye'de yaşayan bireylerin eğitim durumları, cinsiyet, medeni durum, gelir durumu, yaş gibi bağımsız değişkenler göz önüne alınarak din ve sapma/suç arasındaki ilişkinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Bunlara bağlı olarak alt amaçlar a) "inanç ve suç"

b) “ibadet ve suç” c) “dini bağıllık ve suç” olarak belirlenmiştir. Bu alt amaçlara bağılı olarak çalışmamızda aşağıdaki şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Din ve dinin boyutları ile suç ve kötü davranışa gösterilen tavır noktasında nasıl bir ilişki vardır?
2. Din ve dinin boyutları, bireylerin ve toplumun suç/kötü davranış sergilemeye karşı tutumlarını nasıl ve ne yönde etkilemektedir?
3. Birey ve toplum açısından suç/kötü davranışa karşı alınan tavır noktasında din mi yoksa sosyal baskı mı etkilidir?
4. Bireyler üzerinde Allah'a tövbe edebilmek ile suç/kötü davranışa karşı alınan tavır arasında nasıl ve ne derece engelleyici bir etki vardır?
5. Birey ve toplum açısından toplumsal kuralları ve kanunları kim belirlemelidir? İlahi bir emir mi yoksa toplum mu?
6. Bireylerin ve toplumun suç ve kötü davranış sergilemesinde ailenin rolü nedir?

Sosyal sapma, Türkiye'de olduğu gibi çoğu ülkede önemli bir araştırma alanı olarak kabul edilir. Ayrıca din konusu da geniş bir yelpazeye sahip olduğu için üzerinde araştırmalar yürütülmektedir. Türkiye halkının çoğunluğunun dini inancının var olduğu ifade edilmektedir ve dinin bireyler üzerindeki etkisinin, özellikle suç ve kötü davranıştan sakınmada nasıl bir rol oynadığı araştırılması önemlidir. Konda'nın 2021 yılındaki dindarlık araştırmalarına göre, Türkiye'deki bireylerin çoğunluğu Müslüman ve dindar olduğu için dini değerlerin suç önleme konusunda ne kadar önemli olduğunu anlamak da önemli bir konudur. Türkiye halkı incelendiğinde Konda'nın 2021 yılında yetişkin(+18) bireyler üzerinde yapmış olduğu bir araştırmaya göre her 100 kişiden 94'ünün dini inancının var olduğu ifade edilmektedir (TR100, 2022). Konda'nın 2021 yılı dindarlık araştırmalarına bakıldığında ise %50'sinin dindar, %33'ünün inançlı, %10'un sofu, %7'nin inançsız, olduğu görülmektedir (TR100, 2022).

Bununla birlikte bu çalışma din faktörü üzerinden toplum nazarında suç unsuru olarak kabul edilen olaylara karşı bireylerin tutumlarının ele alınması ile sosyoloji ve din sosyolojisi alanlarındaki bilimsel çalışmalara veri sunmaktadır. Ülkemizde her ne kadar kriminoloji üzerine yapılan çalışmalar çok sayıda olsa da sosyoloji ve din sosyolojisi alanındaki suç ve din çalışmaları az sayıda ve yetersizdir (Tutar, 2015). Din faktörünün toplumsal tutum ve davranışlar üzerindeki büyük etkisi düşünüldüğünde bu konuda Türkiye'deki çalışmaların azlığı ciddi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlamda bu çalışma, toplum nazarında suç karşı tutumu ortaya koyarken, bireylerin dindarlık düzeylerinin suç ve kötü davranışa karşı etkisini anlamak ve anlamlandırmak açısından da önemlidir. Bundan başka bu durum toplumsal problemlerin çözümüne ışık tutması noktasında da topluma katkı sağlayacaktır. Yine bu araştırma sosyal sapma ve din ilişkisinin toplumsal hayata yansımalarını keşfetmek ve bireylerin suç, kötü davranış ve din

üçgeninde davranış ve tutumlarını şeffaf olarak ortaya koymak açısından da kıymet arz etmektedir.

Çalışma karma yöntem kullanılarak nicel ve nitel desen ile yürütülmüştür. Çalışmanın nicel desenin kullanıldığı kısımda istatistiksel verilerden yararlanılmıştır. Nitel araştırma deseni kullanılan kısmın da ise fenomenoloji yaklaşımdan yararlanılmıştır. Nitel araştırma deseni kullanıldığı kısımda örneklem grubunun küçük olmasından ötürü genelleme yapmak doğru olmayacaktır.

Her ne kadar bu çalışmada karma yöntem kullanılmış olsa da bazı sınırlılıkların varlığından bahsetmek mümkündür. Çalışmanın sınırlı bir örneklem boyutu olabilir, bu da bulguların Türkiye'nin daha geniş nüfusuna genellemesini zorlaştırabilir. Ek olarak, WVS 2019 Türkiye örneğindeki potansiyel yanlılık, bulguların genellenebilirliğini potansiyel olarak sınırlayabilir. Ayrıca derinlemesine görüşmeler, katılımcı sayısı, görüşmelerin zaman çerçevesi ve daha geniş nüfusun düşünce ve deneyimlerini doğru bir şekilde temsil etme becerileri ile ilgili sınırlamalara sahip olabilir. İlaveten herhangi bir araştırma projesinde olduğu gibi, çalışmayı yürüten araştırmacılardan kaynaklanan potansiyel önyargılar ve varsayımlar, bulguların nesnellliğini ve doğruluğunu sınırlayabilmektedir. Son olarak araştırmacı, veri analizi sürecinde verileri doğru bir şekilde yorumlama ve çevirme konusunda zorluklarla karşılaşabilir.

Bu sınırlamaların ele alınması, en iyi şekilde potansiyel önyargılar konusunda şeffaf olunarak elde edilebilir. Ancak bu sınırlılıklar, çalışmanın Türkiye'deki din ve sosyal sapma anlayışına olan önemini ve katkısını ortadan kaldırmaz ve bu sınırlılıkların dikkatli bir şekilde ele alınması ve kabul edilmesiyle çalışma, konusuna ilişkin değerli iç görüşler sağlayabilecektir.

1.BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Sapma

Toplum içerisinde bireyler hayatlarını normlarla yönlendirmektedir. Toplumun, beraber hareket edebilmesi, sosyalleşmesi, çoğunluğa uyması ancak böyle mümkün olabilmektedir (Dönmezer, 1990, 280). Toplumsal normlar, toplumda kanunların gücü olmadan sosyal davranışlara şekil veren, onları sınırlandıran, yöneten eylemler olarak kabul edilmektedir (Cialdini - Trost, 1998, 152). Bununla beraber toplumun bireylerden beklediği genel davranış kalıpları olarak da nitelenmektedirler. Toplumda öne çıkan ve yaygın olan davranışlar, toplumun çoğunun kullandığı davranış kalıplarını teşkil eder (Hammond - Smashword, 2010, 74). Toplumun içselleştirmedeği davranış, bozulma, sapma olarak görülmektedir (Dönmezer, 1990, 280). Sapma ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında farklı tanımlarının yapılageldiği görülmektedir.

İngilizce de *deviance* kelimesi Türkçede sapma kavramına karşılık gelmektedir. İnsanların olağan dışı ve ahlaksızca bulunduğu² veya toplumun çizdiği kuralların dışına çıkarılması durumunu ifade etmektedir. Sapma kavramının, 'kural dışı,' 'toplumun örf ve adetlerinden farklı olan davranış şekli' veya 'toplumun genel kabullerini yok sayan davranış biçimi' gibi sözlük anlamları da bulunmaktadır. Eş anlamlılar sözlüğü incelendiğinde "anormal, olağan, sapma, kuralsızlık, tuhaf, anlaşılmaz, bozuk, düzensiz, yapay, insanlık dışı" kelimeleri karşımıza çıkabilmektedir (Hammond - Smashword, 2010). Sapkınlık, toplum içerisinde uyumsuz davranışları içeren grup veya kitleleri de ifade edebilmektedir. Belirli kural veya değerlere uyum gösterilmemesi toplum içerisinde bireylerin sapkın olarak nitelendirilmesine sebep olmaktadır (Giddens, 2012, 1071).

Simons, (2009, 67) sosyal sapma terimini "*bir kişinin nasıl davranması gerektiğine ilişkin, grup üyelerinin paylaştığı sosyal normları ihlal ettiği için, bir grup birey tarafından sakıncalı görülen herhangi bir düşünce, duygu veya davranış*" şeklinde tanımlamaktadır. Kısacası sosyal sapma, "toplum tarafından kabul gören normların ihlal edilmesi durumu" olarak tarif edilmektedir (Hammond - Smashword, 2010; Gottfried, 2018, 178).

Becker'a göre sosyal sapma nisbi özellik barındırmaktadır. Toplum için geçerli kabul edilen normların dışına çıkılması, kişiyi toplum dışı davranış sergilediğinden dolayı yargılamakta ve etkilemektedir. Bu düşünceden hareketle sapma kişinin niteliği değil, toplumun kişiye uyguladığı kural ve yatırımlardır. Herhangi bir toplumun Din, Hukuk ve Psikiyatri gibi

---

² Macmillan dictionry 'Deviance'. 20 Aralık 2021.
<https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/deviance>

kurumlar sapma olgusuna hangi muhtevayı belirlemiş ise o doğrultuda bireyler sapkın olarak etiket edilebilmektedir. Birey ile kurumlar arasında farklı anlam ve kavram problemi olabilmekte ve sapma kavramı bu bağlamda nisbi kabul edilebilmektedir (Dönmezer, 1990).

Sapmanın toplumda hangi manayı ifade ettiği nisbi vasfından dolayı bilinmemektedir. Toplum için sapma iyi/kötü, olumlu/olumsuz, istenilen/istenmeyen, uygun/tuhaf dualitesi olarak mi ele alınmaktadır? Sosyologlar bu duruma cevap ararken sapkın davranışı belirleme yetkisinin kimin elinde olduğuna, kimler tarafından normal veya anormal bir davranış olduğuna bakmaktadırlar (Hammond - Smashword, 2010). Sosyologlar, bireyler tarafından dışlanan eylemlerin çoğunu yargılamaktan, iyi veya kötü olarak görmekten ziyade objektif bir perspektifle yaklaşp, sapmayı “toplumsal olumsuzluk” olarak değerlendirmekte ve sapma eylemini toplumdaki her bireyin gerçekleştirebileceği olağan bir davranış olarak nitelendirmektedirler. Sosyoloji penceresinden bakınca davranış olarak sapma, adam öldürmek kadar önemli bir mesele olabilmekle birlikte, trafikte hata yapmak, büyüğüne saygısızlık yapmak gibi küçük bir kuralsızlığa kadar uzanabilmektedir (Henslin, 2012, 154). Dolayısıyla sapkın davranış biçimlerinin belirlenmesi noktasında bir konsensüsten bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Sosyal sapma, toplumdaki topluma, nesilden nesille, zamandan zamana değişebildiği gibi aynı kültür içerisinde farklı statüler arasında bile farklı algılardan bahsetmek mümkün olmaktadır (Giddens, 2012, 1071). Geçmişten günümüze sapkın davranışı kimin belirlediğini incelerken aile, din, medya, eğitim gibi kurumlarda davranışı anormal/sapkın veya normal olarak belirlemede önem arz etmektedir (Hammond - Smashword, 2010, 2010).

Sosyal sapma yaş bağlamında incelendiğinde çocuk, genç ve yetişkin bireylerin anti sosyal davranışlarında farklılıkların var olduğu kabul edilmektedir. Burada yaş ilerledikçe suç işleme şekilleri de değişmektedir. Çocuk yaşta arkadaşını itme hareketi, yetişkinliğe erişildiğinde bireyde aile içi şiddet olarak karşımıza çıkabilmektedir (Simons, 2009, 67-68).

Fichter (2001, 189), sapmayı olumlu/olumsuz olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Toplumların kültürel yapılarında “ideal” ve “gerçekçi” iki davranış biçiminin olduğunu ifade etmiştir. Gerçek, toplum içerisinde belirlenen sapma ve uyum kuralları ile karşılık bulmaktadır. İdeal ise kendisine ulaşılması zor olan ana prensipleri kapsamaktadır.

Olumlu sapma, toplumda ideal olarak belirlenen fiillerin bütünüdür. Toplumun en üst seviyede olduğunu düşündüğü en erdemli gördüğü davranış biçimidir. Birey süregelen davranış şekillerini ve düşünce ağlarını bir üst seviyeye çıkararak “yukarıya” doğru çekecektir. Olumlu yönde sapan birey sıra dışı bir kişilik olup toplumda kahraman veya ermiş kişi olarak adlandırılır. Sapkın kişi hayatı süresince marjinal kavramıyla ifade edilebilir, bu şekilde anılan birey, sonrasında çok farklı bir bakış açısı ile incelendiğinde aslında öyle olmadığı açığa çıkmaktadır. Toplumda dini, siyasi veya sosyal açıdan damga yiyen deli, sefil gibi görülen kişilerin zaman kavramı ilerledikçe aslında topluma yön veren alim, mucit gibi kişilikler olduğu bilgisine ulaşılabilir (Fichter, 2001).

Olumsuz sapma ise çalışmamızda sosyolojik açıdan ele aldığımız, toplumun, uygunsuz bulduğu, aşağı, düşük gördüğü, toplum tarafından kabul görmeyen süreçtir. Toplumun, aşağı gördüğü davranış formları olup, bireylere toplum tarafından düşük toplumsal statü tanımlaması yapılmasıdır. Sosyoloji çoğunlukla olumsuz sapma kavramı ile ilgilenmektedir (Fichter, 2001, 190).

Sapma olgusu, kültürel, zamansal, sosyal, fizyolojik ve psikolojik gibi etkenler dikkate alındığında beş farklı grupta incelenmiştir. Her ne kadar Fichter (2001), bu konu hakkında dört madde sıralamış olsa da Güngör (1998)'ün bu konuda yapmış olduğu çalışma ışığında bir madde daha eklenebileceği kanaati hasıl olmuştur. Bu beş madde başlığı şu şekilde tasnif edilebilir:

a) Uyumsuzlar: Toplumda bilinç kaybı, zihinsel noksanlık yaşayanlar ve nevrotik kişilikler gibi psikolojik sebeplere bağlı hastalıkları olanlardır. Toplumun koyduğu kurallara karşın, algı ve idrak eksikliğinden dolayı sorumlu değillerdir.

b) Olumsuzlar: Toplum içerisindeki fizyolojik eksikliklerle (göremeyen, duyamayan, fiziksel bir organından yoksun olanlar vs.) var olan bireylerdir. Toplum içerisine zamanla entegre olsalar dahi tam ve normal kategorize içerisine girmemektedirler.

c) Bağımlılar: Statü olarak toplumsal yapıya ayak uyduramayanlar (göçmenler, mülteciler, dilenciler, kimsesizler gibi.) bu kategoridedir.

d) Suçlular/Kabahatçiler: Toplumun kural ve kaidelerini bilinçli bir şekilde ihmal edenlerdir. Toplumsal yargı ve ceza sistemi ile yargılanan kişiler olarak kabul edilirler (Fichter, 2001, 191).

e) Kötü davranış: Toplumsal ceza sistemi içerisinde bulunmayan fakat toplumdaki örf, adet geleneklere aykırı davranılması ile toplumun dışladığı veya toplumsal baskı oluşturduğu (kumar, zina, alkol vs.) davranış kalıplarıdır. Örflerin de genel olarak sosyal kontrolün önemli bir mekanizmasını teşkil ettiği bilinmektedir. Bununla ilgili çalışmalar da her ne kadar yazılı bir havuz olmasa da örfeye karşı gelmenin ahlaki olmadığı, toplumun genel yapısına uymadığı görülmektedir (Güngör, 1998, 94). Bu nedenle son madde olarak kötü ahlaki davranış da buraya eklenmiştir.

1.1.1. Suç

Sosyal sapma ve suç kavramları genel olarak farklı şekilde ifade edilmektedir (Giddens, 2012, 843). Kızmaz'a göre suç kavramı aslında iki yönlü bir kavramdır, hem toplumun kurallarına aykırılığı nedeniyle sosyal bir sapmadır, hem de resmî/hukukî yaptırım olan bir olgudur (Kızmaz, 2002, 8). Fakat, sosyal sapma ifadesi, suç kavramına göre daha geniş bir yelpazeye

sahiptir (Macionis, 2015, 216). Sosyolojik araştırmalar kapsamında suç, son zamanlarda yoğun bir çalışma alanı olan sapma sosyolojisinin, alt dalıdır (Kirman, 2011, 303).

Suç kelime olarak, İngilizce 'de *crime*,³ Türkçe 'de ise *cürüm* kelimesine karşılık gelmektedir.⁴Suç, âdet, anane ve ahlak dışı davranışlardır. Suç, aynı zamanda hukuka, kanun ve kaidelere, ters düşen davranışların, resmi kaynaklar tarafından yaptırıma uğratıldığı davranış biçimleridir (Çağbayır, 2007, 4/4344). Başka bir tanımla, suç (kabahat, cürüm), toplum içerisinde haklı görülmeyen, yazılı-yazısız kaidelere bağlanan, yasak sayılan ve sonucunda cezaya maruz kalınan kuraldışı harekettir. Devletin kanunlarla tanımladığı, müeyyidelere ait kural ve kaidelere muhalif davranışlardır (Ozankaya, 1975, 88).

Suç kavramını sosyolojik açıdan Marshall, şöyle tanımlamaktadır; bireyin toplumsal sınırları aşan, kamusal alana yansıyan davranışlar da bulunmasıdır. Bireylerin, yasaklanan davranışları sergilemesi sonucu, yaptırıma maruz kalmalarını gerektiren eylemlerin bütünüdür (Marshall, 1999, 702). Suçun cezai ve yasal yaptırımı olan davranışı ifade etmesine bağlı olarak, sosyolojik bir temellendirilmesinin varlığı, geniş bir bilgi sahasını oluşturmaktadır. Bu perspektifte suç, toplumun yapı taşı diyebileceğimiz kurum, grup ve olgularını bozmakla beraber toplumdaki var olan birlikteliğe de zarar vermektedir. Toplumun temel unsurlarına zarar vermesi nedeniyle suç, "sorunlar ağı" olarak karşımıza çıkmaktadır (Kirman, 2011, 303-304).

Sosyoloji, bireylerin toplumun kültürel, geleneksel yönlerine uyum sağlayabilmeleri, sosyal ilişkilerini dengede tutabilmeleri açısından, *sosyalleşmeyi* önemli görmektedir. Sosyalleşmenin en temel öncülleri ceza ve ödül yaptırımıdır (Dönmezer, 1983, 149). Burada ceza yaptırımını pozitif hukuk penceresinden değerlendirdiğimizde yazılı normlara uyumsuzluğun sonucu yaptırım olarak karşımıza çıkar ve *devletin dayatma gücünün* ön planda olduğu bir yaptırımdan söz edilmektedir (Gürkan, 1994, 47).

Ülken 'e göre ise "*Toplum düzenini bozan ve toplum değerlerini çiğneyen her fiil suç sayılmıştır. Toplum bünyelerine göre suç anlayışı değişir*" (Ülken, 1969, 269). Sosyolojik, suç anlayışı, bireyin genetik özelliklerini, suç filinde bulunması ile özleştirmemektedir. Bireyin davranışlarının sebebini çevresel faktörlerde aramaktadır. Çünkü içerisinde bulunduğumuz toplumun değerleri, yapısı, norm ve kurallarına bağlı olarak, işlenen suçun mahiyeti ve oranı farklılık gösterecektir (Kirman, 2011, 303-304).

Kriminoloji(*criminologie*) sözlükte 'suç bilimi' olarak tanımlanmaktadır (Ülken, 1969, 181). Kriminoloji 'nin hangi bilimsel temellendirmeye dayandığı, tartışma konusu olmuştur, bununla ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Kriminoloji, birinci olarak suçun nedenselliğine dayalı olan teorik kriminoloji olarak araştırılmıştır. İkinci olarak ise sosyolojik temellendirmelere

³ Powered By Oxford Lexico. "Crime" Erişim 28 Mayıs 2022. <https://www.lexico.com/definition/crime>

⁴ Türk Dil Kurumu Sözlükleri. "Suç". Erişim 28 Mayıs 2022. <https://sozluk.gov.tr>

dayalı olan suçu önlemeyi ve azaltmayı hedefleyen uygulamalı kriminoloji olarak araştırılmıştır (Miller - Miller, 2009, 3). İkinci temellendirmeye dayalı olarak Modern Amerikan kriminolog Edwin Sutherland ise kriminolojiyi, “[Kriminoloji] suçu sosyal bir fenomen olarak ele alan bilgi bütünüdür” (Sutherland, 1939, 1) şeklinde ifade etmiştir.

Dönmezer’e (1983, 16-17) göre de sosyal bir olgu olan kriminoloji, suçu doğuran bütün davranışları inceleyen, sapkın fiilleri kontrol eden ve suçun nedenlerini ve değişkenlerini belirlemek adına hepsinin toplamından elde edilen verileri oluşturan bilimsel fenomendir.

Son olarak, Durkheim; suç ve kriminoloji kavramlarının iç içe olmasını şöyle ifade etmektedir; “Cezalandırılan herhangi bir eylemi suç olarak nitelendiririz ve tanımlandığı biçimiyle suç, kriminoloji isimli özel bir bilimin temel konusu haline getiririz” (Durkheim, 2004, 103).

1.1.2. Kötü davranış

Sosyoloji çalışmalarına göre suç yalnızca hukukî yaptırımlar noktasında değerlendirilmektedir. Resmi bir ihlal söz konusu olmadığından suç olarak ifade edilmeyen bu durum, “kötü davranış” olarak açıklanacaktır. Kötü davranış, ahlak, örf, gelenek ve görenek gibi yazısız kabul edilen toplumsal normların dışına çıkmasıdır (Artuk - Alşahin, 2018, 89).

Sosyal norm, toplumun koyduğu gayri resmi/yazısız kuralların ve bireylerin birbirlerinden uyulmasını beklediği eylemlerin bütünüdür. Sosyal kimlik teorisine göre normlar, toplumdaki diğer bireylerin kimliklerinin, kabul edilmesine ait toplumsal algı ve davranışların, dışavurumudur. Bu sebeple kişilerin toplum tarafından istenilen anlamda bireyler olduklarını şahsi olarak kendilerine ve tüm topluma ispatladıkları için belirlenen kurallara uygun davrandıkları fikrine varılmaktadır (Marshall, 1999, 533-534).

Toplum, sosyalleşmeyle beraber normlara uyum göstermeye çalışmaktadır. Suç işlenmesi sonucu hukukî yaptırımlara maruz kalınırken, toplumda gayri resmi/yazısız kuralların terk edilmesi de yaptırım olarak toplumsal baskıyı doğurmaktadır. Bireyler üzerinde yine olumlu (mükafat) veya olumsuz (ceza) gibi yaptırımlara yol açmaktadır (Giddens, 2012, 844).

Toplum, bireyler için gayri resmi/yazısız normların sınırlarını çizip, bireylerden kurallara uyum göstermelerini beklemektedir. Normların ihlali sonucunda sosyal baskı ortaya çıkabilir ve toplumsal bir dayatma söz konusu olabilir, burada herhangi bir hukuki yaptırım veya devlet baskısı söz konusu değildir. Toplumun ortaya koymuş olduğu bu baskı kimi zaman devletin müdahalesinden daha etkili olup güç unsuru haline gelebilmektedir (Gürkan, 1994, 47). Örnek olarak “Resmi Evrakta Sahtecilik” fiili cezai yaptırım sonucunu gerektirirken, bir erkeğin karşı cinsten birine karşı rahatsız edici bakışlarda bulunması hukuken cezalandırılabilir bir fiil değildir. Ancak bu fiil, cezai yaptırım gerektirmediği halde toplum tarafından daha şiddetli bir tepkiye yol açmaktadır. Bir kadına istemediği halde bakma davranışı karşısında verilen tepki önceden kestirilememektedir. Bireyler bu tür davranışlara dövmek, kızmak, dayak vs. gibi

şekillerde tepki üretebilmektedir (Sümer, 1998:316). Buna benzer olarak zina eylemi de, suç olmaktan çıkarılmış olduğu halde, aile kurumunun ana meselelerini teşkil eden bağlılık, itaat veya namus gibi kavramlara vermiş olduğu zarar nedeniyle toplum tarafından kınanmakta hatta namus cinayetlerine sebep olabilmektedir (Yarsuvat, 1977).

Bir davranış her ne kadar kanunen suç olma özelliği taşımasa da davranışın sonucu toplumsal yaptırım doğurmuşsa *geleneksel hukuk* bu şekilde o toplumda yaşatılacaktır. Buna bağlı olarak gayri resmi/yazısız kurallar, *hukuk antropolojisinin* bir inceleme sahası olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü resmi devlet hukuku bu tarz yaptırımlarla ilgilenmemektedir. Kumar oynamak, kumar borcunu ödememek, nişan yapıp evlenmemek kanunen suç teşkil etmemekle birlikte toplum bu tür eylemleri ayıplar, yerer, kötüler gibi düşünceler bu tarz eylemleri sergilemenize veya bunlardan rahatsız olmanıza neden olabilmektedir (Sümer, 1998).

Resmi kanunlar ve gayri resmi/yazısız kurallar toplumla iç içe varlığını sürdürmektedir. Bir davranış resmîyette sınırlandırılmasa da bazen o eylem toplum tarafından hoş karşılanmayıp, bireylerin özgürlük alanlarını da kuşatabilmektedir (Topçuoğlu, 1984, 61). Mesela kanunen mini etek giymek suç değilken, toplum tarafından iyi karşılanmaz veya kanunen dini ibadetlerin yapılması kişinin tercihine bırakılabilirken kişi üzerinde oruç tutan bireylerin bulunduğu yerlerde yemek zorunluluğu getirilerek kişi baskı altında bırakılabilmektedir (Sümer, 1998, 318).

Kimi eylemler ise hukuken suç sayılmasına rağmen toplumsal açıdan sorunsuz karşılanabilmektedir. Mesela eski Türk Ceza Kanunu'na göre "evlenmek için kız kaçırmak" fiili yasak olmasına rağmen toplum tarafından geleneksel evlilik türü olarak bakılan bir duruma dönüşmüştür ve bu fiil yeni Türk Ceza Kanunu ile suç olmaktan çıkarılmıştır. Kanunen adam öldürmek yasak olmasına, bu fiili işleyen bireyin ağır bir cezaya çarptırılmasına rağmen, kan davaları sosyal baskı ile kanunların önüne geçebilmektedir. Kimi zaman kişiler toplumsal kınamaya maruz kalmama uğruna kanunen yargılanmayı kabul etmiştir (Sümer, 1998, 319).

Çoğunlukla kanunların suç olarak belirlediği davranışlar ile toplumun belirlediği gayri resmi/yazısız kurallar birbiri ile uyuma göstermektedir. Neticede hukuk normlarının en temel kaynaklarından birisi de kamu vicdanıdır. Dolayısıyla kamu vicdanında meşru bir zemini olmayan cezai müeyyidenin uygulanması zordur. Sonuç olarak toplumun kınadığı bir çok davranışın hukuki düzlemde ceza karşılığı mevcuttur (Sümer, 1998, 319).

Sonuç olarak; sahip olunan kültürel kodlar, evrensel değerler, ahlak ilkeler, dinsel fenomenler, örf, adet ve gelenekler üzerinden oluşan düşünce ağı, bir toplum içerisindeki tutum ve algıları oluşturmada etkilidir. Bu düşünce ağı, toplumun kendi kontrol mekanizmasını yani *geleneksel hukuku* da üretmektedir (Nar, 2013, 273). Sosyal normların temelini oluşturan bu tutumlar, topluma aykırı bir eylemi, kötü davranış olarak addedebilmektedir.

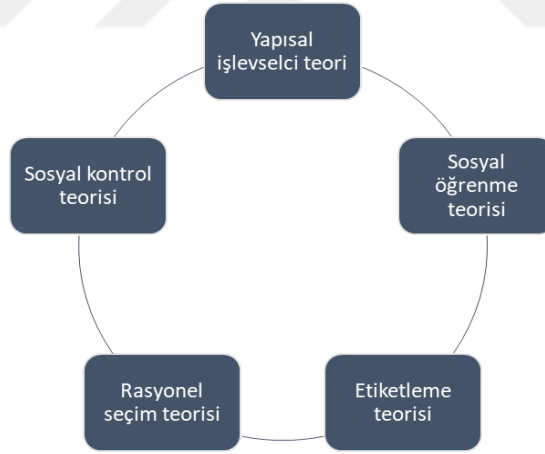
1.2. Tarihi Arka Plan

Suç kavramının eğitim, politika, siyaset, ekonomi gibi birçok alanda kullanılan bir kavram olduğu bilinmektedir (Yıldız, 2010, 62). Suç üzerine yapılan çalışmalar da dinin etkisi, yirminci yüzyıldan itibaren araştırılmaya başlanmıştır (Schur, 1969; Bainbridge, 1989, 288). On sekizinci yüzyılda ortaya çıkan, sekülerizm olarak bilinen, dinin bireyler üzerinde etkisinin kaybedeceği ve artık toplum üzerinde etkili olmayacağı düşüncesinden hareketle hukuki normların ilerlemesi cihetiyle suç ve din ilişkili incelemeler az sayıda çalışmayla sınırlı kalmıştır. Her ne kadar kriminoloji çalışmalarında ilerleme kaydedilse de bu çalışmaları din ile ilişkilendirilme noktasında eksik kalmıştır. Dinin sadece sosyal denetimi sağlayan bir rolünün olduğu varsayılmakla yetinilmiştir (Stark - Bainbridge, 1997, 9). Sosyal Sapma araştırmalarında Durkheim'ın yaptığı çalışmalar temel kabul edilmektedir. 1980 yılında kurumsallaşan sapkınlık araştırmaları, ilk olarak 1960-1970 yılları arasında ilgi görmeye başlamıştır. İnsanların sapkın hareketinden yola çıkarak bunun nedenlerini ve kaynağını anlamak için tanımlama yapmaya çalışılmıştır (Kirman, 2011, 273). 1897 yılında “anomi” kavramını, Hristiyan mezheplerine mensup bireylerin intihar oranlarını belirlemek ve karşılaştırmak için yazdığı *İntihar* isimli kitabında kullanması, Durkheim'ın toplumdaki sapkın davranışlara dikkat çektiğine işaret etmektedir (Alfa, 2017: 262). Durkheim öncesinde 1883 yılında Fransız asıllı Andre Michél Guerry tarafından yapılan “Essai sur la statistic moral de la” çalışması, intihar olaylarında bireyin canına kıymasında dış etkenlerin incelenmesinin önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma intihar üzerine sistematik bir çalışmanın ilk örneğidir. Guerry, yaptığı analiz çalışmasında dinin bireyin canına kıymasında önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Bununla beraber yine Durkheim'ın sosyal bilimlerde sapma ve din ilişkisi çalışmalarında önemli rol oynayan eserini yazmasında Henry Morselli ve Thomas Masaryk gibi isimlerden etkilenmiştir (Stark - Bainbridge, 1997, 23). Travis Hirschi ve Rodney Stark'ın, 1969 yılında yapmış olduğu çalışma, sosyal bilimlerde din ve suç ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar da bir ilk kabul edilmiştir. Bu çalışma da din ve suç arasında bir ilişki bulunmaması, sosyal bilimlerden bir yankı uyandırmıştır. Çalışma da ergenlerin üzerinde cehennem ateşi düşüncesinin herhangi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Sonrasında yapılan araştırmalar da bu çalışmanın sonuçlarının sadece California'nın batı kıyısı için geçerli olduğu, din ve suç arasında ilişkinin negatif olduğu sonucuna varılmıştır (Stark - Bainbridge, 1997, 9). Bu çalışmadan sonra din ve suç arasındaki ilişki üzerine birçok çalışma yapılmıştır (Baier - Wright, 2001; Chitwood vd., 2008). Türkiye’de ilk zamanlar dinin, sosyal sapma ile ilişkilendirildiği araştırmalar kriminoloji ve hukuk bilim dallarında yapılan çalışmaların konu başlıklarından öteye geçememiştir (Özbay, 2007). Kriminolojik çalışmaların, din ve ilahiyat alanlarıyla ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar sınırlı düzeyde ve az sayıda kalmıştır. Bununla beraber genel de sosyal sapma ve din ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların cezaevleri ile kısıtlı kalması da dikkat çeken bir başka unsurdur (Özbay, 2007).

Son yıllarda Türkiye’de suç ve din ilişkisi, sosyal sapma ve din ilişkisi gibi kavramların çalışıldığı, araştırmalar sayı olarak artmıştır. Türkiye’de din ve suç ilişkisi hali hazırda çalışılmaya devam etmektedir. Türkiye’de yapılan birkaç çalışmaya örnek vermek gerekirse Tecim (2006), “Cezaevlerinde Dini Yaşantı Ve Din Algısı: Konya Örneği” , Güneş (2003), “The Relationship Between Religiosity And Crime: A Case Study on University Students in Turkey” çalışmaları ifade edilebilir. “Türkiye’de Suç ve Din Çalışmaları” başlıklı bölümde Türkiye’de yapılan çalışmalar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.İğde(2009), “Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler ve Din Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” Gürler (2010), Din ve Suç(Hükümlüler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma) Kenevir (2015) “Kadın Mahkumlarda Suç ve Din Anlayışı” Dağtekin (2020) ise “Suç ve Din: Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Hükümlüleri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma” gibi çalışmaları dile getirmek mümkündür.

1.2.1. Din bağlamında suç teorileri

Suç ve din olguları birçok boyuta sahip sosyal etmenlerdir. Dolayısıyla bu türden çok boyutlu olguların birbirleriyle olan ilişkilerinin de çok yönlü olması beklenir. Bu durumda bu denli karmaşık bir ilişkinin tek bir teorik zeminle izahı mümkün gözükmemektedir. Bu başlıkta günümüze değin suç ve din bağlamında yapılmış araştırmalar da kullanılan kuramsal tezler ele alınıp; hangi kuramın nasıl bir zeminde ve hangi cihetle din ve suç arasındaki ilişkiyi ele aldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ele alınan kuramsal çerçeve Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1.1. Teorik Çerçevenin Kapsamı

1.2.2. Yapısal işlevselci teori

Yapısal işlevseciler için, sosyal sapma, bireylerin hukukî yaptırımlar aracılığıyla toplum da sapkın olarak bilinen davranışları onaylamasıdır. Toplumsal hareketlilik, sapmaya karşı olumlu /olumsuz tutum besleyenler arasında dayanışma sağlamaktadır. (Farklılıklar arttıkça iş bölümü artmaktadır). Sosyal sapma bireyler için birbirine zıt bakış açıları doğurmakta ve

toplumdaki stabiliteyi bozup, toplumsal değişime özendirmektedir (Hammond - Smashword, 2010).

Yapısal İşlevselci teori içerisinde Durkheim önemli isimlerdendir (Newburn, 2017, 182). Durkheim, toplumda yaygın olan normlara karşı gelinmesi, toplumun belirlediği hudutların aşılması sonucu sapkın davranışların ortaya çıktığını tespit ederken, işlevsel bakış açısını kullanmıştır (Hammond - Smashword, 2010).

Durkheim, sapkın davranışları, herkes tarafından kabul gören evrensel davranış kalıplarını yıkmak olarak ifade etmektedir. Sosyal sapmanın toplum içerisinde var olması olağan ve işlevseldir. Durkheim, bireylerin belli bir süreden sonra toplumsal ilişkilerini içselleştiremediklerinde ve toplum tarafından konulan kural ve kaidelere karşı kendilerini güvende görmediklerinde davranışlarında sapma, intihar gibi toplumsal problemlerin yüksek oranda arttığı görüşündedir. Durkheim, ortaya çıkan bu hali isimlendirmek adına “anomi” ifadesine yer verir (Alfa, 2017, 262).

Yapısal İşlevselci teori “toplumsal bütünleşme” olgusunu temel bir işlev olarak incelemektedir (Kızmaz, 2005a, 195). Bu bağlamda Durkheim’a göre fikirlerin ve değerlerin toplum içerisinde bir çatı altında toplanması önemlidir. Her ne kadar toplumda bireysel farklılıklar var olsa da inanç, ahlak ve değer gibi unsurlar kolektiftir. Toplumda var olan bütüncül düşünce ağının dağılması, zayıflaması, incilmesi, toplumun parçalanmasına, yıkılmasına sebep olacaktır (Mutluer, Gündüz, 2000, 55). Durkheim, bir sosyal sapma alt başlığı olan anomie konusunu ele aldığı “İntihar⁵” kitabında toplum da iki bütünleştirici unsuru önemli görmektedir. Bu iki kurumdan biri din diğeri ise ailedir (Durkheim, 2013).

Durkheim, toplumsal kuralları ancak toplumun kendisinin belirleyebileceğini söylemektedir. Toplum, kendi isteği doğrultusunda ahlaki bir düzen kuracaktır. Ahlaki otoritenin ancak toplumun benimsediği hayat düzeyinde olacağını ifade etmektedir. Durkheim’a göre toplum kendi kurduğu sisteme aykırı bir ahlaki düzeni, toplumsal kural olarak görmeyecektir. Toplumun sosyal ihtiyaçları ve doğal yaşamlarının değişimi, onlara yön veren kurallarla paralel olmalıdır (Taylor vd., 1973, 75). Durkheim, suçu modern toplumun bir getirisi olarak görmektedir (Giddens, 2012, 845).

Durkheim, suçu toplumun koyduğu kurallara, kanunlara, kurumlara ve toplumun kıymet verdiği şeyler üzerine yapılan bir saldırı olarak görmektedir (Ülken, 1969, 181).

Durkheim için bir eylemin toplumda suç sayılabilmesi, ancak toplumun tamamının davranışı ‘suç’ olarak adlandırması ile mümkündür. Toplumun uyduğu kuralların dışına çıkılması ceza sistemini oluşturur. Toplumun kabul ettiği kurallar değiştikçe ceza biçimi de değişmektedir. Durkheim toplumda suç ve ahlak dışı kabul edilen durumu birbirinden ayırmıştır. Suçu toplumun koyduğu kural ve kaidelerin dışına çıkılması olarak görmektedir. Ahlak kurallarının

---

⁵ Durkheim, E. (1897). Le Suicide Étude de Sociologie

çiğnenmesini ise vicdanî bir yaptırım olarak görmektedir. Buna göre her ikisi de toplumun ahlaki otoritesini bozmaktadır (Köseihal, 1971, 62).

1.2.3. Sosyal kontrol teorisi

İnsanların birbirlerine toplum içerisinde nasıl davranacaklarını belirledikleri ve bundan ötürü davranış şekillerini önceden sezebildikleri organizma ve sosyal vasitalara *sosyal kontrol* denmektedir. Sosyal kontrolün sağlanması ile toplum ve birey arasındaki karşılıklı sosyal ilişkiler gelişmektedir (Dönmezer, 2011).

Toplumda herkesin düzen içerisinde sorunsuz bir şekilde yaşayabilmesi, belirli norm ve kurallara tabidir. Toplumsal sapmanın önlenmesi için toplumsal kontrol bir sistem olarak var olmaktadır. İnsanların kurduğu ilişki ağında, toplumsal kontrol mekanizması enformel ve formel olarak ikiye ayrılmaktadır. *Enformel kontrol*, hukuk tarafından cezai bir müeyyide uygulanmadan, toplumun, yapılmasını uygun görmediği toplumsal değerlere aykırı olan davranışları, kınamasıdır. *Formal kontrol*, hukuki bir müeyyide uygulanan ve yazılı olarak kurallara ve yasalara bağlanan bir kontrol sistemidir (Kara, 2014).

Sosyal kontrol teorisi, çağdaş suç araştırmaları kapsamında üç temel yaklaşımdan biri olarak kabul görmektedir (Hirschi- Schreck, 2009, 305). Sosyal kontrol teorisi kuramcılarının temelde Durkheim'dan esinlenerek çalışmalarını başlattıkları bilinmektedir. 1960 yılında ABD'de sosyal ve ekonomik sorunlarla bağlantılı olarak muhafazakâr kesimin alınan kararlara karşı vermiş olduğu etki-tepki olayı olduğu söylenmektedir. Bu kuram 70'li yılların akabinde daha çok bilinir hale gelmiştir (Williams - McShane, 1999, 183-191).

Kontrol teorisi çalışmalarında ana tema, toplumdaki normlara uygun davranan ve sosyalleşme aracı ile ilişkilerini geliştiren bireylerin, bu bağ ile aile, din, akrân, iş, okul gibi kurumlarda uyum göstermesi olarak ifade edilebilir (Hirschi- Schreck, 2009, 305). Dini uygulamalara katılımı fazla olan kişilerin suç fiilini azaltıcı, toplumsal değer ve kuralların varlığına ve işleyişine daha iyi bir inanan olma yolunda daha fazla maruz kalacağı düşünülmekte ve böylece daha az suça meyilli olacakları ifade edilmektedir. Ayrıca dini öğrenme ve ibadetlerin dışında, dini kurumlarda gerçekleştirilen sosyal faaliyetler de kişileri genel olarak suç işlemekten uzak tutacağı düşünülmektedir (Ellis - Peterson, 1996, 765).

Sosyal kontrol teorileri içerisinde Travis Hirschi (1969)⁶'i, suç işleme davranışında bulunan bireyin toplumsal uyum düzeyini belirleyebilmek için dört unsur belirlemiştir:

---

⁶ Hirschi Travis, Causes of Delinquency, (London: University of California Press:1969)

Bağlılık (attachment): İnsanlar toplumsal kurumlar -aile, okul, iş- ile kuvvetli bağ kurdukça, suç işleme potansiyelleri azalmaktadır. Bireyin, toplum ile kurduğu bağ azaldıkça suç yaklaşmaktadır.

Adanmışlık (commitment): Birey, eğitim ve meslek alanlarında yeterli etkinliklere katılıp, ileriye dönük başarı sağladıkça, suç işlemekten kaçınacaktır.

Katılım (involvement): Bireylerin geleneksel aktivitelere -spor yapmak, TV izlemek, hobi edinmek gibi- katılması kişinin suçlu davranışlardan uzak durmasında etkilidir.

İnanç (Belief): Kontrol teorisi inancı önemli görmekle beraber suçu kimi zaman engelleyen kimi zaman ise destekleyen nitelikte olduğunu savunmaktadır (Schreck - Hirschi, 2009, 305-307).

Çoğu kontrol teorisyeninden farklı olarak Hirschi, kişilerin değer ve tutumlarının toplum tarafından kabul görmesinin nedenini, toplumsal uyumu tercih etmelerine bağlamaktadır. Hirschi bireylerin değer ve tutumları doğrultusunda suç işlemeye yol açabilecek davranışları, 'uyum' sağladıkları için gerçekleştirmeyeceklerini söylemektedir. Hirschi, teorisyenlerin aksine, topluma uyum sağlayabilmenin ancak bu dört unsurdan biri veya daha fazlası bireyde bulunduğu zaman olabileceğini ancak ahlaki normdan sapmanın 'yokluk' sebebiyle doğacağından bahsetmektedir. Buradan hareketle kişilerin din ile ilişkileri ne kadar kuvvetli ise onların suç işleme ihtimali daha düşüktür. Eğer ilişkide kopukluk varsa ve ilişki hiç sağlanmamışsa o zaman kişi artık sapma eylemine açık hale gelmiş, onu bağlayan herhangi bir şey kalmamıştır. Hirschi (1969), "*geleneksel kuralların ahlaki meşruiyetine olan inancın gücünün*" bireyi sapma veya uyum sürecine yönlendiren değişkeni ifade ettiğini söylemektedir (Sadique, 2016) Özetle, suç ve suçluluk kişinin toplumdaki bireyler ile kopan bağlarından ve değerlerinden filizlenmektedir (Schreck - Hirschi, 2009, 305).

Her ne kadar din özelde incelenmemiş olsa da sosyal kontrol teorisi, bireyin toplumsal ilişkilerini kuvvetlendirerek dini kurumların bireylerin sapkın davranışlar sergilemesi ve suç işlemesi noktasında bireyi engellemesi gerektiğini öngörmektedir. Fakat burada teorinin eksik kaldığının iddia edildiği kısım bazı davranışların her ne kadar sapkın olsa da toplum ve bireyler tarafından sorun teşkil etmemesi ve bir eylem kabul edilirken diğerine öncelik verilmemesidir. Burada teori belli davranışlar üzerinde durmamakla beraber sadece sapma davranışını ne sebeple tercih edilmediği üzerinde durmaktadırlar (Elliott vd., 1979; Hirschi - Stark, 1969; Sadique, 2016, 25).

Din ve suç ilişkisi, bağlamında çalışmalar yapan sosyal kontrol teorisyenleri kendi içlerinde ayrılmaktadır. Teorisyenler, suç ve din ilişkisini iki ana mesele ekseninde incelemektedirler. Bunlardan birincisi, bireylere dinin, aile ve arkadaş çevresi kanalıyla aktarılması şeklindedir. Yani burada aile ve çevre kişi için dini aktaran vasıta görevi görmektedir. İkinci olarak ise, dinin kendi başına güçlü bir suç önleyici etkisinin olduğudur. Din burada tek başına bir sosyal kontrol sağlama aracıdır (Cochran vd., 1994, 94).

Kurumlar aracılığı ile dinin katı bir şekilde yaşandığı toplumlar göz önüne alındığında dinin sosyal kontrole tesir eden bir fonksiyon olduğunu ileri sürmek mümkündür. Böyle toplumlar da din sert bir gelenek olarak önümüze çıkmaktadır. Din, sosyalleşmeyi sağlayan baskın bir niteliğe sahip olmakla beraber güçlü denetim mekanizması olarak da görev yapmaktadır. Geleneksel yaşam stiline, statik bir şekilde devam ettiği ve değişimin az miktarda yaşandığı kesimlerde, dinin kontrol, disiplin ve düzeni sağlama yönü baskın bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Modernleşmenin etkili olduğu sekülerizmin yaygın olduğu toplumlarda dinin etkisinin zayıflaması ve kontrolünün azalması beklenmektedir. Her ne kadar bu toplumlarda hukuk sistemi etkin olarak kullanılmış olsa da hukukun erişemediği durumlarda hayatın birçok alanında din unsuru etkili olabilmektedir. Ayrıca dinin etkisinin zayıflamasıyla, hukuki yaptırımları ve toplumsal normları bireyler uygulamada yetersiz kalabilmektedir. Özellikle, sosyo-ekonomik durumun kötü olduğu toplumlarda suçun önüne geçebileceğine inanılan, din faktörü ve sosyo-kültürel yapının varlığı yok sayılmamalıdır (Kızmaz, 205:194).

1.2.4. Sosyal öğrenme teorisi

Sosyal öğrenme teorisi, suçun öğrenilebilir bir davranış olduğu tezini öne sürmektedir (Kızmaz, 2005b, 161) İnsanların bazı davranışları içgüdüsel, bazı davranışları ise sosyalleşme sürecinde edinilmektedir. Birey sosyal çevresinde etkileşim halindeyken, hukuki, ahlaki davranışları öğrenebildiği gibi suça iten davranışları da öğrenmektedir (Dönmezer, 1983). Teoriye göre, suçu doğuran en temel etken, aile ve arkadaş grubundaki iletişim ağlarıdır. Aile çerçevesinden bakıldığında, anne-babanın ve çocuk ile iletişimsizliği, aile içi suçluluk, anne-baba ilgisizliği, ebeveyn ayrılığı vb. nedenler suçu doğurmaktadır. Akran grubunda ise, suç ortamlarına elverişli olayların yaşanması, arkadaş gruplarındaki bağımlı kişilikler, suçlu akranların varlığı ve onlarla etkileşim gibi sebepler bireyleri suçluluğa itmektedir (Kızmaz, 2005b, 161).

Sosyal öğrenme teorisi, Tarde'nin taklit(imitation) kurallarından yola çıkarak üretilen bir teoridir. Sonrasında bu teori, ayırıcı güçlendirme, ayırıcı birleşimler ve nötrleştirme olarak üç farklı şekilde ele alınmıştır (Demirel, 2017, 43). Edwin Sutherland'a göre, kişinin sosyal çevresinde bulunan bireyler, kişi için rol model olmaktadır. Bireyler etrafında bulunan bireylerle etkileşim halindeyken suç davranışını öğrenmektedir (Hammond - Smashword, 2010). Din, bireyleri hem toplumsal çevre hem de sosyalleşme aracılığı ile suç işlemekten uzak tutacaktır (Buket 1993, Wright ve diğerleri 1999). Bununla ilgili Sutherland, ayırimsal ilişki kavramını kullanmıştır (Hammond - Smashword, 2010). Ronald L. Akers ve Robert L. Burgess da öğrenme teorisi kapsamında *ayırıcı güçlendirme* teorisini oluşturmuştur. Akers ve Burgess yaptıkları çalışmalar da Sutherland'ın teorisini geliştirmeyi amaçlamıştır (Akers R. L. - Jennings G. W., 2009, 323). Akers 'in sosyal öğrenme teorisinde, tanımları sistemleştirip, şematik olarak sunup, bilişsel açıdan organize etmiştir (Akers, R. L. vd., 1979).

Suç ve din ilişkisi düşünüldüğünde, öğrenme teorisi kapsamında, Akers (1985)'in sosyal öğrenme, Hirschi (1969)'nin ise bağlanma teorilerinin diğer teorilere karşın daha etkili olduğu görülmektedir. Bu teoriler kullanılarak yapılan araştırmalar dindar gençlerin kilise gibi kurumsal ibadet mekanlarında sosyalleştiğini bu anlamda dini bağlılıklarının gerçekleştiği yönündedir (Johnson vd., 2001). Bireyin sosyal çevresindeki kurumlar (aile, kilise, akran grubu, okul vd.) bireye tanımları ve uzak durulması gereken maddeleri öğretirler, buradan hareketle bireyler taklit yoluyla öğreneceklerdir. Bireyler sosyalleşme yoluyla tanımları pekiştirecek ve işledikleri suçun cezai yaptırımını öğrenmiş olacaktır (Akers, R. L. vd., 1979, 638).

Kızmaz'a göre sosyal kontrol teorisi, inanca aidiyet, dinî bağlılık düzeyi, dinî kurumlara bağlılığı araştırırken, sosyal öğrenme teorisi arkadaş grupları ile birey arasındaki etkileşimi ele almaktadır. Ayrıca, sosyal kontrol teorisi, suç işlemenin kaynağını, bireyin içsel durumu ile ifade ederken, sosyal öğrenme teorisi sosyalleşme aracı etrafında şekillenen bir eylem olarak görmektedir (Kızmaz, 2005'a).

Dinin toplumun düzenini sağlayan, yön veren, inanan bireyler için normlar koyan bir yapısının var olduğunu söylemek mümkündür (Wach, 1987, 7). Buradan hareketle dini grupların yaşamsal değerleri, şekilleri ile suç ve sapma içerikli davranış kalıpları birbirleri ile zıtlık göstermektedir. Bu nedenle dindar bireyler çevrelerini de suç ve sapma eylemlerinden uzak tutan bireyler olarak tercih edeceklerdir. Birbirleri gibi insanları tercih eden bireyler, elbette ki hareket biçimlerinin, yaşam stillerinin benzeştiği bir örüntü içinde olacaklardır. Bu örüntü içerisinde bireyler, birbirlerini kontrol ve denetim altında tutacaklardır. Genel anlamda dini perspektif içeren bu grup suç ve sapma gibi eylemler içeren davranışlardan kaçınacaklardır (Kızmaz, 2005a, 197).

Son olarak, din, suç ve kötü davranışları engelleyecek olgulardan sadece bir tanesidir. Burada suçun veya kötü davranışın önlenmesinde başka etkenlerinde olduğunu, bu etkenlerinde caydırıcı yönlerinin olduğunu söylemek gereklidir. Bir inancı olmasa da veya dindar olmasa da suç ya da kötü davranıştan kaçınan bireylerin var olduğunu söylemek yerinde olacaktır (Kızmaz, 2005a, 197).

1.2.5. Rasyonel seçim teorisi

Rasyonel tercih teorisi, bireysel eylemlerin rasyonel bir zemin üzerine kurulu olduğunu düşünmektedir. Bu teori, bireylerin akran, aile, okul vb. çevresi ile ilişkisi, sosyalleşmenin etkisi, ekonomik durumları, sosyo-kültürel yapıları, biyolojik ve psikolojik unsurları, suç/kötü davranış ile ilişkileri ile ilgilenmemektedir. Rasyonel tercih teorisi, suç işlendiği takdirde, davranışın vereceği haz ve ceza kıyas edildiğinde, cezanın, suçun verebileceği zevkten daha caydırıcı bir faktör olması gerektiğini savunmaktadır (Kızmaz, 2005a, 198).

Rasyonel tercih teorisi, suç ve din ilişkisini, dinin, 'ceza' ve 'ödül' ifadelerini kullanarak açıklamaktadır. Dinlerin temel argümanları, inanç esasları ekseninde, bireyin ölümden sonraki yaşamı için ödül ve ceza vaat etmektedir. Bu da teorinin suç ve din ilişkisindeki yapısını oluşturmaktadır (Kızmaz, 2005a, 198). Bunu açıklayacak olursak, İslam, Hristiyanlık vb. bazı dinlerde öldükten sonra "sonsuz bir hayata" gidileceği anlatılmaktadır. O sonsuz hayatta dünyadaki davranışların karşılığı olarak ceza ve ödül vaat edilmektedir. Bazı Uzak Doğu dinlerinde de buna benzer şekilde, kişinin dünya hayatının öldükten sonraki yaşamını şekillendirdiğine dair bir dini inanıştan bahsetmek mümkündür. Örneğin, Hinduizm'de insanların Dharma'ya uygun hayat sürmesi karşılığında "ödül" vaat edilirken, tersi bir hayat için düşük ve erdemsiz bir yaşam tasvir edilir. Hinduizm'in sonsuz hayat ihtimalinde, Hanif inancına sahip düşünceler temel alınarak benzetmeye gidilmiştir (Sadique, 2016, 27).

Rasyonel seçim teorisi, bireylerin dindarlık düzeylerinin yüksek olması ile suçtan kaçınmaları arasında bir ilişki kurmaktadır (Grasmick vd., 1991). Dindarlık düzeylerinin yüksek olduğunu düşünen kişilerin ve dinî sosyal örüntülere net bir şekilde bağlı olan bireylerin toplumun suç olarak tanımladığı davranışlardan utanması ve kaçınması beklenmektedir (Grasmick vd., 1991). Din, okul veya iş gibi aktiviteler, biyolojik tatmini sağladığı için dindar bireyleri suç işlemekten uzak tutmaya yarayan uyarıcılardır (Baier - Wright, 2001).

Rasyonel tercih teorisine göre, bireyler, dinin temel kabul edildiği, dini bağlılığın yüksek olduğu toplumlarda, suç işlemekten "Allah korkusu", "Allah'tan utanma", "cehennem korkusu" ve "cennet ödülü" gibi dini terimlerin etkisinde kalarak kaçınacaklardır (Kızmaz, 2005a, 198). Bu da bireylerin inanç ve düşüncelerinin, davranışlarına olan etkisinin güçlü olduğunu göstermektedir.

Kriminoloji literatürü incelendiğinde temel alınan argümanlar içerisinde Hirschi ve Stark'ın(1969) yazmış olduğu "Hellfire Hypothesis (Cehennem Ateşi Hipotezi)" olağanüstü yaptırımlara ait bazı dini inançlarla bağlantılı korkuyu ifade etmek amacıyla kurulmuş bir teoridir (Evans vd., 1996; Hirschi - Stark, 1969; Stark, 1996). Bu teori, "Algılanan kesinlik ve cezanın şiddeti" bağlamında bireyi suç işlemekten kaçınacak eylemlerde bulunmaya iteceğini savunmaktadır. Bundan dolayı kriminoloji ile önemli bir bağı vardır (Sadique, 2016, 27).

Hirschi ve Stark (1969) "Hellfire Hypothesis (Cehennem Ateşi)" isimli çalışmalarında din ve suç arasında herhangi bir ilişki saptayamamıştır. Bu çalışmadan sonra başka araştırmacıların yaptığı çalışmalarda din ve suç arasında negatif bir ilişki saptanmıştır (Benda, 1995; Johnson vd., 2001; Tittle - Welch, 1983). Araştırmaların bir kısmında ise suç ve din arasındaki ilişkinin zayıf olduğu savunulmuştur (Bahr, S. J. vd., 1993; Cochran vd., 1994). Bununla beraber Stark vd. (1982) yılında yaptığı çalışmalarda dinin suç işlemek ile büyük oranda negatif bir ilişki içerisinde olduğunu, ekolojik bir temellendirme yaparak, toplumun ahlaki yapısı ile ilişkilendirerek saptamıştır (Kızmaz, 2005a, 200-201).

1.2.6. Sosyal ekoloji teorisi

Toplum içerisinde bireyin ilişki ağı, en yakın aile, okul ve akran çevresi tarafından şekillenmektedir. Bununla beraber bireyi hukuk kuralları kontrol etmektedir. Birey öncelikle toplumsal kurallar sonrasında ise yasal kurallar ile denetlenecektir. Bu nedenle, bireyin sürekli bir mekanizma tarafından denetim altında olduğunu söylemek mümkündür. Nüfusun artması, toplumsal yapının homojen olmaktan uzaklaştığı bölgelerde, birbiri hakkında bilgisi olmayan bireylerin arttığı varsayılırsa, kural veya normların bireyleri kontrol etmesi zorlaşacaktır. Burada yalnızca hukuk kuralları bireyi denetleyemez hale gelecektir (Demirel, 2022, 24).

Sosyal ekoloji teorisi 1920-1930 yıllarında Chicago okulu kurucusu Amerikalı Robert Ezra Park ve Ernest Burgess tarafından şekillendirilen bir teoridir. *Sosyoloji Bilimine Giriş*⁷ kitabı üzerinde beraber çalışmışlardır (Slattery, 2014, 263-266).

Ekoloji teorisyenleri açısından, şehir yaşamı, karışık ve kompleks bir yapıdadır. Ekoloji teorisi bireylerin birbirleri ile sürekli çekişme içerisinde olduğunu, buldukları bölgeye bu şekilde entegre olduklarını savunmaktadır. Bununla beraber kent yaşamında güçlünün, güçsüz üzerinde otorite kurduğunu, güçsüz olanın şehrin kuytusuna itildiğini, hor görüldüğünü ifade etmektedir (Slattery, 2014).

Park ve Burgess endüstrileşmenin şehirleşme açısından oluşturduğu örgütlenme ve tabakalaşma ile Küçük Sicilya ve Çin mahallesi gettolarının hayat şekilleri hakkında araştırmalar yapmışlardır. Park ve Burgess bu konu hakkında ileriye dönük birçok veri elde etmiştir.

Zorbaugh'nun Altın Sahil ve Kenar Mahalle⁸ çalışması buna bir örnek olarak verilebilir. Bu çalışma ile Zengin ve fakir aileler arasındaki ilişki transferleri noktasında önemli veriler elde edilmiştir. Çalışmada; toplumsal iltizamın bozulması, ahlaki çöküntülerin meydana gelmesi, sosyal düzensizlik gibi konulara değinilmiştir. Bölge üzerinde sosyal sapma ve suç oranlarının yüksekliğine dikkat çekilmiştir (Slattery, 2014). Bu çalışmadan hareketle başka çalışmaların da yapıldığını dile getirmek mümkündür (Shaw - McKay, 1942).

Sosyal Ekoloji teorileri, seküler hayatın tercih edildiği bölgeler ile dindar olan ve sosyal bağların ve bağlanmaların çok olduğu bölgeler arasında suç ve din arasındaki ilişkinin farklılaştığı tezini öne sürmektedir (Johnson vd., 2000). Sosyal entegrasyon teorisine bakıldığında belli bölge veya mahalle içerisindeki bireylerin birbirleri ile ilişkileri sonucunda dini bağlılıkları ve o bölgedeki dini katılımları (kilise, sosyal faaliyet, camii vb.) etkilenecektir (Johnson vd., 2001, 33; Benda - Corwyn, 1997, 81). Stark ve Hirschi'nin yapmış olduğu suç ve

---

⁷ Robert E. Park, Ernest W. Burgess (1921) "Introduction to the Science of Sociology" Hardcover-October 1.

din çalışmasının Stark (1982)'a göre dindar bireylerin çok olduğu ve dini katılımın fazla olduğu bölgelerde suç ve din arasında negatif bir ilişki vardır. Dindar bireylerin çok az olduğu ve dini katılım düzeyinin yüksek olmadığı bölgelerde ise suç ve din arasında bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün değildir (Demirel, 2022).

1.2.7. Referans grup teorisi

Referans grup teorisi, bireylerin geçmiş yaşamlarında elde ettikleri tecrübelerin birbirine yakın ve benzer olduğunu kabul etmektedir. Bununla beraber ortak referans gruplarının içerisinde var olduklarını ve davranışlarının net ve açık bir biçimde ortak olduğunu savunmaktadır. Burada din ve suç ilişkisi bağlamında savunulan şudur: Eğer referans grubu, dini bir referans grubu ise merkezde din vardır ve burada gruba bağlanan bireylerin ahlaki ödev bilinci artacağı için birey suçtan kaçınacaktır (Bock vd., 1987).

Bu teori çerçevesinde dinin suç üzerindeki caydırıcılığı üzerine birtakım çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Robert vd. (2001)'de yaptığı araştırmada üniversiteli gençlerin üzerinde, ebeveynlerinin dindarlık düzeyinin ve akran gruplarının dindarlık düzeyinin, bireylerin dindarlık seviyesini aynı ölçüde pekiştirdiğini tespit etmiştir.

1.2.8. Etiketleme teorisi

Toplum içerisinde eylemleri kavramlar, tanımlar üzerinden tasvir etmek, 'suçlu olarak etiketlemek, suç ve sapma kavramını tanımlamak ile aynı şeydir (Koç, 2020). Bunun üzerine teoriler oluşturulup ve çalışmalar yapılmıştır.

Etiketleme teorisi temelde Frank Tannenbaum, W.I. Thomas, G.H. Mead ve Edwin Lemert ve Charles Cooley gibi sembolik etkileşimci araştırmacıların fikirlerinden hareketle ilerleme kaydetmiştir. Birçok bilim adamı gibi Howard Becker 'da etiketleme teorisi çalışmalarında ön plana çıkan isimlerdendir. Becker'ın teoriye katkısı, etiketleme teorisinin ana kavramlarını ve evrelerini sistemli biçimde açıklama üzerine olmuştur. Becker'ın teoriyi açıklarken yayınladığı "Dışındakiler"⁸ isimli kitabı onun meşhur olmasında büyük bir etkiye sahiptir (Slattery, 2014).

Becker, sapma davranışını toplumun ürettiği düşüncesindedir. Becker, bu ifadeyle sapmanın neden ortaya çıktığını ve sapan bireyin toplumun içerisindeki davranış şekillerini oluşturan etmenleri anlatmak istemediğini dile getirmektedir. Burada Becker, toplumdaki grupların sapkın davranışları kendilerince norm olarak belirlediklerini ve bunun dışına çıkanları "ötekiler/dışarıdakiler" şeklinde etiketlediklerini ifade etmektedir. Sapma, bu pencereden

---

⁸ Becker, Howard. S. *Outsiders; studies in the sociology of deviance*. (London: Free Press of Glencoe,1963).

bakıldığında bireylerin gerçekleştirdiği hareketin sonucu olmaktan ziyade toplumun çizdiği sınırların aşılmasından kaynaklı bir neticedir. Sapkın, etiketi üzerinde taşıyan birey olup, sapmayı ifade eden eylem ise toplumun etiketlediği fiildir (Becker 2015:29-30). Becker'ın yaptığı araştırmalar üzerine çalışmalarını bina eden birçok araştırmacı vardır. Bunlardan bir tanesi de Edwin Lemert'dır. Sapmayı birincil ve ikincil olarak ikiye ayırmıştır. Birincil sapmayı toplumun kişi tarafından etiketlenmeden önceki hali, ikincil sapmayı ise toplum etiketledikten sonraki hali olarak nitelendirmiştir (Slattery, 2014).

Sapma, suç ve din ilişkisi açısından, etiketleme teorisine bakacak olursak, bireyler; din veya normları ihlal ettiği anda başkaları tarafından etiketlenmektedir. Hem dine hem normlara aykırı bir davranış açısından bakacak olursak buna Victor Hugo'nun yazmış olduğu 'Sefiller' kitabından örnek getirmek mümkündür. Ekmek çaldığı için 'kürek mahkûmu' olan Jan Valjean, hapisneden çıktıktan sonra topluma entegre olmakta zorlanır, bir Piskopos 'la tanışır ve iyi bir birey olmaya karar verir fakat üzerindeki etiket sebebiyle hayatına devam etmek onun için zordur (Hugo , 2006). Kürek mahkûmu olarak etiketlenen bireyden yola çıkıp, bu bireyin bir Piskopos 'un etkisiyle iyi bir birey olmaya karar vermesini değerlendirmek mümkündür. Dini kurumlar toplumsal denetimin sağlanmasında ve bireyler üzerinde "tövbekâr" veya "günahkâr" gibi ötekileştirmelerin yapılmasında bir referans kabul edilebilmektedir. Bireyin veya toplumun kişinin içerisindeki sosyal grup veya çevrenin dini argümanlara veya kurallara ve normlara bağlılığı ya da bireyin bu husustaki bağlılığı kişinin etiketlenmesindeki kıstası belirleyebilmektedir. Manevi bir destek ile birey tekrar sosyalleşebilmekte ve suça yönelimi azaltılabilmektedir (Koç, 2020).

1.3. Batıda Suç ve Din Çalışmaları

Batı'da yapılan çalışmalar incelenecek olursa, Stark ve Hirschi (1969) "Hellfire and Delinquency" isimli, Kaliforniya'daki gençler üzerine yaptığı çalışmada din ve suç arasında nötr bir ilişki tespit etmiştir. Bu çalışmanın devamı olarak, farklı bölgelerde yapılan çalışmalarda din ve suç araştırmalarında negatif sonuçlar tespit edilmiştir (Kelly vd., 2015). Bunun üzerine Stark (1982) yılında yaptığı "Religion and Delinquency: the Ecology of a "Lost" Relationship" isimli çalışmasında din ve suç arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir. Burada Stark (1982) Sonuçların farklı gelmesini ekoloji kuramı ile açıklamıştır.

Baier and Wright (2001), yapmış oldukları "If You Love Me, Keep My Commandments": A Meta-Analysis Of The Effect Of Religion On Crime" isimli meta analiz çalışmasında din ve suç ilişkisinde doğan sonuçların neden değiştiğini ve dinin suç üzerine olan etkisini araştırmıştır. Din ve suç araştırmalarının çoğunda varılan sonuç, ilişkinin negatif olduğu yönündedir. Bu çalışmalar din ve suç olgularını farklı metot ve teorilerle ele aldıklarından farklılaştıkları kanısına varılmıştır. Din ve suç/sapma arasında ters bir ilişki olduğu son otuz yılda yapılan çalışmalarda çoğunluğu oluşturmaktadır (Evans vd., 1996; Fernquist, 1995; Free, 1994;

Pettersson, 1991 gibi). Gençler üzerinde uyuşturucu ve madde kullanımında dinin etkisi üzerine yapılan son çalışmalarda da yine negatif ilişkiye rastlamak mümkündür (Hill - Pollock, 2015).

Kelly ve arkadaşları (2015) "Religion, Delinquency, and Drug Use: A Meta-Analysis" isimli meta analiz çalışmasında dini katılım ve kiliseye devam bağlamında suç(uyuşturucu, alkol ve uyuşturucu dışı suç) ve din arasında negatif bir ilişkinin var olduğunu tespit etmiştir. Bunun aksine, Johnson ve Schroeder (2014), yaptıkları çalışmada, dini katılımdan ziyade bireysel dindarlığın suçu önleyici bir etkisinin olduğunu tespit ettiklerini söylemişlerdir.

Din ve suç arasında negatif ilişkinin var olduğunu savunanların dışında, Benda ve Corwyn (1997), çalışmalarında suç ve din arasındaki ilişkinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Chadwick ve Top (1993), din ve suç arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğunu tespit etmişlerdir. Sumter ve arkadaşları (2018) ise Religion and Crime Studies: Assessing What Has Been Learned" isimli çalışmalarında, her ne kadar din ve suç üzerinde çalışma yapan araştırmacılar din ve suç ilişkisini negatif bulduklarını söyleseler de dinin; kavram ve fonksiyonel yapısından kaynaklı olarak, suç eylemini tamamen önlediğini savunamayacaklarını ifade etmişlerdir.

Adamczyk ve arkadaşları (2017) yılında yaptıkları çalışmada ise din ve suç ilişkisi ile ilgili yapılan araştırmalarda sadece dinin suçun üzerindeki etkisinin ve öneminin araştırıldığını fakat dini etkileyen suç unsurlarının araştırılmadığı bununla ilgili çalışmanın sadece bir tane olduğunu⁹ ifade etmiştir.

Batı'da yapılan din ve suç/sapma araştırmalarında çoğunluk, din ve suç arasındaki ilişkinin negatif olduğunu dile getirmiştir. Bununla beraber sonuçların farklılık arz edebildiğini söyleme de mümkündür. Yapılan çalışmalarda farklı suçlar üzerinde yoğunlaşmanın olması ve dini unsurların(katılım, bağlılık, inanç, bireysellik) değişiklik arz etmesi sebebiyle farklılıkların olduğu ifade edilmiştir.

1.4. Türkiye’de Suç ve Din Çalışmaları

Bir olgu, durum, düşünce tanımlamasının yapılması kolay ve rastgele yapılacak bir şey değildir. Kavramı oluşturabilmek için yapılması gereken, kelimenin anlamını doğru bir şekilde oluşturmak ve gerçeği o kavramda yansıtabilmektir. Tanım yapma meselesi din alanını tanımlamak noktasında da aynıdır. Dini tanımlamak, açıklamak terminolojik açıdan da sorunlu bir olaydır (Yapıcı, 2002, 77). Din ve dindarlık kavramları, tanım açısından, araştırması devam eden kavramlardır. Din bilimleri ile ilgilenen araştırmacılar bu konu üzerinde kimi zaman sübjektif kimi zaman objektif tanımlar yapmışlardır. Kimi zaman ise sosyolojik, psikolojik,

---

⁹ Heaton, Paul. 2006. "Does Religion Really Reduce Crime?" *Journal of Law and Economics* 49/1 (2006), 47-72.

felsefi tanımlama yapma yoluna gitmişlerdir. Bu noktadan bakıldığında dinin evrensel, kapsayıcı bir yönünün olduğu anlaşılmaktadır (Marshall, 1999: 156-439).

Sosyolojik perspektifle bakıldığında, din tanımları, zaman ve mekânın ötesinde, kutsal kaynaklı olsun veya olmasın tüm dinleri içerisine almaktadır. Din bu manada, kutsaldan beslenen ve inanları bir sosyo-dinsel toplum içerisinde bütünleştiren, inançlar, semboller, simgeler ve davranışlar, eylemler kümesidir. Sosyologlar; dini, bir monoteist tanrı inancına veya politeist tanrı inancına bağlamaktan ziyade, “kutsal” kelimesini kullanarak tanımlamışlardır. Ancak bu şekilde bir tanımın toplumsal olmanı vurguladığını düşünmektedirler. Durkheim, kutsal olan ile olmayanın farkını ortaya koymuştur. Kutsal olan din, sınırları olan ve menedilmiş davranışlarla korunan şeylerdir. Din dışı olan ise, kutsal olanın dışında kalan ve bundan ayrı bir noktada konumlandırılan şeylerdir. Kutsal olan normalin dışında olağan durumu ifade etmektedir (Marshall, 1999, 156-439).

Toplumsal açıdan dinin, genel anlamda işlevsel bir gücü elinde barındırdığını düşünen (yani toplumsal bütünlüğü sağlayan değerler, bireylerin anlam arayışını sorgulayan vs.) (Schur, 1969,83), Durkheim, dini şu şekilde tanımlar; “Bir din, kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir. Bu inançlar ve ameller, kendilerince inanan bütün insanları kilise/cemaat diye isimlendirilen tek manevi bir toplum halinde bir araya getirir” (Durkheim, 2005, 67) Weber dinin tanımına ilişkin genel bir ifadeye bulunmamıştır. Durkheim’in dini, “sosyal bir olgu olarak” ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Luckman da (Durkheim gibi.) dini sadece sosyal bir olgu olarak görmemekle beraber antropolojik bir boyuta indirgemıştır (Berger, 1993).

Din nasıl birçok boyutta ele alınıyorsa dindarlık da tanımlanırken aynı şekilde birçok etkeni içerisinde barındırmaktadır. Dindarlığı dinden ayrı bir şekilde belirlemek mümkün değildir (Subaşı, 2001: 250). Dindarlık, ilahi olan veya onun bireysel bir şeklini ifade etmekle birlikte, belirli bir dinin belli bir zaman diliminde ve belli bir şartta bir birey, grup veya toplum tarafından yaşanmasıdır (Günay, 2006, 14-22) şeklinde tanımlanabilmektedir. Dindarlık, Wach’a göre “yaşanan din” ifadesini karşılarken Otto’ya göre “kutsalın tecrübesi” olarak anlaşılmaktadır (Wach, 1995:37). Okumuş ise dindarlığı, “Dindarlık, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dinî yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç , bilgi, tecrübe/duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir” (Okumuş, 2006, 21) şeklinde tanımlamıştır.

Din ve dindarlıkların, toplumdan topluma, bir dönemden ötekine, bir çevreden diğerine dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bir dini oluşumun veya dindarlığın kendi içerisinde büyük değişimler geçirmesi olasıdır (Marshall, 1999: 156-439). Dini yapı ile sosyal çevre arasında hareketli bir ilişki vardır. Din ve içerisinde doğduğu sosyal çevre sürekli etkileşim halindedir (Wuthnov, 1996, 369). Bu durumu dini sosyalleşme olarak açıklamak mümkündür. Bireylerin dini tutumu, içerisinde oldukları toplumdan genellikle etkilenmektedir. Bireylerin tutum ve

davranışları, hem kabul ettikleri dinin ritüellerine, inançlarına , emir ve yasaklarına göre hem de yaşadıkları bölgenin örf, adetlerine, normlarına, geleneklerine göre şekillenecektir. Bu durum, bireylerin, toplumun merkeze aldığı dinsel istek ve arzularına uyum gösterme sürecini ifade etmektedir. Dini sosyalleşme faktörü olan eğitim, sosyal ortam, aile, iletişim araçları, bireylerin üzerinde etkili unsurlardır (Coştu, 2012).

Yetişkinlik dönemi dini sosyalleşmesi ise, çocukluk ve ergenlik döneminde elde edilen dini literatür ve yaşam şeklinin tümünü kapsayan bir kimlik çıktısıdır. Yetişkin birey için süreç içerisinde dini alt yapının oturduğu söylenebilmektedir. Yetişkinlik döneminde, dini sosyalleşmenin hızı düşmektedir. Dini sosyalleşmenin durağanlaşması, bireyin erginleşmesi ile paralel bir evredir. Yetişkinlik döneminde alışlagelinen dinsel tutumların ve eylemlerin farklılaşması komplike bir hal alabilmektedir. Her yetişkin birey, dini sosyalleşme döneminde sosyal çevre, kültürel yapı, sosyo-ekonomik sebeplere bağlı olarak bu süreci farklı bir şekilde geçirmektedir. Dini sosyalleşme nisbi de olsa bu sebeplere bağlı olarak devam etmektedir (Coştu, 2011).

1.5. Suç ve Din İlişkisi

1.5.1. Din

Bir olgu, durum, düşünce tanımlamasının yapılması kolay ve rastgele yapılacak bir şey değildir. Kavramı oluşturabilmek için yapılması gereken kelimenin anlamını doğru bir şekilde oluşturmak ve gerçeği o kavramda yansıtabilmeaktır. Tanım yapma meselesi din alanını tanımlamak noktasında da aynıdır. Dini tanımlamak, açıklamak terminolojik açıdan da sorunlu bir olaydır (Yapıcı, 2002, 77). Din ve dindarlık kavramları tanım açısından araştırması devam eden kavramlardır. Din bilimleri ile ilgilenen araştırmacılar bu konu üzerinde kimi zaman sübjektif kimi zaman objektif tanımlar yapmışlardır. Kimi zaman ise sosyolojik, psikolojik, felsefi tanımlama yapma yoluna gitmişlerdir. Bu noktadan bakıldığında dinin evrensel, kapsayıcı bir yönün olduğu anlaşılmaktadır (Marshall, 1999: 156-439).

Sosyolojik perspektifle bakıldığında, din tanımları, zaman ve mekânın ötesinde, kutsal kaynaklı olsun veya olmasın tüm dinleri içerisine almaktadır. Din bu mana da kutsaldan beslenen ve inanları bir sosyo-dinsel toplum içerisinde bütünleştiren, inançlar, semboller, simgeler ve davranışlar, eylemler kümesidir. Sosyologlar, dini, bir monoteist tanrı inancına veya politeist tanrı inancına bağlamaktan ziyade, "kutsal" kelimesini kullanarak tanımlamışlardır. Ancak bu şekilde bir tanımın toplumsal olanı vurguladığını düşünmektedirler. Durkheim, kutsal olan ile olmayanın farkını ortaya koymuştur. Kutsal olan din, sınırları olan ve menedilmiş davranışlarla korunan şeylerdir. Din dışı olan ise, kutsal olanın dışında kalan ve bundan ayrı bir noktaya konumlandırılan şeylerdir. Kutsal olan normalin dışında olağan durumu ifade etmektedir (Marshall, 1999, 156-439).

Toplumsal açıdan dini genel anlamda işlevsel bir gücü elinde barındırdığını düşünen (yani toplumsal bütünlüğü sağlayan değerler, bireylerin anlam arayışını sorgulayan vs.) (Schur, 1969, 83), Durkheim, dini şu şekilde tanımlar; “*Bir din, kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir. Bu inançlar ve ameller, kendilerince inanan bütün insanları kilise/cemaat diye isimlendirilen tek manevi bir toplum halinde bir araya getirir*” (Durkheim, 2005, 67) Weber dinin tanımına ilişkin genel bir ifadeye bulunmamıştır. Durkheim’ın dini, “*sosyal bir olgu olarak*” ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Luckman’da (Durkheim gibi.) dini sadece sosyal bir olgu olarak görmemekle beraber antropolojik bir boyuta indirgemıştır (Berger, 1993).

Din nasıl birçok boyutta ele alınıyorsa dindarlık da tanımlanırken aynı şekilde birçok etkeni içerisinde barındırmaktadır. Dindarlığı dinden ayrı bir şekilde belirlemek mümkün değildir (Subaşı, 2001: 250). Dindarlık, ilahi olan veya onun bireysel bir şeklini ifade etmekle birlikte, belirli bir dinin belli bir zaman diliminde ve belli bir şartta bir birey, grup veya toplum tarafından yaşanmasıdır (Günay, 2006, 14-22) şeklinde tanımlanabilmektedir. Dindarlık, Wach’a göre “*yaşanan din*” ifadesini karşılarken Otto’ya göre “*kutsalın tecrübesi*” olarak anlaşılmaktadır (Wach, 1995:37). Okumuş ise dindarlığı, “*Dindarlık, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dinî yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe/duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir*” (Okumuş, 2006, 21) şeklinde tanımlamıştır.

Din ve dindarlıkların toplumdan topluma, bir dönemden ötekine, bir çevreden diğerine dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bir dini oluşumun veya dindarlığın kendi içerisinde büyük değişimler geçirmesi olasıdır (Marshall, 1999: 156-439). Dini yapı ile sosyal çevre arasında hareketli bir ilişki vardır. Din ve içerisinde doğduğu sosyal çevre sürekli etkileşim halinde olup birbirleri ile sürekli etkileşim halindedir (Wuthnov, 1996, 369). Bu durumu dini sosyalleşme olarak açıklamak mümkündür. Bireylerin dini tutumu, içerisinde oldukları toplumdan genellikle etkilenmektedir. Bireylerin tutum ve davranışları, hem kabul ettikleri dinin, ritüellerine, inançlarına , emir ve yasaklarına göre hem de yaşadıkları bölgenin örf, adetlerine, normlarına, geleneklerine göre şekillenecektir. Bu durum, bireylerin, toplumun merkeze aldığı dinsel istek ve arzularına uyum gösterme sürecini ifade etmektedir. Dini sosyalleşme faktörü olan, eğitim, sosyal ortam, aile, iletişim araçları, bireylerin üzerinde etkili unsurlardır (Coştu, 2012).

Yetişkinlik dönemi dini sosyalleşmesi ise, çocukluk ve ergenlik döneminde elde edilen dini literatür ve yaşam şeklinin tümünü kapsayan bir kimlik çıktısıdır. Yetişkin birey için süreç içerisinde dini alt yapının oturduğu söylenebilmektedir. Yetişkinlik döneminde, dini sosyalleşmenin hızı düşmektedir. Dini sosyalleşmenin durağanlaşması, bireyin erginleşmesi ile paralel bir evredir. Yetişkinlik döneminde alışlagelinen dinsel tutumların ve eylemlerin, farklılaşması komplike bir hal alabilmektedir. Her yetişkin birey, dini sosyalleşme döneminde,

sosyal çevre, kültürel yapı, sosyo-ekonomik sebeplere bağlı olarak bu süreci farklı bir şekilde geçirmektedir. Dini sosyalleşme nisbi de olsa bu sebeplere bağlı olarak devam etmektedir (Coştu, 2011).

1.5.2. Dindarlık boyutları

Dinin, dönemsel ve mekânsal uzlamı göz önüne alınarak, kültürlenme ile birey üzerinde oluşturduğu boyutun ifadesi, tipleştirilmesi veya kavramsallaştırılması sosyolojik çözümler açısından işlevsel bir değere sahip olmaktadır (Çelik, 2005, 71). Dindarlığın çok boyutlu yönünü araştıran ilk kişi Glock (1972) olmuştur. Glock, dindarlığı boyutlara ayırmaktadır; İdeolojik boyut (ideological dimension); inancın sağlam olmasını, türünü, etkisini vb. boyutları kapsamaktadır. Her dindar kendi inanç ilkelerinin farkında olmalı ve onları öğrenmelidir. İbadet boyutu (ritualistic dimension), ise dinin davranış boyutudur. Dindar kişiden beklenen uygulamalardır. Dini tecrübe boyutu (experiential dimension), olumlu ya da olumsuz anlamda bütün dini duygularla bağlantılıdır. İnsan ile tanrı arasında deneyimlenen duygusal davranış kalıbıdır. Bilgi boyutu (intellectual dimension), dindar kişinin mensup olduğu din hakkında bilgi sahibi olması ve araştırma yapması beklentisidir. Dini kanaatlerin etkileme boyutu (conze quericial dimension); belirlenen ideoloji, davranış, ibadet, tecrübe boyutlarının toplamını ifade etmektedir (Glock, 1972). Bu çalışmayla beraber, dindarlık boyutları üzerine birçok çalışma yapılmıştır (Yapıcı, 2002).

Dindarlık tipolojilerini incelerken iki önemli noktaya dikkat çekmek gerekir. Bunlardan bir tanesi objektiftir. Dindar bireyler, subjektif duygu ve düşüncelerini içeren bakış açılarını yansıttığı için objektif bir çalışma yapmak zor bir hal alabilmektedir. Araştırmacının bu konuda dikkatli olup kendi düşüncelerini metne aktarmamak hususunda dikkatli olması gerekir (Çelik, 2005:79). Bunlardan bir tanesi de tipolojiler genel olarak bir halk, sınıf veya grubun incelenmesi isteğinden doğmaktadır. Tipolojiler oluşturulurken dinin, inanç, ibadet bağlılık ve kurumsallık gibi boyutları dikkate alınmalıdır. Her tipoloji aynı tarih veya dönemi kapsamamaktadır (Çelik, 2005:73). Mesela Smith (2003)'in Amerikan evanjelizmini, gençler üzerindeki dini etkisini anlamak üzere yaptığı çalışma buna örnek teşkil etmektedir. Smith (2003), dindarlığın gençler üzerindeki pozitif etkisini üç ayrı boyutta ifade etmiştir; a) ahlaki uyum, b) öğrenilen yetkinlikler, c) toplumsal ve örgütsel ilişkiler. (Ayrıca bunlara bağlı kavramlar da sunmuştur)

Türkiye tarihinde de yine dindarlık biçimleri döneme göre değişimler göstermiştir. Tarihsel perspektifi aktarırken kültürle ilişkisini göz ardı etmeden ele almak gereklidir. Dindarlık bir kalıba sığdırıldığı zaman sorunlu gibi görünse de ortak dini inançların bulunduğu havuzların oluşması kaçınılmazdır (Çelik, 2005). Çalışmamızda dinin üç boyutu sosyal sapma ve suç bağlamında ele alınacaktır.

1.5.2.1. Dinin İdeoloji Boyutu

İdeoloji boyutu, tüm dinler için temel bir boyuttur. Bireyler, hayatlarına yön verirken neye inandıkları ve ne derece inandıkları önemli olacaktır. Bireylerin bir eylemi niçin gerçekleştirdiklerinin temelinde inandıkları değerler, öğretiler, tutumlar yer alacaktır (Kehrer, 2007, 100). Bir dinin inanç boyutunu oluşturan, yazılı ve sözlü öğretiler, dini değerler ve tutumlar, kültürel ve ahlaki yapılar olacaktır. Bireyler inancı temsil eden kavramlar ve düşüncelerle toplum aracılığı ile iç içe yaşamakta, birbirlerinden etkilenebilmektedir (Tanrıverdi , 2018, 595). Dinler, mensupları için belli başlı öğretiler ışığında inanç sistemleri oluşturmuştur. İnançlı bir bireyden beklenen, inandığı dinin temel esaslarına da inanması olacaktır (Yüksel, 2012).

Bu çalışmada Türkiye'deki bireyler değerlendirildiğinden, İslam'ın inanç esaslarını açıklamak önemli olacaktır. İslam dinin temel inanç esasları Allah'a inanmak, öldükten sonraki hayata (ahirete) inanmak, peygamberlere inanmak, kitaplara ve meleklerin varlığına inanmak¹⁰ (Peker, 2012, 43), kaza ve kadere inanmaktır¹¹ ve bunların hepsi bir bütün kabul edilmektedir (Kula, 2018).

Bireylerin onları yaratan bir tanrıya inanmaları¹² ve tanrıdan korkmaları¹³ topluma ve normlara uyumu kolaylaştıran unsurlardandır. Bireylerin tutumları doğrultusunda bunlarla beraber 'öldükten sonra dirilme'¹⁴ ve 'cenneti ummak'¹⁵ veya 'cehennemden korkmak'¹⁶ gibi öğretiler de bireyleri suç işlemekten ve kötü davranışlar yapmaktan alıkoyması beklenmektedir (Sezen, 1990, 47).

Bireyler hareketlerine yön verirken inançları ne derece önemlidir ve onları ne şekilde yönlendirir? İnançları öğretiler mi yoksa vicdan, ahlak dedikleri kurallar mı onlar için önemlidir? 'İyi' veya 'kötü' bir yolu tercih ederken iradeleri ile referans aldıkları hususu 'din' mi 'vicdan' mı 'ahlak' mı belirlemektedir? Dini inançları bireyleri bu noktada nasıl ve ne derece etkileyecektir?

---

¹⁰ Bakara 2/177

¹¹ Al-i İmran 3/145

¹² İhlas 112/4

¹³ Al-i İmran 2/102

¹⁴ Nahl 16/38

¹⁵ Araf 7/206

¹⁶ Zümer 39/12-13

1.5.2.2. Dinin İbadet Boyutu

Dini bir inanca sahip bireyler, inandıkları düşünce, fikir ve normlar çerçevesinde davranışlarına da yön vereceklerdir. Bir davranışı sergilemeden önce dinin ne derece önemli olduğu kişilerin inanç öğretilerini ne denli uyguladıkları ve öncelikli buldukları ile yakından ilişkilidir. Davranışlarını ve tavırlarını inandığın değerler, öğretiler uğruna hangi titizlikle yönettiğin toplum tarafından da birey tarafından da inanç değerlerini yansıtan bir görüntü elde etmeyi sağlayacaktır. Çünkü davranışlar inançların ürünleridir (Kayıklık, 2006, 496).

Bir dine inanmadığını ifade eden bireyler ise, iyiye yönelik davranışlarını ‘vicdan¹⁷’ veya ‘ahlak¹⁸’ gibi öğretilerle ilişkilendirip (Bayraktutar, 2011, 8) davranışlarını bunlarla bağlantılı ifade edebilmektedir.

İslam dinin, Allah ile birey arasındaki bağı kuvvetlendirmek için emrettiği birtakım davranışlar vardır (Çelik, 2014: 205). Emredilen bu davranışlarda bulunmanın gereği olarak, mensuplarının davranışların da iyiyi¹⁹ tercih etmesi, toplumsal düzen ve normlara uyması, beklenmektedir.

İbadet hususunda Allah’ın emrettiğine uymak ve yasakladığı şeylerden uzak durmak gerekmektedir. Allah’ın emrettiği ‘zekât vermek, namaz kılmak²⁰, oruç tutmak²¹, hacca gitmek²²’ veya fitır sadakası vermek, kurban kesmek²³ vs. gibi temel ibadetler içerisinde sayılabilmektedir. Allah’ın yasakladığı ve haram kıldığı ‘içki içmek²⁴, zina yapmak²⁵, hırsızlık yapmak²⁶, cana kıyma²⁷ vs.’ gibi fiillerden uzak durmaları beklenmektedir. Bunlarla beraber İslam dininde “iyiliği emredip, kötülükten uzak tutmak, ilim öğrenmek, yalan söylememek,

---

¹⁷ Bulut(2020) şu şekilde ifade eder: “Allah inancının yanında vicdan, fayda, haz ve akıl gibi beşerî faktörlerin de ahlakın kaynağı olarak kabul edildiği, dolayısıyla inanç-ahlak ilişkisinde “parçalı ahlak anlayışı”nın ortaya çıktığı görülmektedir.”

¹⁸ Bulut(2020), ahlakilikle ilgili “Sokrates iyi ve ahlakî bir Tanrı’ya inanmakla birlikte Tanrı’nın sözleri ve buyrukları ile insanın kendi içinde keşfettiği ahlak yasalarının da aynı türden olduğuna inanmaktadır. *Bu da “ahlakın antropoloji ile ilişkisini güçlendirmekte ve insan tabiatının ahlak için belirleyici olduğu düşüncesini desteklemektedir”* ifadelerini kullanmıştır(Bulut, 2020, 213).

¹⁹ el-Bakara 2/224; el-Mümtehine 60/8

²⁰ Bakara 2/43

²¹ Bakara 2/183-184.

²² Bakara 2/196-197.

²³ Bakara 2/196.

²⁴ Bakara 2/219; Maide 5/90-91.

²⁵ Nur 24/30-31.

²⁶ Maide 5/38; Mümtehine 60/12

²⁷ Bakara 178

emanete sadık kalmak, insanlara yardımda bulunmak, sadaka vermek vs." gibi uygulamalarda bulunmak da önemlidir (Al-Katan, 1980; Peker, 2012).

Allah'ın bireylerden yapmasını istediği bu davranışlar bireylerin kararlarını ve davranışlarını ne boyutta etkilemektedir? Toplumun bakış açısı bu bireylere karşı nasıldır? Toplum islam esaslarına uygun olarak davranan bireylerden hangi davranışları beklemektedir? Toplumun bu davranışları sergileyenlere karşı tutumları olumlu veya olumsuz hangi yöndedir?

1.5.2.3. Dinin Bağlılık Boyutu

Bireyler üzerinde toplumsal bir etkilenme, iletişim ve katılımın, inanç, norm ve kültürlenme sonucu dini bağlılığın oluştuğunu söylemek mümkündür (Sherkat, 2013). Genel anlamda bireyler inanç biçimi ve düşünce bakımından aynı görüşe sahip kişilerle etkileşim kurmaktadır. Bununla beraber bireyler toplumsal bir yapı içerisinde yaşadıkları için toplumda farklı düşüncelere sahip bireylerden de etkilenebilmektedirler (Cialdini, 2003).

Bireyler birbirlerini inanç ve davranış yönünden etkileme kabiliyetindedirler. Bireylerin birbirleri ile yaptıkları ortak paylaşımlar bireye güç, cesaret gibi duygular kazandırabilmektedir (Cezayirli , 1997, 372-374). Toplum içerisinde "A" düşüncesine sahip kişiler veya "B" düşüncesine sahip kişiler şeklinde ayrımların ve gruplaşmaların olması da bundan dolayıdır (Çelik, 2011: 6). Bu noktada dinlere bakıldığında kutsal dinler (İslam, Hristiyanlık, Yahudilik) ve kutsal olmayan dinler (Hinduizm, Brahmanizm, Taoizm vs.) gibi ayrımlar olmakta ve inanç toplulukları oluşmaktadır (Yüksel, 2012).

İslam dini içerisinde, bireyler kendileri gibi düşünen bireylerle sosyal ortamlarda (ramazan etkinlikleri, sempozyum, panel, vaaz vs.), belli başlı dini etkinliklerin düzenlendiği ortamlarda (dini bayramlar, mevlit, cenaze vs.) ve yapmaları farz olan ibadetlerde (hac gibi) bir araya gelmektedirler. Bireyler tarafından etkileşimin sağlanması bireylerin normlara uyumunda, tutum ve davranışlarının değişiminde etkili olan unsurlardandır. İnsanlar sosyal çevre veya toplu yapılan etkinliklerle uyum sürecini daha kontrollü bir şekilde sağlayabileceklerdir (Akın A., vd., 2015)

Bazı bireyler toplumsal anlamda aynı düşünceye sahip oldukları bireylerin yanında eylemlerini ve düşüncelerini gizleyebilmektedir, bazısı da olduğu gibi davranabilmektedir. Dindarlık boyutları ile ilgili yapılan çalışmalarda buna da değinilmiştir. "Personal Religious Orientation and Prejudice" (1967) adlı araştırmalarında, Allport ve M. Ross dindarlığı; deruni dindarlık ve dış beklentiye uygun dindarlık şeklinde ikiye ayırmaktadır. Dış beklentiye uygun dindarlığı benimseyenler genellikle dışarıdaki bireylerin tutumlarını baz alarak bir maske takabilmektedir. Dindar toplumlarda bireyler, başkaları tarafından kınanmamak, statü elde etmek, sosyalleşmek ve çıkarlarını gerçekleştirmek gibi nedenlere bağlı olarak davranışlarını biçimlendirebilmektedir. Bu sebeple de kimisi inançlarını açık etmek istemeyecek kimisi de

davranışlarını gizleyebilecektir. Deruni dindarlık, ise bireyin hiçbir toplumsal maske takmadan içtenlikle Allah'a yönelmesidir (Allport - Ross, 1968; Allport, 1970).

1.5.3. Suç ve din

Suç ve din, tarihsel veriler ışığında incelendiğinde birbirine yakın bir geçmişe sahiptir. Bu iki olgu da geçmişi çok eskiye dayanan, yoğun tarih süzgecinden geçerek, bugüne kadar ulaşan gerçekliklerdir. Din, bireylerin ahlaki davranışlarını kısıtlayacak veya serbest bırakacaktır. Dindar bireyler, bu öğretilerin dışına çıkmamak için dinin hudutlarını koruma yoluna gideceklerdir. Bu sebeple dindar bireylerin, suç işlemeye karşı olumsuz bir tavır içerisinde olması beklenmektedir (Koç,2020:51).

Din ve suç arasındaki toplumsal ilişkiyi özetleyecek olursak;

a) Din, toplumun ahlak ilkelerini destekleyerek suça engel olmaktadır. Din, suç veya kötü davranışları vicdanî ve ahlaki olması, bütünleştirici ve birleştirici olması, devlet otoritesini meşrulaştırması, hayatı anlamlandırması ve ceza ile sınırlandırması noktasında etkilemektedir (Çevik, 2010:39).

b) Toplumun kanunlarla belirlediği sosyal sapma ve suç olarak görülen olay ve olgular, dini argümanlar da(hırsızlık, zina vb.)yasaklanmıştır (İsra 22-40, Çıkış, 20/17). Bu anlamda din, birçok toplumsal kuralı desteklemektedir (Harman, 2014: 349).

c) Din, aile, eğitim, sosyal çevre ve arkadaşlık ilişkilerinde sosyalleşmeyi sağlayan tampon bir kurumdur (Coştu, 2011). Dini sosyalleşme, bireyin toplumun kurallarını öğrenmesi, toplumun inanç ve değerlerini uygulamasını destekleyen yönüyle (Okumuş, 2014) suçu ve kötü davranışları engellemede önemli bir role sahiptir.

d) Din, toplumsal kontrolü, denetimi ve düzeni sağlayan, önemli bir faktördür. Toplumsal kontrolü sağlarken din, suçun önlenmesi ve ceza adaletinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir (Sadique, 2016:2). Dinin bireyi suç işlemekten veya kötü davranış sergilemekten caydırabileceği düşünülen temel etkenleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Dinlerin, öldükten sonra 'ceza²⁸' veya 'mükâfat²⁹' vereceği inancı, bireyleri suç ve kötü davranışlardan engelleyecek, ilahi yaptırımlardır.

2. Dindar, bireyler "Allah korkusu" terimini çokça içselleştirdikleri zaman, korku kültürü ile suç veya kötü davranışlarda bulunmaktan kaçınabilmektedirler.

---

²⁸ Maide 5 /9

²⁹ En'am 6/160

3. Kolektif ahlakın, normların dini kültürel yapı ile uyduğu, dindar bireylerin, güçlü olduğu yapılarda da dinin suç ve kötü davranışlardan engelleyici bir unsur olduğu görülmektedir(Fındıklı, 2011: 2).

4. Din, bireyde insanî ve manevi değerleri uyandırma dürtüsüne sahip olmasıyla da bireyleri sapkın davranışlardan alıkoymaktadır (Fındıklı, 2011: 5).

5. Tanrı ile birey arasındaki “sevgi bağı” bireylerin davranışlarını etkilemekte (Kasapoğlu, 2010:117), bireyleri suç işleme ve kötü davranışta bulunmaktan alıkoymaktadır.

Bunların hepsine bağlı olarak, dindar bireyler, tutum ve davranışlarında suç gibi olumsuz etkenlerden daha az etkileneceklerdir.

1.5.4. İslami açıdan suç

İslam’da sapma kavramı birçok şekilde ifade edilmiştir. Arapça da sapma kelimesi ‘dal’ kökünden gelmektedir. Sapma, (Fr. deviation/İng.bias), toplumda kabul gören olgunun mevcut yaklaşımlara ters düşmesidir (Ozankaya 1975:83). Sapma, Dal (ضال / ضالة) yanlış yola girmiş, hata ve yanlış yapmış, dalâl (ضلال) ise, doğru yolu terk etme anlamına gelmektedir. Kelimenin çoğulu dalalet (الضلالة), sapkınlık, sapınc, doğru yoldan çıkma, doğru olmayan yol, yanlış fikir anlamlarına gelmektedir (Çağbayır,2007:1082).

İslam’da sapma iki farklı anlamı karşılamaktadır. “*Dalalet*” kelimesi, ilk anlamıyla, toplum vicdanında var olan düşünce ve inanca zıt fikirler olarak tanımlanırken İkinci olarak ise gerçek ve tek doğrunun kendisinin olduğuna inanan dinlerin başka dinler için kullandığı genel bir ifadeyi temsil etmektedir (Harman, 1993:428). Bu çalışmada sapma yahut sapkın terimleri toplumsal düşünce ve davranışlara aykırı olmak anlamında ele alınacaktır.

İslam’da suç kelimesi ise genellikle “cürüm³⁰” ve “cerm” şeklinde kullanılmaktadır, bunlarla beraber “zenb³¹” ve “vizr³²” gibi farklı ifadelerle de zikredilmektedir (Yektar, 2014:4).Allah’a itaat edenlerle, suç işleyenler bir tutulmamaktadır³³.Bu anlamda İslam’da suç kavramı, Allah tarafından emredilen kurallar ve kanunları ihlal etmek manasında kullanılmaktadır (Yatkın, 2006:149).

İslam, Hristiyanlık dinindeki gibi bireyi doğduğu andan itibaren suçlu görmemekte, suça sonradan işlenen bir günah olarak bakmaktadır. Suç, toplumsal etkileşim sonucu(aile, okul, sosyal çevre vs. gibi) birey için sonradan edinilen bir davranıştır (Güllü ve Can 2014:213), birey

³⁰ İsfehânî, Râgıp (1997). Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an, Thk. Safvân Adnan, Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dimeşk

³¹ Şuara /14

³² En'am /164

³³ Kalem/35

fitraten³⁴ temiz bir yaradılışa sahip olarak kabul edilir (Hökelekli, 1996:47). İslam dinin de bireyler her ne kadar suçlu doğmasa da suç/kötü davranış gibi fiillere yönelebilmektedir. Fitratı gereği olumlu davranışlarla beraber olumsuzlukları da barındıran bir potansiyelle yaratılmıştır (İnciler, 2007:93). İslam dininde insan anlatılırken, Allah, kullarının, “zalim³⁵, cimri³⁶, nankör³⁷, bozguncu³⁸, aceleci³⁹, aciz⁴⁰ vs.” gibi nitelemelerle aslında suç/kötü davranışlara yönelebilecek özellikleri taşıdıklarını belirtmektedir (İnciler, 2007:54-75). Bu nedenle kul nefesine⁴¹ uyararak gerçekleştirdiği, hata ile yaptığı davranışlardan dönmek için tövbe etmelidir. Bireyler affedilme umudu içerisinde yaşayarak yine suç ve kötü davranışlardan kaçınabilmektedirler (Yapıcı, 2018).

İslam dini bireylerin refahını düşünen kurallarla toplumsal suç ve kötü davranışları engellemeye çalışmaktadır (Katan, 1980). İslam bireylerin yapmasını istediği şeyleri emreder, uyulmadığı takdirde bu dünyada (islam hukukunda bulunan şer’i cezalar ve ta’zir cezaları) ve sonsuz hayatta (ahirette) başlarına gelebilecek cezaları açıklayarak onları uyarmaktadır (el-Halife 1994:15).

İslam bireyi önleyici ve caydırıcı emirleri “haram, vacip, farz, mübah” vs. kavramları kullanarak vermektedir. İslam’daki bu emirler, bireyin doğumuyla süregelen, fitratında var olan bir takım yanlış, zararlı veya olumsuz denilebilecek eylemleri sınırlandırmak, tertip etmek, düzenlemek için konulmuştur. İslam’ın sunmuş olduğu sonsuz bir hayat vaadi yani ahiret inancı, bununla beraber meleklere inanma gibi hususlar bireylerin sosyal hayatlarında iç denetleyici bir rol üstlenmektedir (Güllü ve Can 2014:212).

İslam bireylere birbirleri üzerinden de ceza yaptırımları uygulamaktadır. Bu dini literatür de “kul hakkı” kavramı üzerinden ifade edilmektedir. Bireyler birbirlerinin hak ve hudutlarını korumak amacı güderek de aslında sosyal düzen ve denetimi sağlamış olacak ve suç işlemekten kaçınacaklardır. Buna bağlı olarak aslında insanların üzerindeki Allah’ın hakkı da gözetilmiş olmaktadır (Halife, 1994:17).

İslam dini eylem boyutuyla bireylerden yapmalarını istediği davranışları, onların üzerinde kötü işlerden alıkoyan bir etkiye, enerjiye sahip olması hassasiyeti gütmektedir. Mesela

---

³⁴ “Dünyaya gelen her insan fitrat üzere doğar; sonra anne ve babası onu Yahudi, Hristiyan, Mecûsî (farklı bir rivayete göre hatta müşrik) yapar” (Buhârî, “Cenâ’iz”, 79, 92; Müslim, “Kader”, 22-25).

³⁵ Ahzâb 33/ 72

³⁶ İsra 17/100

³⁷ Hac 22/66

³⁸ Alak 6-7

³⁹ İsra 17/17

⁴⁰ Nisa 4/28

⁴¹ “Ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular”(Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “nfs” md).

namazı⁴² toplumda yanlış ve kötü kabul edilen davranışları engellemek için insanlar üzerine farz kıldığını belirtmektedir (Güllü ve Can 2014:213).

Bu bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve üzerinde durulmuştur. Sosyal sapma kavramına bağlı olarak suç ve kötü davranış açıklanmıştır. Din ekseninde yedi farklı suç teorisi: Yapısal işlev teorisi, sosyal kontrol teorisi, sosyal öğrenme teorisi, rasyonel seçim teorisi, sosyal ekoloji teorisi, referans grup teorisi, etiketleme teorisi, ifade edilmeye çalışılmıştır. Suç/kabahat fiilleri ve din arasındaki ilişki maddeler şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak, İslam'da suç başlığı ele alınmıştır. Bundan sonraki bölümde ise çalışmamızın yöntem kısmı ifade edilmeye çalışılacaktır.

---

⁴² Ankebut /45

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu çalışmada nicel ve nitel yöntemlerin tek bir araştırmada kullanıldığı karma yöntem kullanılmıştır (Akarçay Ulutaş - Ustabaşı Gündüz, 2018, 439). Nitel ve nicel araştırmalar kimi zaman senkronik bir şekilde kullanılmakta, veriler birbiri ile ilişkilendirilmektedir. Bu tür iki yöntemin de kullanıldığı çalışmalar “zenginleştirilmiş” desen olarak ifade edilmektedir (Şahin ve Gürbüz, 2018:105). Karma bir yöntemin kullanılmasındaki amaç, çalışmanın farklı yönlerden incelenmesi ile ortaya çıkabilecek önyargıların önüne geçebilmektedir (Bazeley, 2015, 27). Bununla beraber çalışmada karma yöntem kullanılması araştırmanın güvenilirliğini artıran bir özellik taşımaktadır (Akarçay Ulutaş - Ustabaşı Gündüz, 2018, 439). Bu çalışmada karma yöntem desenlerinden olan açıklayıcı sıralı desen kullanılmıştır. Açıklayıcı sıralı desen kullanılan çalışmalarda öncelikle nicel yöntem açıklanıp, veriler analiz edilmiştir. Sonrasında ise nitel yöntem verileri toplanılmıştır (Creswell - Plona Clark, 2015, 89). Çalışmamızda nicel desen sayısal verilere odaklanmayı belirlerken nitel desen belirli noktalardaki anlamı derin bir şekilde incelemek, çalışmayı detaylandırmak, ayrıntılı bir biçimde çalışmayı kavramakta yarar sağlamıştır (Yıldırım - Şimşek, 2013).

Din ve suç/kötü davranış ilişkisini açıklamak için birinci aşamada nicel araştırma olarak birincil veri kaynağı kullanılmayıp ikincil veri kaynağı kullanılmıştır. Bu çalışmada ikincil veri olarak WVS Dünya Değer Araştırması 2019 anketi kullanılmıştır. Dünya değerler araştırması (WVS), bireylerin değerlerini ve inançlarını, zaman içinde nasıl değiştiklerini ve sahip oldukları sosyal ve politik etkiyi araştıran küresel bir araştırma projesidir. 1981'den beri dünya çapında her ülkenin kendi bilim insanı ve kurumlarıyla neredeyse 100 ülkede bu araştırmalar 5 yıl aralıklarla yürütülmüştür.

Dünya Değerler Araştırması, bir tarama yöntemi çalışması olarak bireylerin tutum, görüş, algı, inanç biçimi, düşünce ve görüşleri, istek ve özelliklerini araştırmayı hedeflenmektedir. Nicel desene bağlı tarama araştırmaları kapsamında hazır anket verileri kullanılmıştır. Nicel yöntem kullanan araştırmalarda veriler doğrudan elde edilip araştırılacağı gibi geçmişte elde edilen verilerden ya da kaynak olabilecek kişilerden elde edilen verilerle çalışma yürütülebilmektedir (Karasar, 2016, 109-110). Bu doğrultuda her ne kadar birincil kaynaklar çalışılan konuda daha özel ve kapsamlı sorular sorulması için elverişli olsa da konuyla ilgili genel bir kanı oluşturabilecek ulusal çapta bir veri kaynağı olarak hizmet veren Dünya Değerler Araştırmasının kullanılması bu çalışmanın gerçekleşmesi için uygunluk ve ekonomik bakımdan daha elverişlidir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, Türkiye’de bulunan yetişkin bireylerin, dindarlık düzeylerinden hareketle, suç/sapma davranışına karşı tutum ve algularını anlamak için nitel desen kullanılıp fenomenolojik yöntem tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar çalışmanın betimlenmesi, nitelendirilmesi, incelenmesi ve değerlendirilmesine katkı sağladığından ötürü araştırmacıları olumlu yönde etkilemektedir (Yıldırım - Şimşek, 2013). Nitel desen kullanılan araştırmalar belirlenen bir olay ve yeri ifade etmekte kullanılırken nicel desen ise istatistiksel veri analizi yapılarak genel ve net sonuçlara ulaşmada kullanılmaktadır (Gürbüz - Şahin, 2018, 103-105). Fenomenoloji yöntemi ise olgu bilim olarak da ifade edilmekle beraber nitel desen olgularının uzun bir zaman diliminde derinlemesine araştırılmasını amaçlamaktadır (Gürbüz - Şahin, 2018, 111).

Son olarak bu araştırmada tümdengelim yaklaşımı uygulanmıştır. Öncelikle Türkiye’deki bireylerin düşünceleri nicel veriler ışığında ele alınıp sonra fenomenolojik bir yöntem takip edilerek daha detaylı ve spesifik bilgiye, genel bir yargıya, sahip olmamız sağlanmıştır. Tümdengelim yöntemi, parçadan bütüne gitmenin aksine bütünden parçaya gitmektir. Tümel bir düşünceden hareketle tikel bir doğru ilerleme yöntemidir (Güngör, 2012, 8).

2.1.1. Nicel desen araştırması

2.1.1.1. Mevcut Verilerin Saptanması

Çalışmanın nicel analiz kısmında ikincil veri kullanılıp, bu verilere World Values Survey⁴³ “Dünya Değerler Araştırmasına” kendi web sitesinden erişim sağlanmıştır. Türkiye’de uygulanan anket çalışmasının, suç/kötü davranış ve din verilerinden hareketle çalışmanın nicel analiz bölümü yürütülmüştür. İkincil veri öncesinde başka araştırmacı, kurum ve kuruluşlar tarafından elde edilen veri kaynağı olarak bilinmektedir (Gürbüz - Şahin, 2018, 174). Çalışmada hazır veri tabanı kullanmak hem maliyet hem de zaman açısından iyi bir avantaj sağlamaktadır.

2.1.1.2. Veri Kodlama ve Düzenleme

Çalışmanın nicel desen yürütülen tarama tekniği uygulanan bölümünde Türkiye’de bulunan yetişkin üyeler ile yapılan WVS anket çalışmasındaki veri tabanı kullanılmıştır.

---

⁴³ WVS, World Values Survey. Erişim: 22 Haziran 2022. <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>

Bağımlı Değişken :

Dünya Değerler Araştırmasında sosyal sapma olarak kabul edilen davranışlara dair katılımcılara sorular yöneltilmiştir.⁴⁴ Bu soruların teker teker bağımsız birer değişken olarak ele alınıp analiz edilmesi hem makul değildir hem de analizler çok fazla yer işgal edecektir. Soruların birbirine benzer olması ve aralarında bulunan korelasyon katsayıları dikkate alınarak endeks değişken elde edilmesi için faktör analizine başvurulmuştur. Faktör analizinden elde edilen sonuçlar neticesinde iki farklı faktörün doğrulandığı, bu faktörlerin hem alan yazın hem de gerçek hayatta karşılık bulmasına binaen iki farklı tutum ölçüsü şeklinde ele alınmıştır.

Suç karşı tutum: Yetişkin bireylerin cezai işlem gerektiren suçlara karşı tutumlarını anlamak adına; devlet imkânlarından hakkı olmadan yararlanmak, toplu taşıma araçlarına biletsiz binmek, fırsatını bulduğunda vergi kaçırmak, başkasının malını çalmak, rüşvet almak, erkeğin karısını dövmesi, anne-babanın çocuğunu dövmesi, başka bireylere karşı şiddete başvurmak, kadın pazarlamak yani fahişelik, bir bireyi dövmek davranışlarına bakılmıştır. Eşcinsellik ve homoseksüellik ile kadın pazarlama, korelasyon katsayıları arasında .79** pozitif ilişki bulunduğu için çoklu-bağımlılığa (multicollinearity) sebep olmamak için kadın pazarlamak seçeneği tercih edilerek diğeri çıkarılmıştır.

Kötü davranışlara karşı tutum: Ankette sorulmuş olan diğer sorular da suç olarak kabul edilmeyip “Kötü Davranış” olarak nitelendirilebileceğimiz bir grup eylemi kapsamaktadır. Bunlar, evlenmeden önce ilişkiye girmek, intihar etmek, ötenazi, boşanmak, kürtaj yani doğmamış çocuğu aldırma, günlük aşk ilişkileri kurma gibi davranışlardır.

Tablo 2.1. Suç Ölçeği İndeks Variable

		Frekans	Yüzdellik
Suç:	Haklı gösterilemez	1899	81,2%
	Haklı gösterilebilir	440	18,8%
Kötü Davranış:	Haklı gösterilemez	964	57,4,%
	Haklı gösterilebilir	1676	42,6,%

⁴⁴ Şimdi size bazı görüşler veya davranışlar okuyacağım. Bunları ne ölçüde doğru ve haklı ne ölçüde yanlış ve haksız buluyorsunuz? Eğer bir davranışı kesinlikle yanlış/haksız buluyorsanız cetvelde “1” puanı, tamamen doğru/haklı buluyorsanız “10” puanı seçiniz. Ya da arada bir puan seçiniz.

Tablo 2.1. incelendiğinde suç işlenmesi haklı gösterilemez oranı 81,2% oranındadır. Kötü davranışın haklı gösterilmeme oranı ise 57,4%'tür.

Kontrol Değişkenleri:

Verilerin daha düzenli hale getirilip yorumlamalarını kolay ve anlaşılır olması açısından kontrol değişkenler üzerinde birtakım düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak yaş değişkeni 10 yıllık yaş gruplarına ayrılmıştır. Yaş değişkeni "15-24", "25-34", "35-44", "45-54", "55-65", "65-74", "75-95" şeklinde yeniden kodlanmıştır. Sonrasında cinsiyet değişkeni "Erkek=0" "Kadın=1" olarak yeniden kodlanmıştır. Medeni durum ise "Evli" ve "Diğerleri" olarak kodlanmıştır. Bireylerin gelir düzeyi "Düşük", "Orta Düşük", "Orta Yüksek" "Yüksek" olarak kodlanmıştır. Eğitim durumu "Eğitim yok", "İlkokul", "Lise", "Üniversite" şeklinde kodlanmıştır. İş durumu "Çalışıyor" ve "Çalışmıyor" biçiminde kodlanmıştır. Yaşadığı coğrafya ise "Şehir yaşamı=1" ve "Kırsal yaşam=0" şeklinde kodlanmıştır.

Bağımsız Değişken:

Din çok boyutlu bir kavram olmasından ötürü çok boyutlu olarak ele alınması araştırmanın iç tutarlılığı açısından elzem görünmektedir. Bu bakımdan bu çalışmada dinin inanç, ibadet ve bağlılık boyutlarını yansıtan 5 farklı bağımsız din değişkeni kullanılmıştır. Ankette bireylerin inançlarına yönelik, "tanrı inancı", "cennet inancı," "cehennem inancı" "ölümden sonraki hayat inancı" gibi sorular yöneltilmiştir. Bu sorular bir nevi imanın esaslarını barındırmasından ötürü Cronbach's Alpha değerlerine bakılarak tek bir endeks değişken haline getirilmiş olup bu soruların hepsine evet diyen bireyler "kamil mümin" olarak nitelendirilip yeni bir değişken meydana getirilmiştir (Avecedo vd., 2013). İnanç değişkeni oluşturulurken bireylere tanrı, ahiret, cennet, cehennem, ölümden sonraki hayata inanıp, inanmadığı sorulmuştur.⁴⁵ Namaz değişkeni ise dinin ibadet boyutunu kapsayan bir değişkendir. Katılımcılara ne sıklıkla namaz kıldıkları sorulmuştur⁴⁶. Dinin bağlılık boyutu ile ilgili ise "tanrının önemi"⁴⁷, "dinin önemi"⁴⁸ "bilim karşısında din mi ilim mi haklı"⁴⁹ değişkenleri kullanılmıştır.

⁴⁵ Aşağıda saydıklarından herhangi birine veya birkaçına inanır mısınız? "Evet" veya "Hayır"

⁴⁶ Cenazeler, evlenmeler dışında ne sıklıkta namaz kılarırsınız? "Hiç", "Nadiren", "Cuma", "Günde bir", "Beş vakit".

⁴⁷ Tanrı'nın sizin hayatınızdaki önemi nedir? 10 puanın "çok önemli", 1 puanın ise "hiç önemi yok" anlamına geldiği düşünülürse, siz kendinizi bu cetvelde nereye koyarsınız? (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10)

⁴⁸ Şimdi soracaklarımdan her biri sizin için ne kadar önemlidir? Yani bunlar sizin için çok mu önemli, biraz mı önemli, pek önemli değil mi, yoksa hiç önemi yok mu? Din "Çok önemli" "Biraz önemli" "Pek önemli değil" "Hiç önemli değil"

⁴⁹ "Bilim ile din çelişirse, her zaman din doğrudur" ifadesine cevaben "Kesin Katılıyorum", "Katılıyorum", "Katılmam", "Kesin Katılmam" şıklarından birini tercih etmeleri istenmiştir.

2.1.1.3. Araştırmacının Rolü

Araştırımcı ikincil veri olarak elde ettiği nicel verilerden hareketle, çalışmasının açıklayıcı bölümünü yazmıştır. Nicel verileri kullanarak katılımcıların demografik özelliklerini, din ve suç/kötü davranış ilişkisi hakkındaki tutum ve tavırları ile verileri analiz etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken din ve dinin boyutları hakkındaki kategorileri belirlenmiş ve bu veri olarak kullanmıştır. Tarama yöntemini tercih edip kullandığı hazır anket çalışması üzerinde faktör analiz, Cronbach's Alpha, regresyon analizi gibi testler yapmıştır.

2.1.1.4. Güvenirlik-Geçerlilik

Nicel yöntemin kullanıldığı araştırmalarda araştırmacının analizleri geçerlilik ve güvenirlik bağlamında ifade etmesi beklenmektedir (Yıldırım ve şimşek 2013). Cronbach's alfa güvenirlik katsayısının belirlenmesi, iç tutarlılığı lme de kullanılan önemli bir ölçüttür (İsmailoğlu ve Alınk, 2016:155).

Tablo 2.2. WVS 2019 Türkiye Suç lği Güvenirlik Analizi

Ölçekler	Cronbach's Alpha
Suç	.952
Kötü Davranış	.845

Bu çalışmada kullanılan ölçüm araçlarına ilişkin güvenirlik analizleri ve temel istatistiki bilgiler tablo 2'de gösterilmektedir. Tablo 2'de verilen istatistiki sonuçlar incelendiğinde çalışmada kullanılan lğin boyutlarına ait **Cronbach's Alpha** (α) katsayılarının ideal değer olarak kabul edilen 0.70 seviyesinin üstünde olduğu görülmektedir. Sonuçlar kullanılan ölçek için yeterli seviyede güvenirlik sağladığı anlamına gelmektedir.

2.1.1.5. Veri Analizi

Verilerin analizi için Spss (Statistical Package for the Social Sciences) 26 veri analiz programı kullanılmıştır. Bu bağlamda bazı testler gerçekleştirilmiştir:

Değişkenler arası ilişkinin tespit edilmesi için suç ve kötü davranış olarak belirlenen bağımlı değişkenlerin kendi içlerinde ilişkilerini tespit etmek için korelasyon kat(r) sayıları alınarak n analizler yapılmıştır (Gürbüz - şahin, 2018, 312). Akabinde elde edilen sonuçlara binaen veriler regresyon analizine uygun hale getirilmiştir. Bağımlı değişkenlerin iki kategoriye sahip olmasından ötürü İkili (Binear) regresyon analizi kullanılmıştır.

2.1.2. Nitel Desen Araştırması

2.1.2.1. Örneklem Grubu

Gürbüz ve Şahin'e (2018, 111) göre, fenomenolojik yaklaşım kullanılırken araştırmacının katılımcılarla yakın ve derin bağlar kurması ve farkındalığı arttırması beklenmektedir. Bu nedenle probleme ilişkin verimli bilgi elde etmek için etkili olduğuna inanılan bir çalışma grubu oluşturulmalıdır (Creswell, 2013). Nitel bir tasarım ile gerçekleştirilen çalışmamızda fenomenolojik yaklaşım kullanılarak kartopu örneklem tekniği tercih edilmiştir. Kartopu örneklem tekniği, bilinmeyen olayları ve gerçekleri belirlemek, suçlu kişileri tespit etmek veya belirlenmiş şehirlerdeki kişileri bulmak gibi çeşitli durumlarda kullanılabilir (Padem vd., 2012). Çalışmamızın örneklem grubu, 18 yaşından büyük Türkiye'deki yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Türkiye'nin farklı şehirlerinde farklı dindarlık düzeylerine, farklı yaşam tarzlarına ve farklı hapisane deneyimlerine sahip kişilere ulaşmak için kartopu örneklem tekniği kullanılmıştır. Katılımcılardan önceden hapisaneye girmiş ve topluma yeniden entegre olmuş bireyleri tanıyıp tanımadıkları sorulmuştur. Çalışmada farkındalık oluşturmak ve farklı dindarlık tiplerine ulaşmak için katılımcılardan erkek veya kadın bireyleri önermeleri istenmiştir. Çalışmamızın örneklem grubundaki 17 birey, cezaevine girmeden önce ve daha sonra topluma yeniden entegre olan iki birey, ev hapsi cezası alan bir birey ve YEDAM'da çalışan bir psikologdan oluşan 21 kişiden oluşmaktadır. Örneklemle ilgili genel bilgi, Tablo 3.2.1'de verilmiştir.

2.1.2.2. Veri Toplama

Nitel araştırma yöntemi uygulanırken bireylerin bir davranışı sergilemesinin sebeplerini anlamak için gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri elde edilebilecek araçlar kullanılmaktadır (Gürbüz - Şahin, 2018, 103). Görüşme tekniği, belirlenen konu doğrultusunda katılımcıların bilgi ve deneyimlerini, düşünce ve hislerini aktarması olarak ifade edilebilmektedir (Sönmez, 2016, 206). Görüşme tekniği genel olarak yüz yüze yapılmakla beraber kitle iletişim araçları telefon vs. ile de yapılabilmektedir (Karasar, 2016). Bu çalışmada görüşme (interview) tekniği kullanılarak, bireylerin duygu ve düşüncelerinden hareketle tutum ve algılarına ulaşabilmek hedeflenmiştir. Çalışmamızda görüşme tekniği kullanılırken katılımcılardan 10 kişi ile yüz yüze, 11 kişi ile zoom üzerinden görüntülü görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmamızda görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme türü tercih edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacının, katılımcılara önceden hazırlanan soruların

yöneltilmesi ve soruların dışına çıkarak katılımcıyı anlamak için derinlemesine soruların sorulabilmesi şeklinde uygulanmaktadır (Gürbüz - Şahin, 2018, 184). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin tercih edilme sebebi din ve suç sorularının bireyler için özel bir alanı ifade etmesidir. İnsanlar genel olarak bu tür konularda konuşurken kendilerini rahat ifade etmekte zorlanmaktadır. Doğru bilgi elde edebilmek ve derinlemesine bir görüşme yapabilmek adına yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Veri elde etmek adına yapılan görüşme/mülakat soruları, araştırmanın problemi çerçevesinde uluslararası literatürün taranması ile oluşturulmuştur. Mülakat soruları, din ve suç ilişkisine dayalı algı ve tutumların tespiti, dinin engelleyici fonksiyonun suç/kötü davranış üzerindeki etkisi ve bunun toplumsal yansımaları, din ve sosyal baskı faktörleri karşılaştırması, tövbe edebilmenin caydırıcılığı ve ailenin bireyler üzerindeki rolüne dayanan on iki açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Katılımcılara sorulan mülakat soruları EK 1'de gösterilmiştir.

Araştırmacı, katılımcılara yöneltilen soruların açık ve net ifadeler içermesine dikkat etmiştir. Araştırmacı, katılımcı ile görüşme esnasında kurduğu iletişimin açıklayıcı olmasına, karşıdaki bireyi rahatlatıcı olmasına ve iyi bir şekilde dinlemeye dikkat etmiştir (Gönç, Şavran, 2012, 88). Katılımcılarla görüşme yapılırken Word üzerinden notlar alınmış, Word'ün dikte uygulaması kullanılarak veriler konuşma esnasında metne dönüştürülmüştür. Metin tekrar kontrol edilerek kendisi ile görüşülen bireylere gösterilmiş, konuşma esnasında söylenen ve yazılması istenmeyen cümleler dosyadan çıkarılmıştır. Görüşme esnasında bilimsel bir çalışmaya katkıda buldukları, kimliklerinin gizleneceği, bilgilerin korunacağı ve ses kaydı veya video kaydı alınacağı bireylerin taraflarına bildirilmiştir. Mülakata katıldıkları için görüşmenin sonunda katılımcılara teşekkür edilmiştir (Çapçioğlu - Kalkan Açıkgöz, 2018, 212).

2.1.2.3. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırmada çalışmayı uygulayan kişi, araştırma yapmak için girdiği ortamda bir gözlemci olarak, neden, nasıl, kim gibi sorulara yanıt aramaktadır. Araştırmacı yaptığı araştırmada katılımcılara ve değişkenlere müdahalede bulunmamıştır (Gürbüz - Şahin, 2018, 103). Bu çalışmada araştırmacı, katılımcılara soru sorduktan sonra katılımcının cevabından ne anladığını teyit etmiş olup, katılımcıları yönlendirebileceğini düşündüğü cümlelerden uzak durmuştur. Katılımcıların doğal bir şekilde kendilerini ifade etmelerini sağlamıştır (Gürbüz - Şahin, 2018, 185). Görüşme esnasında katılımcıların düşüncelerini dikte ile Word'e aktarıp, sonrasında kayıtları tekrardan dinleyerek, konuşmaları transkript etmiştir. Katılımcıların onayını aldıktan sonra verileri kullanmıştır. Araştırmacı yapması gereken neden, nasıl, kim sorularına verilen yanıtları belirlemek adına, katılımcıların konuşmalarını Word üzerinde renklendirerek metne aktarmıştır. Buradan hareketle literatür taraması ve nitel verilerden elde ettiği bilgileri uzman kişilere danışarak, kategori ve temalar oluşturarak metnin şu anki halini oluşturmuştur.

2.1.2.4. Güvenirlik- Geçerlilik

Araştırmadan elde edilen sonuçların inandırıcı olması akademik çalışmalarda önemli bir ölçüt olarak ifade edilmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2013). Nitel çalışmalarda çalışmanın doğruluğu ve inandırıcı olması için araştırmacının yetkinliği gibi niteliklerin açık ve net bir şekilde anlatılması beklenmektedir (Krefting, 1991). Geçerlilik bir çalışmanın ölçmek istediği özelliği ölçmesidir (Başol, 2008:8). Bir çalışmada elde edilen veriler ile ulaşılan sonucun uyumu, çalışma da sorulan sorular ile çalışmanın metodolojisinin uygunluğu, örneklemin, veri analizinin çalışmaya uyumu gibi noktalarda çalışmanın geçerliliğine bakılmaktadır (Leung, 2015, 324-327). Çalışma da geçerliliğin sağlanması için kullanılan bir takım yöntemden bahsetmek mümkündür (Yıldırım - Şimşek, 2013). Çalışmamızda bu yöntemlerin uygulanabilirliği şu şekildedir:

Uzun süreli etkileşim: Çalışma esnasında rahat davranılması, olumlu ve iyi yönde bir etkileşimin olması, arkadaşça kurulan yakın ilişkiler çalışmanın geçerliliğini kuvvetlendirecektir (Yıldırım - Şimşek, 2013, 299). Çalışmamız esnasında gereken durumlarda katılımcıların evine veya bürosuna gidilip, rahat ve esnek bir ortamda görüşmelerin yapılması sağlanmıştır. Görüşme bireylerin kendilerini ifade etmelerine bağlı olarak 30 dk. ve 1,30 saat aralığında değişme göstermiştir. Görüşmeye katılan kişiler memnuniyetlerini sözlü ifadelerle belirtmiştir. Çalışmaya katılan kişilerden “bu konular özel konular eğer sizin çalışmanız için olmasaydı katılmazdım” diyen kişilerin olduğunu söylemek mümkündür.

Çeşitleme: Birbirinden farklı olarak kullanılan yöntem, teknik ve uygulamaların çalışmayı zenginleştirilmesi ve sağlamlaştırması beklenmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2013, 301; Arastaman vd., 2018, 54). Çalışmamızda karma yöntem kullanılıp, nitel ve nicel yöntem beraber kullanılmıştır. Nicel desen uygulanırken sayılar analiz edilmiş, nitel desen uygulanırken ise derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Böylece çalışma zengin ve sağlam bir şekilde sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada teorik arka plan oluşturulurken sosyal düzenin sağlanması üzerine oluşturulan “Sosyal Kontrol Teorisi”, Stark ve Hirschi’ nin yazdığı “Hellfire Hypothesis (Cehennem Ateşi)” makalesinden hareketle oluşturulan “Rasyonel Tercih Teorisi” ve “Ekoloji Teorisi”, bireylerin hayatları boyunca etkileşimde oldukları gruplardan etkilendiklerini ifade eden “Referans Grup Teorisi”, suçun bireyler tarafından öğrenilebildiğini anlatan “Öğrenme Teorisi” ve son olarak bireylerin içinde buldukları toplum tarafından etiketlenebileceğini ifade eden “Etiketleme Teorisi” kullanılmıştır. Çalışmanın veri kaynakları çok yönlü olup, cezaevinden çıkan, ev hapsi alan ve YADEM kuruluşunda bağımlılarla çalışan bir birey ile de görüşülmüştür.

Uzman İncelemesi: Çalışma içerisinde ulaşılan verilerin kontrol edilmesi, hataların giderilmesi, oluşturulan temaların incelenmesi, geri dönütlerin verilmesi için konu hakkında uzman, araştırmacı kişilerden destek almak gerekmektedir (Creswell, 2003). Bu çalışma yapılırken

alanında uzman(din sosyolojisi) kişilere danışılıp, konu hakkında dönütler yapması istenmiştir⁵⁰. Çalışmanın eksik veya yanlış yazılan noktalarda düzeltme verilmesi ve çalışmanın kesinliği hakkında bilgi vermesi beklenmiştir.

Katılımcı Teyidi: Araştırmacının ulaştığı sonucun doğruluğunu ortaya koymak adına araştırmacının elindeki verileri katılımcıya onaylatmasıdır (Yıldırım - Şimşek, 2013, 306). Çalışma esnasında katılımcılara söyledikleri cümleler ikinci kez teyit edilip, istemedikleri veya yanlış anlaşılan cümleler çalışmaya dahil edilmemiştir.

Ayrıntılı Betimleme : Çalışmanın ayrıntılı bir betimleme ile kendinden bir açıklama katmadan bilimsel çalışmalara katkı sunması beklenmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2013, 304). Verilerin aktarılmasında herhangi bir bilgi değişikliğine gidilmemiş, bireylerin sözleri, değiştirilmeden transkript edilmiştir.

İç geçerlilik, araştırmada takip edilen yolun ve sürecin üzerinde çalışılan konunun gerçekliğini ortaya çıkarmayı ifade etmektedir (Karataş, 2017, 82). Araştırmada iç geçerliliği oluşturabilmek adına, mülakat sorularının hazırlanmasında, belirlenen konu çerçevesinde uluslararası ve ulusal olmak üzere literatürde bulunan ölçeklerden yararlanılmıştır. Veri analizi sırasında oluşan kod ve kategorilerin oluşturduğu temaların tutarlılığı denetlenmiştir. Dış geçerlilik ise çalışmanın genellenebilir ve aktarılabilir olmasını ifade etmektedir (Karataş, 2017: 83). Dış geçerliliği sağlamak için çalışma esnasında toplanan verileri elde etmekten, verilerin analizine varana kadar her ayrıntı aktarılmıştır. Çalışmada yapılan veri analizi sonuçları ile aynı alanda yapılan çalışmalar arasındaki uyum kontrol edilmiştir. Güvenirlik ise hatasız, kararlı, tutarlı bir ölçme gerçekleştirilmesidir (Başol, 2008, 8). Çalışmanın güvenilirliğini sağlam bir şekilde oluşturabilmek için mülakat esnasında bireyleri çalışmanın ana unsurları hakkında bilgilendirmesi için görüşme tutanağı kullanılmıştır. Bununla beraber çalışmaya katılan katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntı yapılarak çalışmanın inandırıcılığı artırılmıştır.

2.1.2.5. Veri Analizi

Nitel veri analizi; verilerin düzenlenmesini, veri tabanının incelenmesini, kod, kategori ve temaların tertiplenmesini, bununla beraber verilerin raporlanmasını ve belirtilmesini içermektedir. Her adım birbiri ile ilişkilidir, adeta bir faaliyetler mekanizmasıdır (Creswell, 2013, 179). Bu çalışmanın oluşturulmasında içerik analizi kullanılmıştır. Stone ve arkadaşlarına göre “İçerik analizi, metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir” (Stone vd., 1966, 213).

---

⁵⁰ Dr. Öğr. Üyesi Murat YILMAZ, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

Analiz yapılırken a) yapılan görüşmelerden belge hazırlanıp, belirli kodlamalar yapıp, belirli kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. b) belirlenen kod, kategori ve temalarda benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. c) tespit edilen bulgular yorumlanıp, literatürdeki verilerle karşılaştırılmıştır (Miles vd., 2014, 10). Elde edilen dokümanlar kodlanırken, benzer düşünceler adeta bir süzgeçten geçirilip ortak paydalar metin içerisinde oluşturulmuş, kullanılan ifadeler renklendirilip, literatüre bakılarak kodlanmıştır. Oluşturulan kodlar, anlamlı kategorilere dönüştürülmüştür. Bunların her biri bir tema altında toplanmıştır. Veriler 9 adet temaya dönüştürülmüştür. Görüşler ifade edilirken kodlamalar sayısal verilerle de ifade edilmiştir. Bununla beraber veriler tablo haline getirilip, yorumlanmıştır.

2.1.2.6. Etik

Bilimsel araştırma yayın etiği, doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği olarak adlandırabileceğimiz, ahlak mefhumunun parçalanmaz bir bütünüdür. Farklı bir söylemle, birey olma niteliği olan; dürüstlük, doğruluk, insanları kandırmaktan ve sahtekârlıktan oldukça uzak durmak, başkasının emeğine saygı duymak gibi ahlaki değerlerin bilimsel bilgi oluşumuna yansımalarıdır (Ülman, 2006, 61). Bu çalışmanın yürütülmesinde Hitit Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gereken izin alınmıştır. Kuruldan alınan izin EK 2'de sunulmuştur. Katılımcılara çalışma hakkında bilgilendirme yapıp, kişisel verilerinin korunacağına ve gizli tutulacağına dair izin formu imzalatılmıştır. Katılımcılara verilen izin formu EK'3 de sunulmuştur. Araştırmada katılımcıların gerçek isimleri gizlenmiş, kod isimlerle bilgi aktarımı sağlanmıştır.

Bu bölümde çalışmamızın araştırma yöntemi açıklanmıştır. Nicel veri yöntemi, mevcut verilerin saptanması, araştırmacının rolü, veri kodlama ve düzenleme, veri analizi, güvenilirlik-geçerlilik yönünden çalışma anlatılmaya çalışılmıştır. Nitel veri yöntemi ise örneklem grubu, veri toplama, araştırmacının rolü, güvenilirlik-geçerlilik, veri analizi ve etik başlıkları üzerinden ifade edilmiştir. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise elde edilen bulgular sunulacaktır.

3. BÖLÜM

NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Nicel Bulgular

3.1.1. Katılımcı bilgisi

Araştırmaya katılanların demografik bilgileri Tablo 3.1.'de yer almaktadır. Hiç okula gitmemiş olanların yüzdesi %5,0 ve üniversite mezunlarının ise %44,4'tür. +65 yaşından sonraki katılımcıların frekansı toplam 30 kişi olmakla beraber bu sayı oldukça düşüktür. Gelir durumu incelendiğinde katılımcıların çoğu "orta yüksek" seviyede bir gelire sahip olup, %58,9 gibi bir orana tekabül etmektedir. Din değişkenlerine ait bilgiler ise Tablo 3.2.'de yer almaktadır. Kullanılan bütün dini değişkenler bireylerin dini düzeylerini ifade ederek suça karşı tutumlarını ortaya koymak için kullanılmıştır. Din değişkenleri incelendiğinde "Tanrı önemlidir" değişkeni diğer değişkenlere göre en yüksek değere sahip ve aritmetik ortalaması $\bar{x}$ 8,1380'dır. Namaz düzeyi incelendiğinde beş vakit namaz değişkeni %43,1 yüzdeliği ile en yüksek değeri ifade etmektedir.

Tablo 3.1. Kontrol Değişkenleri

<u>Yaş:</u>	<u>Frekans</u>	<u>Yüzde</u>
15-24	369	%15,3
25-34	584	%24,2
35-44	554	%22,9
45-54	410	%17,0
55-64	467	%19,3
65-74	23	%1,0
75-95	7	%3

<u>Cinsiyet:</u>		
Erkek	1207	%50
Kadın	1208	%50

Tablo 3.2. Kontrol Değişkenleri(Devam)

Eğitim:

Eğitim yok	112	%5,0
İlköğretim	843	%37,6
Lise	292	%12,1
Üniversite	994	%44,4

Gelir:

Düşük	54	%2,3
Orta Düşük	552	%23,8
Orta Yüksek	1367	%58,9
Yüksek	347	%15,0

Medeni

Durum:

Evli	1497	%37,9
Ve diğerleri	2412	%62,1

Şehir Yaşamı:

Şehir yaşamı	637	%26,4
Kırsal yaşam	1778	%73,6

Tablo 3.3. Tanımlayıcı İstatistikler

	<u>Frekans</u>	<u>Yüzde</u>	<u>Ortalama</u>
<u>Namaz Düzeyi:</u>			2,6929
Hiç	103	%4,5	
Nadiren	484	%21,0	
Cuma	423	%18,4	
Günde bir	299	%13,0	
Beş vakit	993	%43,1	

Tablo 3.2. Tanımlayıcı İstatistikler (Devam)

<u>Tanrı Önemlidir:</u>	8,1380
<hr/>	
<u>Din Önemlidir:</u>	2,4770
<hr/>	
<u>Din Haklıdır:</u>	2.0075
<hr/>	
<u>Kâmil Mümin:</u>	
Hayır	269 %11,1
Evet	2080 %86,1
<hr/>	

3.1.2. Bulgular

Tablo 3.3.'de, din ve suç arasındaki ilişkiyi analiz eden ikili bir lojistik regresyon modellerinin sonuçlarını gösterilmektedir. Burada bağımlı değişken, bireylerin suç faaliyetlerine yönelik tutumlarının cezayı müeyyide gerektiren belirli suçları onaylayıp onaylamadığıdır. Modellerde yer alan değişkenler katsayıları (B), standart hataları (S.E.), Wald istatistikleri (Wald), serbestlik dereceleri (df), anlamlılık düzeyleri (Sig.) ve olasılık oranları (Exp(B)) ile listelenmiştir.

Model 1'de elde edilmiş sonuçlar, kentsel yaşam, yaş ve lise eğitiminin bağımlı değişkenin 0.05 düzeyinde anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermektedir. Gelir için negatif katsayı, gelir arttıkça suç faaliyetlerine yönelik tutumların daha az onaylayıcı hale geldiğini göstermektedir. Mükemmel mümin için negatif katsayı, mükemmel mümin olmanın suç faaliyetlerinin daha az onaylanmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Denklemdaki değişkenlerin her birinin yorumu aşağıdaki gibidir:

Kent: Kentsel alanlarda yaşayan bireylerin, kentsel olmayan alanlarda yaşayanlara kıyasla suç faaliyetlerini onaylama olasılığı 1,37 kat daha fazladır.

Kadın: Cinsiyet, suç faaliyetlerine yönelik tutumların önemli bir yordayıcısı değildir.

Yaş: Yaştaki her bir birimlik artış, suç faaliyetlerini onaylama olasılığının 0,875 kat daha düşük olmasıyla ilişkilidir.

Gelir: Gelirdeki her bir birimlik artış, suç faaliyetlerinin onaylanma olasılığının 0,67 kat azalmasıyla ilişkilidir.

İstihdam durumu: İstihdam durumu, suç faaliyetlerine yönelik tutumların önemli bir belirleyicisi değildir.

Eğitimsiz: Eğitimsiz olmak, suç faaliyetlerine yönelik tutumların önemli bir yordayıcısı değildir.

İlköğretim: İlköğretime sahip olmak, suç faaliyetlerine yönelik tutumların anlamlı bir yordayıcısı değildir.

Lise eğitimi: Lise eğitimi almış olmak, üniversite düzeyinde eğitim almış olanlara göre 1.452 kat daha yüksek suç faaliyetlerini onaylama olasılığı ile ilişkilidir.

Evli: Evli olmak, evli olmayanlara kıyasla 1.312 kat daha yüksek suç faaliyetlerini onaylama olasılığı ile ilişkilidir.

Kâmil Mümin: Kâmil mümin olmak, kâmil olmayanlara göre 0,591 kat daha düşük suç teşkil eden faaliyetleri onaylama olasılığıyla ilişkilidir.

Sabit: Diğer tüm değişkenler sabit tutulduğunda, referans kategorisi (üniversite düzeyinde eğitim) için suç faaliyetlerinin onaylanma olasılığı 0,673 kat daha düşüktür.

Özet olarak, sonuçlar, kentsel yaşam, gelir, yaş ve eğitim düzeyi gibi çeşitli sosyo-demografik faktörlerin suç faaliyetlerine yönelik tutumları etkilediğini göstermektedir.

Tablo 3.4. Dini değişkenler ile insanların suç faaliyetlerine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi araştıran ikili lojistik regresyon analizi.

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
	b	Odd R	b	Odd R	b	Odd R	b	Odd R	b	Odd R
Constant	0.396	0.673	0.794 *	2.212	-0.37	0.691	-0.65 *	0.691	-0.268	0.765
Kentli	0.314 *	1.369	0.23	1.258	0.262	1.3	0.272	1.3	0.305 *	1.357
Kadın	0.061	1.063	0.039	1.039	0.067	1.069	0.079	1.069	0.008	1.008
Yaş	0.133 *	0.875	-0.14 **	0.87	0.114 *	0.892	0.124 *	0.892	-0.134 *	0.874
Gelir	0.401 ***	0.67	-0.434 ***	0.648	0.401 ***	0.67	0.363 ***	0.67	-0.401 ***	0.67
Çalışma durumu	0.043	0.958	-0.042	0.959	-0.04	0.961	0.052	0.961	-0.05	0.951
Eğitim almamış İlköğretim	0.068	0.934	-0.047	0.954	0.072	1.074	0.01	1.074	0.087	1.091
Lise	0.373 *	1.452	0.412 ***	1.51	0.448 *	1.565	0.378 *	1.565	0.383 *	1.467
Evli	0.271	1.312	0.271 **	1.311	0.301 *	1.351	0.23	1.351	0.299 *	1.349
Kamil mümin Tanrı önemlidir	0.525 **	0.591	-0.188 ***	0.829						
Namaz					0.226 ***	0.797				
Din önemlidir Din bilimden haklıdır							0.073	0.797	-0.289 ***	0.749
N	2016		2016		2016		2016		2016	

Model 2'de de birkaç bağımsız değişkenin, bireylerin suç faaliyetlerini onaylama olasılıklarıyla önemli ölçüde ilişkili katsayılara sahip olduğunu görebiliriz. Örneğin, Gelir değişkeni -0,434'lük negatif bir katsayıya sahiptir; bu, gelir arttıkça bireylerin suç faaliyetlerini onaylama ihtimalinin 0,648 kat azaldığını, diğer tüm değişkenlerin sabit olduğunu gösterir.

Tanrı'nın Önemi değişkeni de -0,188'lik negatif bir katsayıya sahiptir; bu, bireylerin Tanrı'yı diğer şeylere ne kadar çok öncelik verdiklerini, suç faaliyetlerini onaylama olasılıklarının o kadar düşük olduğunu gösterir. Bu katsayı istatistiksel olarak anlamlıdır ve p değeri 0.000'dir, bu da ilişkinin şansa bağlı olma ihtimalinin çok düşük olduğu anlamına gelir.

Buna karşılık, daha yüksek eğitim seviyeleri (İlkokul ve Lise- Üniversite) pozitif katsayılara sahiptir, ancak ikisi de sırasıyla 0,301 ve 0,021 p değeriyle istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Model 3 analizin sonuçları, gelirin bireylerin suç faaliyetlerini onaylamaya yönelik tutumları ile önemli ve negatif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Değişkenin katsayısı -0,401'dir, bu da gelir düzeyi yüksek bireylerin suç faaliyetlerini onaylama olasılığının üniversite düzeyinde eğitim almış bireylere göre daha düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Ayrıca Lise, bireylerin suç faaliyetlerini onaylamaya yönelik tutumlarıyla olumlu bir şekilde ilişkilidir. Değişkenin 0,448 katsayıya sahip olması, lise eğitimi almış kişilerin, üniversite düzeyinde eğitim almış kişilere göre suç teşkil eden faaliyetleri onaylama olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Suç faaliyetlerine yönelik tutumları etkileyen diğer önemli bağımsız değişkenler arasında Kent, Yaş, Medeni durum ve Namaz bulunmaktadır. Kentsel alanlarda yaşayan bireylerin, daha genç bireylerin, bekar bireylerin ve düzenli olarak namaz kılan bireylerin, değişkenin referans kategorisine sahip bireylere kıyasla suç faaliyetlerini onaylama olasılığı daha düşüktür.

Suç faaliyetlerine yönelik tutumlarla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmayan bazı değişkenler arasında Kadın, Çalışma durumu, Eğitimsiz, İlköğretim ve sabit yer alır.

Model 4'te incelenen değişkenlerden Gelir değişkenininin -0,363 gibi negatif bir katsayıya sahip olduğunu görebiliriz, bu da daha yüksek gelire sahip kişilerin suç faaliyetlerini onaylama olasılığının düşük olduğunu gösterir. Lise değişkenininin 0,378 gibi pozitif bir katsayıya sahip olduğunu da görebiliriz, bu da lise eğitimi olan kişilerin üniversite eğitimi almış bireylere göre suç faaliyetlerini onaylama olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Suç faaliyetlerine yönelik tutumları etkileyen diğer önemli değişkenler Kent, Yaş, Çalışma durumu ve Medeni durumu içerir. Bu değişkenlerin her biri için olasılık oranları, ortalama olarak, kentsel alanlarda yaşayan bireylerin, genç bireylerin, çalışan bireylerin ve evli bireylerin, diğer her şey eşit olduğunda, suç faaliyetlerini onaylama olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermektedir.

İlginç bir şekilde, dinin Önemi değişkeni bu analizde -0,073 katsayısı ve 0,356 p değeri ile suç faaliyetlerine yönelik tutumlar ile anlamlı bir ilişkiye sahip görünmemektedir.

Model 5'te ortaya koyulan sonuçlar birkaç bağımsız değişkenin suç faaliyetlerini onaylama olasılığıyla önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, kentsel alanların katsayısı 0,305'tir; bu, kentsel bir alanda yaşamının, diğer tüm değişkenleri sabit tutarken, suç faaliyetlerini onaylama olasılığının 1,357 kat artmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yaş, -0,134'lük negatif bir katsayıya sahiptir; bu, yaştaki her bir birimlik artışın, diğer tüm değişkenleri sabit tutarken, suç faaliyetlerini onaylama ihtimalinde 0,874 kat azalma ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Gelir, -0,401'lik negatif bir katsayıya sahiptir; bu, gelirdeki her bir birimlik artışın, diğer tüm değişkenleri sabit tutarken, suç faaliyetlerini onaylama ihtimalinde 0,67 kat azalma ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Son olarak, Din ve bilim çatıştığı zaman din bilimden haklıdır değişkeni -0,289'lük negatif bir katsayıya sahiptir; bu, dine bilimden daha fazla haklılık veren kişilerin, diğer tüm değişkenleri sabit tutarken, suç faaliyetlerini onaylama ihtimalinde 0,749 kat azalma ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.4. bireylerin kabahat fiillerine yönelik tutumları ile bireylerin din ve sosyo-demografik özelliklerine ilişkin çeşitli bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye ilişkin ikili lojistik regresyon analizinin sonuçlarını göstermektedir. Bağımlı değişken, bireylerin belirli kabahat fiillerini onayladığı veya onaylamadığı şeklinde kodlanmıştır. Eğitim de dami kodlanmıştır ve üniversite düzeyinde eğitim referans kategorisi olarak hizmet vermektedir.

Model 1'de verilen sonuçlara göre, suç faaliyetlerine yönelik tutumlarla önemli ölçüde ilişkili olan temel değişkenler şunlardır:

Gelir seviyesi : Bu değişkenin katsayı değeri -0.400 olup, gelir düzeyi yüksek olan kişilerin suç işleme olasılığının üniversite düzeyinde eğitim görmüş kişilere göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

Lise: Bu değişkenin katsayı değeri 0,252'dir ve bu da lise eğitimi almış kişilerin suç faaliyetlerini üniversite düzeyinde eğitim almış kişilere göre daha fazla onayladığını göstermektedir.

Evli : Bu değişken -0,320 negatif katsayıya sahiptir, bu da evli bireylerin suç faaliyetlerini onaylama olasılığının üniversite düzeyinde eğitim almış olanlara göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

Kamil mümin: İlginç bir şekilde, bu değişkenin pozitif katsayısı 0,671'dir, bu da kamil müminlerin şüphe duyanlara kıyasla suç faaliyetlerini onaylama olasılığının neredeyse iki katı olduğunu düşündürmektedir.

Suç faaliyetlerine yönelik tutumlarla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmayan diğer değişkenler arasında şehir yaşamı, cinsiyet, yaş ve eğitimin olmaması yer almaktadır.

Model 2'den elde edilen analizlere bagli olarak kabahat fiillerine yönelik tutumlarla önemli ölçüde ilişkili olan temel değişkenler şunlardır:

Gelir: Bu değişken -0,429 gibi negatif bir katsayıya sahiptir, bu da gelir düzeyi yüksek olan kişilerin üniversite düzeyinde eğitim görmüş kişilere göre suç faaliyetlerini onaylama olasılıklarının daha düşük olduğunu göstermektedir.

Lise: Bu değişkenin katsayı değeri 0,265'tir ve bu da sadece lise eğitimi olan bireylerin suç faaliyetlerini onaylama olasılığının üniversite düzeyinde eğitim almış kişilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Evli: Bu değişken -0,321'lik negatif bir katsayıya sahiptir, bu da evli bireylerin suç faaliyetlerini onaylama olasılığının üniversite eğitimi olanlara göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

Suç faaliyetlerine yönelik tutumlarla anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmayan diğer değişkenler arasında kentsel (ikamet yeri), Kadın (cinsiyet), Yaş, Eğitimsiz, İlköğretim (ilköğretim) ve Tanrı'nın Önemi yer almaktadır.

Tablo 3.5. Dini değişkenler ile insanların kabahat fiillerine karşı tutumları arasındaki ilişkiyi araştıran ikili (Binary) lojistik regresyon analizi.

	<u>Model</u> <u>1</u>		<u>Model</u> <u>2</u>		<u>Model</u> <u>3</u>		<u>Model</u> <u>4</u>		<u>Model</u> <u>5</u>	
	b	Odd R	b	Odd R	b	Odd R	b	Odd R	b	Odd R
Constant	0.185	1.204	0.771 ***	2.161	1.172	3.228	0.776 **	2.174	1.441 ***	4.223
Kentli	0.047	1.048	0.033	0.968	0.018	0.982	0.028	0.972	0.023	0.977
Kadın	0.019	1.019	0.005	0.995	0.022	1.022	0	1	0.046	0.955
Yaş	0.003	1.003	0.002	0.998	0.001	1.001	0.001 *	0.999	0.006	0.994
Gelir	-0.4 ***	0.67	0.429 ***	0.651	0.439 ***	0.645	0.434 ***	0.648	0.466 ***	0.628
Çalışma durumu	0.061 **	0.941	0.058 *	0.944	0.057 *	0.945	0.058 *	0.944	0.059 *	0.942
Eğitim almamış	0.029	0.972	-0.06	0.942	0.074	0.929	0.068	0.934	-0.02	0.981
İlköğretim	0.169	0.844	0.138	0.871	0.083	0.921	0.134	0.875	0.077	0.926
Lise	0.252	1.286	0.265	1.304	0.339 *	1.404	0.269 **	1.308	0.342 *	1.408
Evli	-0.32 **	0.726	0.321 **	0.725	0.278 *	0.757	0.328 **	0.72	0.258 *	0.773
Kamil mümin Tanrı önemlidir	0.671 ***	1.956	0.018	1.018				1.061		
Namaz Din önemlidir					0.125 ***	0.797		0.797		
Din bilimden haklıdır							0.059	0.797		
									0.265 ***	0.768
N	2016		2016		2016		2016		2016	

Model 3'e dahil edilen bağımsız değişkenlerden kabahat faaliyetlerine yönelik tutumlarla ilgili olarak aşağıdakilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur:

Gelir düzeyi: Gelir düzeyi yüksek olan bireylerin kabahat faaliyetlerine yönelik onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,439 gibi negatif bir katsayıya sahiptir.

İş durumu: İşsiz veya çalışmayan bireylerin kabahat faaliyetlerine yönelik onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,057 negatif bir katsayıya sahiptir.

Lise mezuniyeti: Sadece lise eğitimi olan bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha yüksektir. Bu değişkenin pozitif katsayısı 0,339'dur.

Evli: Evli bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,278 negatif katsayıya sahiptir.

Namaz düzeyi: Daha yüksek namaz kılma aralık seviyeleri, kabahat faaliyetlerine yönelik tutumları onaylama olasılığının azalmasıyla ilişkilidir. Bu değişken -0,125 negatif katsayıya sahiptir.

Model 3'te yer alan diğer değişkenlerin hiçbiri kabahat faaliyetlerine yönelik tutumlar ile ilgili olarak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Model 4'te ise benzer bulgular elde edilmiş olup modele dahil edilen bağımsız değişkenlerden kabahat faaliyetlerine yönelik tutumlarla ilgili olarak aşağıdakilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur:

Gelir: Daha yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,434 negatif bir katsayıya sahiptir.

İstihdam durumu: İşsiz veya çalışmayan bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,058 negatif katsayıya sahiptir.

Lise: Yalnızca lise eğitimi olan bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha yüksektir. Bu değişkenin pozitif katsayısı 0,269'dur.

Evli: Evli bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,328 negatif katsayıya sahiptir.

Modelde yer alan diğer değişkenlerin hiçbiri kabahat faaliyetlerine yönelik tutumlar ile ilgili olarak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Model 5 analizinden elde edilen sonuçlar, aşağıdaki değişkenlerin kabahat faaliyetlerine yönelik tutumların anlamlı yordayıcıları olduğunu göstermektedir:

Gelir: Gelir düzeyi arttıkça kabahat eylemlerine yönelik onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı azalmaktadır. Bu değişken -0,466 negatif katsayıya sahiptir.

İstihdam durumu: İşsiz veya çalışmayanların kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,059 negatif katsayıya sahiptir.

Lise: Sadece lise eğitimi tamamlamış olanların kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha yüksektir. Bu değişkenin pozitif katsayısı 0,342'dir.

Evli: Evli bireylerin kabahat faaliyetlerine karşı onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,258 negatif katsayıya sahiptir.

Dinin bilime tercih edilmesi: Bir konuda çatışma olduğunda dinin bilime karşı haklı olması gerektiğine inanan bireylerin, kabahat fiillerine yönelik onaylayıcı tutumlara sahip olma olasılığı daha düşüktür. Bu değişken -0,265 negatif katsayıya sahiptir.

Modele dahil edilen diğer değişkenlerin hiçbiri (örn. Kent, Kadın, Yaş, Eğitim yok, İlköğretim) kabahat faaliyetlerine yönelik tutumların istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olarak bulunmamıştır.

3.2.Nitel Araştırma Bulguları

3.2.1.Katılımcı bilgisi

Araştırmaya katılan kişi sayısı 21 olmakla beraber 10 Kadın katılımcı, 11 Erkek katılımcı vardır. Katılımcıların çoğunun gelir düzeyi birbirine yakın seyretmektedir. Katılımcıların öğrenim düzeyi incelendiğinde, 1 yüksek lisans(tezsiz), 8 lisans, 6 lise 1 ortaokul, 4 ilkokul mezunu olup bir kişi de eğitim görmediğini ifade etmiştir. Katılımcılara ait istatistiki bilgiler 3.4.Tablo da verilmiştir.

Tablo 3.6. Katılımcı Bilgisi/Demografik Değerler

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Yaş	Yaşadığı Yer/İL	Meslek	Öğrenim	Gelir
SÇ1	Erkek	47	Van	İdari İşler ve Satın Alma Yöneticisi	Yüksek Lisans(Tezsiz)	5.000+
SS2	Erkek	44	Diyarbakır	Öğretmen	Lisans	5.000+
HB3	Kadın	24	Bayburt	Psikolog	Lisans	5.000+
HA4	Kadın	27	İstanbul	Stajyer Avukat	Lisans	5.000+

Tablo 3.7. Katılımcı Bilgisi/Demografik Değerler(Devam)

SK5	Kadın	34	Adana	Öğretmen	Lisans	5.000+
NO6	Erkek	52	Ankara	İş Adamı	Lisans	10.000+
BK7	Erkek	47	Mersin	Memur	Lisans	5.000+
BM4	Kadın	42	Adana	Memur	Lisans	5.000+
OÇ2(H)	Erkek	36	Adana	İşçi	Lisans	5.000+
HD8	Kadın	50	Adana	Radyo Sunucusu	Lise	5.000+
NP9	Kadın	52	Adana	Emekli/Ev Hanımı	Lise	5.000+
MA1	Erkek	56	Adana	Muhasebe	Lise	10.000+
ND1	Erkek	45	Adana	Servis Şoförü	Lise	10.000+
BG2	Erkek	19	Mersin	Öğrenci	Lise	5.000+
NÖ6	Kadın	48	Adana	Ev Hanımı	Lise	10.000+
OB3	Erkek	26	Adana	İşçi	Ortaokul	5.000+
MÇ5(e)	Erkek	41	Adana	Kaportacı	İlkokul	5.000+
AA7	Kadın	48	Adana	Ev Hanımı	İlkokul	5.000+
ST8	Kadın	44	Ankara	Girişimci	İlkokul	5.000+
SE(H)9	Erkek	56	Bingöl	Emekli	İlkokul	5.000+
AY1	Kadın	49	Adana	Ev Hanımı	Eğitimsiz	Gelir yok
Yaş Aralığı:	18-25=2	26-35=3	36-45=6	45-55=8	56-65=2	

3.2.2.Dindarlık tanımı

Tablo 3.8. Katılımcıların Dindarlık Algılarını Oluşturan Anahtar Sözcüklerin Tanımı

Dini Bağlılık	İnanç	İbadet	Ahlak
Hayat Tarzı	Emir ve Yasaklar	Bütüncül	Fıtrat

Katılımcılara yöneltilen soru kapsamında bireylerin zihinlerinde oluşan dindarlık tanımları anlaşılmasına çalışılmıştır. Bireysel farklılıklar ve algılar tanımların da çeşitlenmesine neden olmuştur.

ST8 dindarlığı hayat tarzı şeklinde ifade etmiştir; *“Din yolunda ilerleme ve dini yaşama . Yani bir yaşam tarzıdır.”* OB3 ise, dindarlığı dini bağlılık ve hayat tarzı olarak ifade etmiştir. OB3, dindarlık için: *“Dindarlık mensup olduğun dine bağlı olman, hayatını, yaşamını mensup olduğun dine göre uyarlayan; yani bunu kültüründe, gelenek ve göreneklerinde yaşam tarzında uyguladığın bir yaşam biçimi olarak görüyorum”* ifadesinde bulunmuştur.

NP9 ve HA4 dindarlığı, dini bağlılık, hayat tarzı ve emirlere uyma ve yasaklarından kaçınma, inanç, anlamında ifade etmişlerdir. NP9 ise dindarlığı, *“Bağlı bulunduğu hangi mezhep hangi inanç doğrultusunda ise o doğrultuda yaşamak, onun kurallarını yerine getirmek, demektir. İslam dininin istediklerini yerine getirebiliyorsam, Allah’a karşı itaatimi düzgün yapabiliyorsam gerçekten kendimi Müslüman addederim. Onun için peygamberin sünnetleri ve hadisleri doğrultusunda gidersem, Allah’ın bana gönderdiği kitabın doğrultusunda gidersem iyi bir Müslüman olduğum inancındayım”* şeklinde açıklamıştır. HA4 ise dindarlığı *“ Bir dini bağlılık olarak tanımlarım. Bir dine inanmakla beraber onun kurallarına da sıkı sıkıya bağlılıkla emirlerine ve yasaklarına dikkat etmek olarak tanımlarım; hayatını bir dine göre şekillendirmek olarak tanımlayabilirim dindarlığı”* şeklinde ifade etmiştir. Hayatının bir bölümünde hapisanede mahkûm olan OÇ2 ise; dindarlığı hayat tarzı, inanç ve buna ek olarak ehli sünnet akaidi çerçevesinde tanımlamaktadır. OÇ2 için dindarlık, *“Ehli sünnet akaidi ve çerçevesinde marjinalleşmeden yani siyasete girmeden dedikleri İslam’ın temel esaslarının yaşandığı bir yaşam biçimi.”* şeklinde açıklamıştır. NÖ4 ise dinin emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak ve eylemsel boyutuyla ifade etmekle beraber, bunlara ek olarak şükür boyutu ile dindarlığı *“Allah’ın bize vermiş olduğu akıl, fikir, beden zenginliği, mal zenginliği, akıl zenginliği, bunların karşılığında da o yükün altında kalmamak için ona şükretmek amacıyla ibadetlerimizi yerine getirmemizle birlikte emir ve yasaklara uymak ”* şeklinde tanımlamıştır. HD8 ise sadece emir ve yasaklara uymak anlamında dindarlığı *“Allah’ın emir ve yasakları noktasında dikkat etmek ve bu konuda elinden gelen tüm çabayı sarfetmek”* şeklinde açıklamıştır.

NO6, SK5 ve HB3 dindarlığı, diğer tanımlardan farklı olarak dinin bütünlüğü çerçevesinde anlamlandırmaktadırlar. NO6 dindarlığı; dini bağlılık, inanç, fitrat, emir ve yasakları bütüncül bir şekilde ifade edebilme olarak açıklamaktadır. Ona göre dindarlık : *“Bir inanca bağlı olan fakat isim olarak kaynağını beşerden yahut ilahi kaynaktan alabilen, dolayısıyla aldığı kaynağa göre algıladığını hayatına aktardığı kurallar bütünü benimsenip yaşadığı şekli ile insanın kimliğini oluşturan bir kavramdır. İnsanın inanmak gibi bir yönelimi var, bu yaratılışından yani fitrattan geliyor. Mutlaka bir şeye inanmak zorunda ve inandığı şeyi hayatına aktardığı derecede samimiyeti ve tutarlılığı da onun dindarlığını oluşturuyor.”* Dinin tüm emir ve yasaklarını bütüncül bir biçimde yerine getirmek olarak algılayan SK5 , dindarlığı : *“Dindar eşittir: Dinin bütün gerekliliğini yerine getiren, -bunu es geçeyim işte bu olmasa da olur bugün namazımı*

kıldım ama bir vakit eksik olsa da olur- şeklinde olmaz, hepsi olacak, birinden vazgeçemeyecek benim için dindar. Ya bütün gereklilikleri olacak ya da hiçbiri olmayacak” ifadeleri ile tanımlamıştır. Dindarlığı daha çok bütüncül, eylemsel ve ritüellere bağlı davranışlar olarak nitelendiren HB3’e göre dindarlık : “Eylemlerle ifade ediyormuşuz gibi, dini ritüeli hangi dine mensup olursa olsun fark etmeksizin sorgulamadan yapan ve aynı zamanda eksiksiz yerine getiren biri canlanıyor, zihnimde” şeklindedir.

BG7, tanımlama yaparken aynı NO6 gibi tanımı içerisinde inancın bireyin fitratında var olduğunu ifade etmiştir. İnanç biçimi ve fitrat temelli dindarlığı ele alan BG7, dindarlığı: “Dindarlık kelimesinin anlamı inançtır. Herkesin bir inanca ihtiyacı olduğuna inanırım. Dindarlık eşitlik gerçeği anlamda dindarlık adalettir” şeklinde ifade etmiştir. MA1 ise dindarlığı yalnızca inanç çerçevesinde “Allah'a ve peygamberlerine inanmak” olarak tanımlamaktadır.

AY1 ve MÇ5 tanımlama yaparken İslam’ın inanç ve ibadet boyutunu ele almışlardır. AY1 dindarlığı, “Allah’ı tanımak, namaz kılmak hacca gitmek, insanlara iyi davranmak, dini iyi yaşamak, Kur’an’ı Kerim okumak gibi” şeklinde tanımlamıştır. Öncesinde Ev hapsi alan MÇ5 ise dindarlığı “Beş vakit namaz kılan, oruç tutan kişiyi dindar olarak tanımlayabiliriz” demiştir. İnanç ve ibadet boyutuyla dindarlığı, ND1 :“İnançlı olup; sadece camiden eve ve dini vecibelerini yerine getiren insan olarak yorumluyorum” şeklinde tarif etmektedir. BG2 ise dindarlığı eylemsel ve toplumsal boyutuyla “İnsan işlerine dayalı, tabii ibadeti de barındıran ama daha çok insan ilişkilerine dayalı güzellik” şeklinde açıklamıştır. Gençliğinde hapis haneye giren SE9 ise sadece ibadet boyutuyla dindarlığı ele alıp üç farklı dindarlık tipinden “Dindarlık benim bildiğim bir yobazlar var, aşırı dindarlar var, bir de normal kendi hayatında yaşayan, ellerinden geldiğince ibadetini yapan, Müslümanlar var. Ancak böyle bir şey tanımlayabilirim ” şeklinde bahsetmiştir.

AA7 inanç, ibadet ve ahlak bağlamında “Dindar insan namaz kılar, oruç tutar, zekât verir, güzel ahlaklı olur, yaptığı işleri ile güzel hareketlerle insanlara güzel örnek olur, Müslüman olarak insanların sevdiği biri olup; ahlaklı bir dindar insanda bütün güzellikler olur” şeklinde dindarlığı tanımlamıştır. BM4’te AA7 gibi dindarlığı tanımlarken ahlak temelli bir tanımlama yaparak; “Ahlaklı olarak tanımlarım” ifadesinde bulunmuştur.

3.2.3.Dindarlık Düzeyi

Tablo 3.0.9. Dindarlık Düzeyi/Nitelemesi

Sıra		Frekans
1	Dindar	12
2	Dindar Değil	8
3	Kısmen Dindar	1
Toplam		21

Bireylere dindarlığı nasıl anlamlandırdıklarının yanı sıra kendilerini dindar olma yönünden nasıl niteledikleri de sorulmuştur. Böylece, bireylerin kendilerini nasıl tanımladıkları, yaptıkları tanımlar çerçevesinde kendilerini dindar olarak hissedip hissetmedikleri ve dinin emirlerini uygulamada yasaklarından kaçınmadaki hassasiyetleri anlaşılmalı çalışılmıştır. Bireylerden on iki kişi kendisini dindar olarak gördüğünü ifade etmiştir. Dindar olduklarını ifade eden bireylerin birçoğu tutum ve görüşlerini aksettirirken, Allah'ın emirlerini yerine getirmede yasaklardan kaçınmada ve ibadetlerini yapmada ellerinden geldiğince çaba sarf ettiklerini, bu konuda dinin emirlerini ön planda tuttıklarını, kimi zaman eksiklerinin olduğunu söylemişlerdir.

NP9 dini emirleri yerine getirmede gayret ettiğini, yasaklardan kaçındığını, ibadetlerine özen gösterdiğini ve peygamberimizi örnek aldığını, İslam dini temel metinleri etrafında hareket ettiğini bu sebeple kendisini dindar olarak gördüğünü "*Dindar olarak görebiliyorum çünkü ben islam dini mensubuyum, Allah'ın gönderdiği Kur'an'ı Kerim var. Kur'an'ı Kerimi okuyorum, orada bana anlatılmak istenenleri uygulamaya çalışıyorum, peygamberimizin sünnetleri doğrultusunda hareket ediyorum ve peygamberin hadislerinden örnek alıyorum. Yeryüzüne indirilmiş bütün kitaplarda geçen; çalmayacaksın, hırsızlık yapmayacaksın, emanete ihanet etmeyeceksin, başkasının hakkında konuşmayacaksın vs. ben bunları yerine getirdiğime inanıyorum o yüzden kendimi dindar addediyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Bununla beraber NP9, dinin emirlerini yerine getirirken elinde olmayan sebeplerden dolayı yerine getiremediği durumların olduğunu vicdan azabı duyduğunu "*Dinin emir ve yasaklarına uymamız gerektiğini düşündüğümüzde bazı şeyleri toplumda yaşadığımızdan dolayı yerine getiremiyoruz yerine getirmemekle birlikte onun haram olduğunu yapmamız gerektiğini biliyor ve vicdan azabı hissediyoruz naçizane kendi açımdan bahsetmek istiyorum: Ben açık bir insanım açıktan kastım kısa kollu ve saçlı açık anlamındadır. Ama dinin bütün yasaklarına uymak için elinden gelen bütün çabaları sarf ediyorum bana ait olmayan bir şeye el uzatmaktan imtina ediyorum. Zira onu yaptığım zaman büyük bir günah işleyeceğim farkındayım. Saçımı açmam da günah ama bir yerde de bağlı bulunduğum şahıslar tarafından da istenmediği için mecbur kalıyorum. Evet kimsenin malına göz dikmek istemiyorum çünkü biliyorum ki haram bana ait olmayan bir şeye asla dokunmak istemiyorum. Elimden geldiğince başımı yastığa koyduğumda acaba Allah'ın bana haram kıldığı şeylerde bugün gözümle baktım mı, dilimle söyledim mi, kulağımla duydum mu? kendimi sorgulama gereği duyuyorum*" şeklinde ifade etmiştir.

AA7, ibadetlerini yerine getirdiğini ve güzel ahlak ile çevresine örnek olmaya çalıştığını, Müslüman bir çevrede doğduğunu ve kendisini bu nedenle dindar gördüğünü "*Kendimi dindar olarak görüyorum. Çünkü Müslüman bir anne babadan doğdum, İslam'ın ne demek olduğunu biliyorum, yaşıyorum. Dindar biri olduğumu düşünüyorum. Dindarım çünkü namazımı kılıyorum, orucumu tutuyorum, zekâtını veriyorum, güzel ahlaklı bir insanım ve insanlara da güzel örnek oluyorum. Bundan dolayı dindar olduğuma inanıyorum. Dinin emir ve yasaklarını çok önemsiyorum, faiz konusunda çok hassasım çünkü Allah'ın kesinlikle yasakladığı bir şeydir. O*

yüzden elimden geldiği kadar Allah'ın emir ve yasaklarına uymaya çalışıyorum” şeklinde açıklamıştır.

AY1 ise ibadetlerinde eksikler de olsa kendisini dindar olarak gördüğünü “*Dindarım kendime göre ama eksiklerim çok, aşırı derecede eksiklerim var yani istediğim gibi dini yaşayamıyorum, yani neden yaşayamıyorum?... Eksiklerim var. Kur'an'ı Kerim'i bilmiyorum, Fatihâ'yı, sureleri bilmiyorum yani eksiklerim çok. Oruç tutuyorum, namaz kılıyorum elimden geldiği kadar. Orucumu tutuyorum, elimden geldiği kadar namazımı kılıyorum ama eksiklerim var*” şeklinde ifade etmiştir. ST8, emirleri ve ibadetleri eksiksiz yerine getirmede çaba sarf ettiğini bunu bir görev bilinciyle yaptığını, davranışlarında, amellerinde doğru olanı araştırarak hareket ettiğini ve bu manada kendisini dindar olarak gördüğünü “*Dindar olarak görüyorum. Rabbimin benden istediği bana tavsiye ettiği en doğru, dosdoğru yol olduğu için ben bunu tercih ediyorum, Allah'ın benden istediği emirleri eksiksiz yerine getirmeye gayret ederim çünkü bu benim görevim rabbimin yaratma amacı bu. Rabbimin yarattığı amaca uygun hareket edebilmek için de ibadetlerimi, nafilelerimi, dualarımı, dindarlığımı güzel bir şekilde yerine getirmeye gayret ederim. Yaptığım her ibadette, yaptığım her amelde, Allah'ın rızasına uygun olup olmadığına dikkat ederim yani etmem gerektiğini düşünüyorum. Allah'ın izni ile yaptığım ibadetlerde ve yaptığım amellerde araştırma gereği duyarak dosdoğru olana ulaşmaya gayret ederim*” şeklinde ifade etmiştir.

NO6 ve NÖ6 ise kendilerini neden dindar olarak gördüklerini farklı bir pencereden bakarak ifade etmişlerdir. Her ikisi de neden dindar olduklarını bir alışveriş mantığında ifade etmişlerdir. NO6, ibadeti bir borç bilincinde yerine getirmeye çalıştığını “*Dinin Arapça kökenindeki tanımı “Dyn” kökünden gelir “Dyne” borç demektir. Yani Kur'an'ı Kerim'de Allah'ın Teâlâ'nın bize tanımladığı bize ulaşan bir bilgi var. Yani cennet karşılığında bizim canımızı ve malımızı satın almıştır. Yani biz aslında bu “Dyn” kökünden gelen ve asıl kavramının anlamı borç olan şeyden... Ben bununla bir bağlantısı olduğunu düşünüyorum ve dolayısıyla her yaratılanı yaratana karşı borcunu ödeme noktasında güç yetirebildiği oranda bu borcunu ödemeye gayret göstermesi gerektiğini düşünüyorum ve bende kendimi bu şekilde tanımlıyorum yani güç yetirebildiğim oranda Allah'tan korkuyor ve ona karşı borcumu yükümlülüğünü yerine getirmeye çalışıyor olan; dindar bir insanım.*” şeklinde açıklamaktadır.

Şükrün bir karşılığı olarak dindar olduğunu NÖ6, ise “*Tabii eksiklerimiz var ama kendimi dindar olarak nitelendiriyorum. Allah'ın bana bahşetmiş olduğu güzelliklerin, iyiliklerin, sağlığın, rızkın karşılıksız olduğunu biliyorum ama ben de bir nevi Allah'a karşı sorumluluklarımı yerine getirip şükürümü etmek, bunları ispatlamak için kendimi sorumlu hissediyorum*” diyerek ifade etmiştir.

HD8 ise dindarlığı dini katılım yoluyla pekiştirdiğini, aile ve dernek çalışmalarıyla bütünleşik bir dindarlık biçimi açıklayarak tarif etmeye çalışmıştır. Dindar bir birey olduğunu; HD8, “*Evet, kendimi dindar olarak görüyorum. Dindar bir ailede doğdum . Çocukluğumdan beri de dinimi öğrenmeye Allah'ın maruf diye belirttiği iyi ve güzel olan şeyleri yaşamaya, münkir olan yani kötü olan her şeyden de uzak durmaya çalışıyorum. Babam imamdı ,ondan dolayı ailede gelişti zaten*

bizim dini öğrenmemiz, yaşamamız, davranışlarımıza dönüşmesi. Daha sonra da bu minvalde devam etti. Dernek çalışmaları olarak da Ülfet Eğitim ve Yardımlaşma Derneği'nde eğitimlerimizi aldık ve bu alanda eğitim vermeye de devam ediyoruz. Kendimi dindar olarak kabul ediyorum” şeklinde ifade etmiştir.

BM4 ve BG7 dindarlığı ibadet boyutuyla tanımlamaktan ziyade ahlak temelli tanımlamaktadır. Buna bağlı olarak dindarlığı sadece ahlak temelli gördüğü için kendisini bu anlamda dindar olarak niteleyen BM4, *“Kendimi dindar olarak tanımlıyorum, kimsenin hakkına girmiyorum, vicdanlıyım, yalan söylemiyorum, kul hakkına girmemeye özen gösteriyorum, karşımdaki insanı kırmamaya gayret ediyorum, birinin bir sıkıntısı olduğunda destek olmaya çalışıyorum. İnsanlara saygı gösteriyorum, yargılamıyorum, zıt fikirde de olsam o onun fikridir.”* şeklinde ifade etmiştir. BM4 emir ve yasaklara uyma noktasında *“Açıkçası çok fazla buna dikkat ettiğim söylenemez. Ben daha çok, güzel ahlaklı olma taraftarıyım bunlar da dinimizde var ama en çok dinimizde var olduğundan mı yoksa yetiştirilme tarzımız olduğu için mi bu konuda hassas olduğumu bilmiyorum. Burada genel olarak ahlaka bakıyorum”* şeklinde açıklamada bulunmuştur. Ve aynı şekilde sadece inançlı gördüğü ve adil, dürüst olduğu için kendisini dindar olarak ifade eden BG7 bu düşüncesini *“Ben dindar bir insanım çünkü hem bir inanç var hem adaletli olduğuma inanıyorum. Ayrıca kimsenin hakkını yemedim, dürüstlüğe ve insanların eşit olduğuna inanıyorum. Hiç kimsenin kimseden üstün olmadığına inanıyorum”* şeklinde ifade etmiştir. Dinin emir ve yasaklarına uymak noktasında bireylerin davranışlarının hem dinen hem vicdanen ortak hareket etmesi gerektiğini *“Yaptığın işin hem din olarak hem vicdani olarak birbirini tutması lazım yani eğer ben Müslümanım diyorsan, hak yememen lazım, eğer ben Allah'tan korkuyorum diyorsan, insanlara zulmetmemen lazım, insanların hakkını yememen lazım, davranışlarını da ona göre belirlemen lazım ”* ifadeleriyle açıklamıştır.

Bireylerden sekiz tanesi ise kendisini dindar olarak nitelendirmemektedir. Katılımcıların genel ifadeleri dinin ibadet boyutunu uygulamamaları, ibadet etme, emir ve yasaklara uyma noktasında eksik olmalarıdır. BG2 buna binaen kendisini *“Dindarlık daha çok ibadetleri kapsayan kurallara uymayı gerektiren bir kavram olduğunu düşünüyorum. Bende çok fazla ibadet etmediğim için dindar olarak nitelendirmiyorum kendimi. Namaz kılmıyorum, oruç tutmuyorum bu gibi ibadetleri yerine getirmediğim için de dindar olduğumu düşünmüyorum”* şeklinde ifade etmiştir. BG2, hayatının merkezinde kendi doğrularının olduğunu ifade ederek davranışlarında *“Dini uygunluğundansa doğruluk kavramına daha çok bakıyorum. Yani bir şeyin günah olmasına değil, bu günahtır ben yapmalıyım değil de bu yanlıştır ben yapmamalıyım. Ama günah ve yanlış olmadığını düşünüyorsam da ben o şeyi yapabilirim gibi düşünüyorum. Yani alkol almak mesela ama benim fikrimce yanlış değil ben içebilirim”* diyerek açıklamada bulunmuştur. SK5 ise yine dini tercihler noktasında yaşamsal fonksiyonların ön planda olduğunu, bu nedenle dindar olmadığını ve dinin emirlerine uyma noktasında emirlerinden çok hayatı yaşamayı tercih noktasında sorun yaşadığını fakat yasaklardan kaçındığını, *“Dindar olarak nitelendirmiyorum. Çünkü gündelik hayatın içinde emir ve yasakları bazen boş verebiliyorum. Gündelik yaşam zaman zaman önüne geçebiliyor ibadetin. Yani namaz kılmak mı yoksa mola*

vermek mi diye ikilemede kalmak gibi. Bazen mola vermek daha cazip geliyor ya da eve geliyorum ve uyku daha cezbedici geliyor. Dua ediyor muyum? Ediyorum fırsat buldukça. Namaz kılıyor muyum? Kılıyorum mümkün olduğunca. Ama bir iş yapacaksam, bir işe başlayacaksam onun dine uygun olup olmadığına bakarım. Yani ne kadar yoldan çıkarıcı olursa olsun çok büyük bir kazanç bile getirecek olsa, eğer yasaklanmışsa, o işe başlamam mesela. İşte faiz varsa işin içinde ya da böyle bir para dönüyorsa mesela onu yapamam, onu yediremem, onun sorumluluğunu alamam. Yasak korkutucu geliyor, ona uymak daha rahat. Ama emirler böyle şey yapılabilir, yapsan iyi olurlardan kaçabiliyorum” şeklinde açıklamıştır. HA4 ise inanç ve ibadet boyutunda eksiklerinin var olduğunu “Şu an nitelendirmiyorum çünkü inançlarım da net olmadığı için, bir dinin emrettiği gibi yaşıyorum veya dindarım diyemem” diyerek açıklamıştır.

HB3 ise aslında inançsal anlamda kalben istediğini fakat içsel motivasyonunun düşük olduğunu şu cümlelerle “Kendimi dindar olarak nitelendirmiyorum çünkü yaşamımızın ritüelleri içermesi gerekiyor ... Bunları yeterli ölçüde yaptığımı düşünmüyorum daha çok sanki kalbimde taşıyorum gibi. Evet kalbimin içinden sık sık geçiriyorum ama demek ki yeterli değil ki tam olarak yapamıyorum. Bence motivasyon anlamında problemlerim var.” ifade etmiştir. HB3 dinin emir ve yasaklarını yerine getirme hususunda ise kendisi dışındaki insanlara zarar vermemek konusunda daha hassas olduğunu fakat kendisini bağlayan suç veya günahlarda daha rahat davrandığını “Gündelik yaşamda dinin emir ve yasaklarına uymak konusunda, özellikle yaptığım davranışın sonuçları bir başkasını etkileyecekse çok daha hassas olduğumu düşünüyorum. Örneğin bir eşyayı kullanmak gibi ya da bir iş yerinde çalışıyorsam, buradaki vaktimi nasıl değerlendirdiğim benim için oldukça önemli. Ama direkt ben etkileniyorsam, örneğin erkek arkadaşım ile olan ilişkim noktasında ise o kadar değilim ama işte bir sırada beklerken birinin önüne geçmekle ilgili daha hassasım, çünkü kişinin zamanını gasp etmek oluyor gibi.” şeklindeki düşüncelerle açıklamıştır. Hayatının bir bölümünde hapisanede mahkûm olan OÇ2 de inançlı olduğunu fakat dinin ibadet anlamında isteğini yerine getiremediğini “Kendimi dindar olarak nitelendirmiyorum ama inançlı olarak nitelendiriyorum. Dindar deyince 5 vakit namazını kaçırmayan dinin tüm hükümlerini yerine getiren kişiler olarak algılayacak olursam hepsini yerine getiremiyorum” şeklinde ifade etmiştir. Hayatının bir bölümünde hapisanede mahkûm olan OÇ2, dinin emirlerini uygulamada hassas olamadığını fakat bunun önemli bir unsur olduğunu, küçük tavizler verdiğini “Hassas olduğumu düşünmüyorum ama önemli olduğunu düşünüyorum. İçten içe vicdanen bunun sıkıntısını da bazen hissediyorum. Ama böyle büyük günahları yapmamaya özen gösteriyorum. İşte günümüzün yaşam standartlarıyla yani örf adet gelenekleri ile uyumlu bir yaşam sergiliyorum. Örnek verecek olursak; mesela kadınlarla tokalaşmak caiz değil ama tokalaşıyoruz işte veya alkollü olan yerden alışveriş yapmamak gerekiyorsa onu da yapıyoruz. Yalan söylememek gerekiyor, bazen işimiz gereği işimiz yolunda gitsin diye yalan söylüyoruz. Yani bu tür ufak denebilecek şeyler var yani, Allah affetsin” şeklinde ifade etmiştir.

Gençliğinde hapisaneye giren SE9 ise dini katılım hususunda camiye gitmediğini, ibadetlerini eksik yaptığını şu şekilde anlatarak, neden dindar olmadığını “Ben kendimi dindar olarak

nitelendirmiyorum çünkü ne namaz kılıyorum ne camiye gidiyorum ama orta seviyede bazen evde namazımı kılıyorum, bazen orucumu tutuyorum yani sağlığımın elverdiği süresince elimden geldiğince dinimi yaşamaya çalışıyorum” şeklinde açıklamıştır. Gençliğinde hapishaneye giren SE9, davranışlarında dini hassasiyet gözetmediğini de *“Valla bugüne kadar bir davranışı sergilediğim zaman dine uygun mu değil mi diye hiç araştırmadım. Aklım, mantığım onayladığı sürece o davranışı yapmaya çalıştım ama din aklıma gelirse ve o şey dine aykırıysa o zaman yapmamaya çalışıyorum. Fakat doğrusunu söylemek gerekirse, bugüne kadar hiç önem vermedim”* şeklinde ifade etmiştir.

ND1 ve SÇ1 kendilerinin dindar olmadıklarını veya dinle ilgilenmeme sebeplerini çok daha farklı şekillerde ifade etmişlerdir. ND1 dinle ilgilenmediğini ve davranışlarını vicdan odaklı şekillendirdiğini *“Dindar değilim. Nedenine gelince, beni bağlayan ve etkileyen bir olay değil benim için. Beni etkileyen bir durum yok ya da hayat şartlarının getirdiği durumla alakalı olarak soğuk bakıyorum. Dinle ilgilenmiyorum ama davranış ve hareketlerimde genelde vicdani olarak hareket ederim.”* şeklinde ifade etmiştir. SÇ1 ise dindar olmama sebebinin, dinin bireyler tarafından araçsallaştırılması olduğunu ve dini emirlere uymada hassasiyetinin olmadığını, tamamen vicdan temelli hareket ettiğini *“İnsani değerler çerçevesinde ülkemizde Müslüman olarak yetiştirilmiş bir insanım. Dindar değilim, aşırı dindarların ya da dindarlığın bilimin önüne geçmesinin insanlara zarar verdiğini düşünüyorum. Bazı yöneticilerin tekelinde olan dindarlık tüm insan topluluklarına zarar verir. Gerçekleştireceğim bir eylemin dinin yasaklarına ve emirlerine uygunluğunu sorgulamam. Bu konuda şahsi düşüncem, ahlaklı ve toplumsal değerler çerçevesinde yetiştirilen bir insanın, davranışlarında zaten bunları düşünerek hareket edecek olması sebebiyle topluma ve kendisine zarar vermeden yaşayabileceği yönündedir. Tabii ki inanç noktasında insanların davranışlarının daha olumlu yönlendiğini de düşünüyorum. Yani inançlı bir insan da değerler çerçevesinde topluma ve kendisine faydalı bir yaşam sürebilir.”* sözleriyle açıklamaktadır.

MA1 ise kısmen dindar olduğunu, inancının tam olduğunu fakat peygamberlerle ilgili bilgilerde net olmadığını, ahlakı temel aldığını, emirleri uygulamadığını *“Allah’ın varlığına inancım tamdır. Ama diğer peygamberlerle ilgili çekincelerim olduğu için çok dindarlık yönelimim pek yok işin gerçeği. Davranışlarımız yüzyıllar boyunca değişti. Peygamberlerin de bir insan olduğunu düşündüğümden bazı şeylerde eksiklikler olduğunu düşünüyorum. Dinin emirlerine ahlaki davranış olarak uyuyorum. Ama dinin bazı farz anlamında veya sünnet anlamındaki yapılmasını istediği noktalara çok fazla uymuyorum”* şeklinde anlatmaktadır.

3.2.4.Dindar olmak ile suç işlemek/kötü davranış sergilemek arasındaki ilişki

Katılımcılara yöneltilen soruda din ve suç ilişkisini açıklamaları istenmekle beraber bu yöndeki tutumları anlaşılmasına çalışılmıştır. Katılımcıların neredeyse tamamı (20) din ve suç arasında bir ilişkinin var olduğunu ifade etmekle beraber *“hatasız kul olmayacağını (7)”* yani bireylerin

zaafları, öfke/sinir, anlık psikolojileri ve ihtiyaç/gereklilikleri olduğunda iradelerine sahip çıkamayabileceklerini ve bu tür nedenlerden ötürü suç işlenebileceğini ifade etmişlerdir. Bununla beraber Allah'ın dindar bireyler üzerinde sınırlarını belirlediğini ve bu sebeple dindar bireylerin suça meyletmemesi gerektiğini ifade edenler de olmuştur.

SÇ1 dindarlık ile suç ilişkisini bir örnekle açıklayıp, dinin bireyleri uyanışa sevk ettiğini, doğru bir yola ilettiğini *“Yapılan bir deneyi anlatayım ben önce, bir odada anasınıfı dönemindeki çocuklar ile bir deney yapılmış. Çocuklara bir top verilmiş ve basket potası yapılmış bir odada tek başlarına bırakılmak suretiyle arkalarına bakmadan o basket potasından basket topunu atmaları istenmiş. Odada kimse olmadığı için geldiklerinde kendisine kaç tane top attığının sorulacağı söylenmiştir. Hemen hemen çocukların hepsi hile yapmıştır. Görüntü kaydı yapılmıştır. Çocuklar başarılı görünmek için yalan söylemişler. Sonrasında bir tane boş sandalye bırakmışlar basket potasının yanına ve çocuklara, sandalyede görünmez bir adamın oturduğunu söylemişler. Görünmez adamın denetleme yapacağı söylenmiştir. Kamera kayıtları incelendiğinde görünmez adamın varlığına inanan çocukların hiçbirinin hile yapmadığı görülmüştür. Bu da aslında inanç noktasında bize şunu anlatıyor; bu deneyde insanlar bir şeyin varlığına inandığında, varlığına inandıkları şeyin emirlerini yerine getiriyorlar ve dinin insanlar üzerinde böyle bir etkisi vardır. Yani din aslında insanları doğru davranışa sevk eden bir olgudur. Aslında insanların suç işlemesini de engellediği bu deneyle ispatlanmıştır bana göre.”* sözleriyle ifade etmiştir.

NP9 ise suç ve din ilişkisini *“İnsan İslam'ı yaşıyorsa, İslam'ın yasaklarına ve kurallarına uyuyorsa; hırsızlıktan, zinadan, haramdan mutlaka uzak durur veya elini uzatacak iken bir anda çekmek zorunda kalır. Zira insanın beyni ile yüreği bir anda çalışmaya başlar eğer dinine bağlıysa. Bu sebeple dindar olmanın suç işlemekte, günah işlemekte ve kötü şeyler yapmakta çok büyük etkisi vardır.”* şeklinde açıklamıştır. HB3 ise *“Dindar olmak ya da suç işlemek veya kötü bir davranış sergilemek arasında bence bir ilişki var.”* şeklinde ifade etmiştir. HA4 ise din ve suç ilişkisinin bireyleri kötü davranışlardan alıkoyan bir noktadan hareketle *“Dindar olmakla suç işlemek veya kötü davranış arasında tabii ki bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Çünkü hırsızlık dolandırıcılık vs. gibi suçlarda, devletin bilgisi olmadığında insanların bu suçları işlememeleri için çeşitli sebepleri olabilir ama bunlardan bir tanesi din de olabilir çünkü insanlar ilahi bir güçten veya onun emirlerini takındıkları için bir davranışı yapmaya meyledebilirler hani yapmaktan vazgeçebilirler. Bu yüzden tabii ki de iyi davranışları yönlendirdiği gibi kötü davranışlara da engel olabilir diye düşünüyorum.”* şeklinde açıklamıştır.

HD8, BG7 ve NO6 dindar bireyler üzerinde sınırları Allah'ın belirlediğini, bu sebeple suç/kötü davranışlardan bireylerin uzaklaşacağını ifade etmişlerdir. BG7 İslam'ı bilen bir bireyin İslam'ın emrinden mükellef/sorumlu olduğunu, kötü davranışlara uzak durmak ile ahlaklı bir Müslüman ve dindar olunacağını, *“Dindar bir insan davranışlarına dikkat ettiği zaman ; hırsızlık olsun, zina olsun, kötü ahlak olsun, içki olsun, kumar olsun, hak yemek olsun bunlara otomatik olarak dikkat etmek zorunda kalıyor. İnanan bir insan zaten bunlara uymakla mükelleftir. Bunlara uyduğu zaman hem Müslüman oluyor hem dindar oluyor hem de ahlaklı bir insan oluyor.*

Toplum tarafından sevilen bir insan oluyor. Öyle bir çizgi koymuş ki Kuran'ı Kerim, gerçekten insanın insana zarar vereceği hiçbir şey onda yazılı değildir." sözleri ile ifade etmiştir. Aynı şekilde HD8'de "Dindar bir insan kötü olan şeylerden uzaklaşır, özellikle yaşamış olduğunuz toplum olarak da kötü kabul ettiğimiz hasletlerden insanı uzak tutar; yani Allah belirler bizim sınırlarımızı diye düşünüyorum. İşte helal ve haram sınırları Kur'an'ı Kerim'de belirtilmiştir ve Allah resulü bir işte hüküm verdiği zaman zaten inanmış olan birinin o hükmü tercih etme hakkı yoktur ve elinden geldiğince günahlardan uzak durmaya gayret eder." diyerek dile getirmiştir. NO6'da yine aynı şekilde "Dindar insanın temel dinamikleri var. Bu temel dinamikleri yani müsemmayı belirlemiştir. Mesela haksız yere cana kıymak, haksız bir şekilde bir mala sahip olmak, hak etmediği bir şeyi elde etmek için zorbalık yapmak vs. yasaklanmıştır. Dindar insan için de benim için de geçerli. Bu emirleri bu yasakları güç yetebildiği kadar yerine getirmekle yükümlüdür." diyerek insan için sınırları Allah'ın çizdiğini ifade etmiştir.

Suç ve din arasında negatif bir ilişkinin var olduğunu düşünmekle beraber katılımcıların bazıları bireylerin insan olduğu faktöründen yola çıkarak hatasız kul olmayacağını, onların iradelerine yenik düşebileceklerini, ihtiyaç/gereklilik, öfke vs. gibi sebeplerden suç işleyebileceklerini ifade etmiştir.

Hayatının bir bölümünde hapisnede mahkûm olan OÇ2 ise suç ve din ilişkisinin negatif görmekle beraber bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda suça meyledebileceklerini, bir fiilin kanunen suç olmasa da dinen suç olabileceğini "Dindar olan kişilerin suç işlemeye uzak olduğuna inanıyorum. Suç işlemeye uzak olduğunu ama ihtiyaçları çakıştığında, insanların büyük suç olmadığını bildiği şeyleri işlediğini görüyorum. Çok örnek var mesela ama parasal ihtiyacı olan biri, ya çıkarsa deyip bahis oynayabiliyor veya kredi çekmenin haram olduğunu bariz bir şekilde biliyoruz fakat bir şeyler almamız lazım ve ticaretimizi yürütmemiz lazımken kredi çekebiliyoruz. Yasal olarak suç değil fakat dinen haram" şeklinde ifade etmiştir. BM4 de yine bireyin suç işleme potansiyelinin var olduğunu, dindar bireylerin bu davranışları yapmaktan sakındığını "Din burada olumlu etkiler... İnsanın olduğu her yerde bunlar yaşanır . Dine daha yatkın olan ve hayatında dini kuralları uygulayan insanlar bunları yapmamaya çalışır. Bu da olumlu bir şey." demiştir. Dindar olan bireylerin de suç işleyebileceğini ama Allah'a imanı olanın suç/kötü davranışı yerine getirmemesi gerektiğini düşünen AA7 ise "Evet ilişki vardır. Dindar bir insan Allaha iman ediyorsa bu kötü davranışların hiçbirini yapmaz. Fakat bazı insanlar dindar olduğu halde suç işleyebilir bu yüzden gerçekten iman eden insanlar suç işlemez." şeklinde ifade etmiştir.

ST8 ise din ve suçun ilişkili olduğunu ama toplumda bulunan bireylerin suç potansiyelinin var olduğunu "E tabii! suç işleme noktasında birbiriyle ilişkilidir. Kişinin dindar oluşu onu suçtan bir nebze geri çeker fakat insan oluşu sebebiyle hataları yanlışları olabilir" şeklinde açıklamıştır. SS2 ise birey üzerinde birçok değişkenin etkili olduğunu ve arzuları söz konusu olduğunda iradesine sahip çıkamayabileceği fakat dindar bireylerin böyle durumlarda kendilerini diğerlerine kıyasla daha çok muhafaza edebileceklerini "Kendisini dindar olarak tanımlayıp,

dinin temel değerleriyle barışık yaşayan bir insan, yapacağı işlerin sebepleri ve sonuçları yönünden meselenin nereye gideceğini en iyi şekilde anlayabilir ve buna göre süreci yönetebilirse burada suç işlemek ya da kötü davranışları sergilemek noktasında kendisini daha fazla muhafaza edebilecektir ama bu durum suç işlemeyeceği ya da kötü davranış sergilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Çünkü insanın yaşamında çok farklı değişkenler var. Bu değişkenlerin her birinin insan üzerinde meydana getirmiş olduğu etkiler insanın anlık olarak kötü davranışlar sergilemesine sebep olabilir ya da o anki hissiyatı, istekleri ve arzuları onun suç işlemesine sebebiyet verebilecek durumlar meydana getirebilir. Evet, belki kendisini dindar olarak tanımlayan insan bu noktalarda kendini daha fazla muhafaza edebilecek ya da kendisinin suç işlemesini kolaylaştırabilecek ortamlardan her ne kadar uzak kalmaya çalışsa da iradesine sahip olmadığı durumlarda hatalar yapmayacağını garanti de yoktur.” şeklinde ifade etmiştir. AY1 ise hatasız kul olmayacağını, dindar olanın kötü işlerden uzak durması gerektiğini “Kötülük yapmaması lazım yani dindarsan kötülük yapıyorsan nerede kalır dindarlığın? Yani elimizden geldiği kadar hata yapmamak lazım. Hatasız kul yoktur ama bence yapmamak lazım.” şeklinde ifade etmiştir.

ND1 suçun dini dizginleyen bir tarafının olabileceğini fakat başka etkenlerinde kişiyi suç işlemekten alıkoyabileceğini “Örneğin birinin malını çalmak hırsızlık yapmak ya da hakkına geçmekten söz edecek olursak, insanları bir yerde durduran biraz içindeki vicdandır ya da dinidir. Onu tam olarak bilemesem de insanların birçok şeyini etkilediği fikrindeyim. Bir yerde de ruh haline bağlı. Ruh hali ya da düşünce tarzına göre değişir.” şeklinde ifade etmiştir. ND1 diğer katılımcılardan farklı olarak, suç işlemek isteyen birinin dini sadece o an araçsallaştırdığını “Suça meyilli olan insanlar için etkili bir şey olmadığını düşünüyorum. Yani 'Allah'tan korkmasam bir tane vururdum.' diye söyleyen kişi bunu din gibi görüyor ama o din değil, bu şekilde kişi kendini dizginliyor” şeklinde ifade etmiştir.

SK5 ise, dindar bireylerin de suç işleyebileceklerini, her iki kavramın birbirinden farklı olduğunu, meselenin “iyi” ve “kötü” olma meselesi olduğunu “Bence dindarlık ve suç çok farklı kavramlar dindar olan bir insan suç işleyebilir. Suç insanın içindeki iyilik ya da kötülükle alakalıdır. Yani iyi insan ya da kötü insan da dindar olabilir. Görmüyor muyuz yani, mesela bir kişi cami hocası ama Kur'an kursunda çocuklara zarar veriyor, bakıyorsun köyün imamı ama bir hayvanı taciz ederken yakalanıyor. Suç ve ceza kavramı insanın içindeki iyilik ve kötülük anlayışıdır ve bu dindarlıkla alakalı değildir. Dindar olan insanların da suç işleyebileceğine inanıyorum içindeki dindarlık hissinin o suçu bastıracağını düşünmüyorum. Yani dindardır ama o suçu işlemek içinden geliyorsa ve kötü biriye dindarlığın ona engel olacağını düşünmüyorum. Yakın geçmişe baktığımızda dini kullanıp pek çok kişiye zarar veren insanlar var. Bu sadece Müslümanlık adı altında değil farklı dinler için de aynı şey söz konusudur.” şeklinde açıklamıştır.

3.2.5.Suçu engelleyen faktör olarak: din

Dinin insanları suç/kötü düşünce ve davranışlardan uzak tuttuğunu ve bunu yaparken nasıl davranılması, ne yapılması gerektiği ve hangi duyguyla hareket edilmesi gerektiği ile ilgili bireyleri yönlendirdiğini söylemek mümkündür. Katılımcılara sorulan sorularla onlar açısından caydırıcı olan veya olmayan faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların çoğu (20) için dinin suçu önlediği, dindar olmanın suçu caydırıcı ve engelleyici bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Psikolog HB3 , suç/kötü davranışlarda dinin caydırıcı olmasıyla ilgili *“Dindar olmak, suç işlemeye engel olabilir. Şöyle ki; pek çok danışanımdan şöyle yorumlar alıyorum. ‘Allah’tan korkmasam, öbür dünyaya inanmasam, cennet cehennem bilmesem, intihar ederdim ya da mesela bu adamı boşarım, ben bu çocuğun peşinden artık konuşmazdım’ gibi. Çünkü bağımlılarla çalışıyoruz ve benim gördüğüm kadarıyla bu insanlar dindar oldukları için sabretmeye daha yatkın oluyorlar. Böyle oldukları zaman fevri karar almaları biraz daha zorlaşıyor gibi”* ifadelerini kullanmıştır. SS2 ise dindar olmanın insanı suç işlemekten engelleyeceğini fakat imtihan içerisinde olduğumuzdan insanlar için net bir şey olmadığını *“%100 engel olur diye bir kaide mümkün değil çünkü şöyle söyleyeyim bizim referansımızın Kur’an olması hasebiyle Kur’an’da peygamberlerin hayatına baktığımız zaman onların da yaşamlarında yapmış olduğu hatalar olduğunu ve bu hatalar üzerine Allah tarafından onların bu hatalarının düzeltildiğini görüyoruz anlık müdahalelerle. Fakat bizim böyle bir durumumuz olmadığı için ve imtihanda olmamız sebebiyle, suç işlemeye engel olabilir mi diye düşünürsek, evet diyebilirim. Samimiysek bu noktada çok büyük oranda bizi engelleyecektir.”* sözleriyle ifade etmektedir.

SK5 ise diğer katılımcılardan farklı olarak, dindar olmanın suç işlemeye engel olmayacağını *“Dindar olmak suç işlemeye engel değil bence. Dindar olup suç işleyen bir sürü örnek var önümüzde ama ben kendim açısından düşünürsem; benim kötü işler yapmama engel mi? bence engel yani mesela bir şey yapmak istediğimde her zaman dini açıdan düşünmem belki ama o da gerekli. Yani hayatımızdaki her şey dine aykırı değil ama aykırıysa beni bir durdurur. Ama herkes bunu yapmaz, yani dindarlık eşittir suç işlemeye engeldir diyemiyorum.”* şeklinde ifade etmiştir.

3.2.6.Suçu/ kötü davranışı önlemede dini unsurlar/bağlantılar

Tablo 3.10. Din Faktöründe Suçu Önleyen Unsurlar

Allah Sevgisi	Allah korkusu	İbadet Boyutu
Öldükten sonra dirilme	Cennet ve cehennem	İslam ceza hukuku

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda dindarlığın, suç/kötü davranışa karşı bireyleri nasıl önlediğine dair belirlenen unsurlar aşağıda açıklanmıştır.

3.2.6.1 Tanrı/Allah Sevgisi

Allah sevgisi, inançlı ve ibadet eden, dini bağlılığı olan bireyleri suç ve kötü davranışlar yapmaktan caydıran temel unsurlardan bir tanesidir. İslam'da Allah'ı malından ve canından daha çok sevme ve ibadetlerini, hayatını onun için yaşama gibi bir durum vardır.⁵¹ Fiillerinde ve duygularında samimi olmaları beklenmektedir. Katılımcıların bir kısmı (7) Allah'a duyulan sevginin bireyleri suç işlemekten veya kötü davranışta bulunmaktan alıkoyduğunu ifade etmişlerdir.

SÇ1 dindar bireylerin ibadetlerinin ve inançlarının ancak Allah sevgisi temelinde olursa samimi olacağını, *"İslami literatürde Allah sevgisi vardır. Allah'a inanmak, O'na saygı ve sonsuz minnet duymak benim için daha değerlidir. Cennet-Cehennem varlığı için bir insan kötülükten uzak duruyorsa onun samimiyetinin sorgulanması gerektiğini düşünmekteyim yani insanlar cennete gitmek için iyilik yapıyorsa, bir menfaat söz konusu bu olayda. Bunun da benim inandığım değerlere ters olduğunu düşünüyorum. Öldükten sonra dirilmek insanın suç işlemesine engel olabilir ama tekrar söylediğim gibi samimi bir davranış olmaz, çıkarıcı bir davranış olur. Yani diyelim ki ben öldükten sonra dirilecek, yargılanacak ve bu yargı neticesinde cennete kabul edilip edilmeyeceğime karar verilecek, bunun için iyilik yapıyor olmak bana çıkarıcı olduğum hissiyatını yaşıyor. Bu yüzden inandığım Allah'a karşı dürüst davranmama engel olduğunu düşünüyorum. Ben inancın daha saf duygular içinde olması gerektiğini düşünüyorum yani suç işledikten sonra gidip namaz kılmanın Allah'a olan samimiyetsizliğin bir göstergesi olduğu düşüncesindeyim."* cümleleriyle ifade etmiştir.

NP9 da yine Allah'ı severek fiillerini yerine getirdiğini buna bağlı olarak ondan bir mükâfat talep ettiğini *"Allah'ın daha çok sevgisine ihtiyacım var, Allah'ın beni cennetinde de yaşatmasını ihtiyacım var. Ben o şekilde hareket edersem Allah'ı severek hareket edersem korkularla değil sevgi ile hareket edersem zaten daha güzel şeylere imza atmış olurum, zamanımı da güzel kullanmış olurum, haramdan da uzak kalmış olurum."* şeklinde ifade etmiştir. HB3'te Allah sevgisinden ötürü insanların davranışlarını gerçekleştirmesi gerektiğini *"Yapmış olduğumuz şey bizim tercihimiz değil de tek seçeneğimiz olmalı diye düşünüyorum. Bunu da sevmekten ötürü yani nasıl ki hayatta kalmak için nefes almaya muhtacız, buraya gelmemizin de amacının karşılığı olması için o davranışın yapılması gerekiyor bir şekilde ama gereklilikten ziyade başka bir seçeneğin olmayışı, kendini adamak gibi daha çok bence."* ifadelerini kullanarak açıklamıştır. NO6 da yine Allah sevgisinin ödül ve mükafattan daha etkili bir önleyici olduğunu *"İnsan*

---

⁵¹ En'am 6/12

eğitiminde, çocuklarda da şiddet, şiddetin olduğu anı içerir dolayısıyla şiddet anı şiddet etkisi kayb olduğunda karşıdaki insan eğer şiddetten dolayı fren yapmışsa şiddet ortadan kalktığında gaza basar. Bu gerçek anlamda bir dindarlık tanımına girmez. Bu gerçek anlamda bir zikre girmez. Bu hastalıklı bir kalptir. Yani cehennemden korkmak beni suç işlemekten alıkoyuyorsa, cehennemin varlığı konusunda inancımda zayıflama olduğunda gaza basabilirim. Aynı şekilde mükafattan da söz edebiliriz. Yine çocuk eğitiminden gidersek, ödüllendirme de tek başına cezalandırma ile eşdeğerdir. Gerçekte suçu engelleyen ne cezadır ne de ödüldür bunlar bir noktaya kadardır. Bunların etkisi herhangi bir şekilde zayıfladığında suç işleme eğilimi hemen faaliyete girer. Dolayısıyla burada olması gereken şey sevgidir, muhabbetir. Sevilmesi gereken kaynağı gereği gibi sevmekten hareketle suç işleme engellenebilir. Bu da doğru bir kimlikle özdeştir yani insan kendisini dindar yapan bu kimliği doğru tanımlamazsa doğru algılayamazsa bunun ötesindeki bütün davranışlarda ölçsüzlükler meydana gelebilir. Aşırı bir durum yaşandığında bunu telafi etme noktasında zafiyetler gösterebilir; dolayısıyla burada eğer dindarlık gerçek manasıyla oturmuşsa; yaratana O'nun bize bildirdiği ölçülerle tanıyıp gücünü kudretini gereği gibi tanırsak, şükretmek ve onun verdiğiine sabretmek noktasında, vermediğinde kanaat gösterme noktasında yani insan kendi iç dünyasında frenler oluşturabilir dolayısıyla bu da suçla arasına gerçek bir engel koyabilir.” İfadeleri ile belirtmiştir. Öncesinde ev hapsi alan MÇ5 ise yine “Eğer Allah'ı seviyorsak, günahtan ve suçtan kaçınmamız daha iyi...” demiştir.

HD8 ise bu durumu “Öğretmenim benim hatıra defterime Yunus Emre'den bir söz yazmıştı ve demişti ki, 'Cennet dedikleri birkaç köşk ile birkaç huri, isteyene ver sen onu bana seni gerek seni'. Ben bu sözden çok etkilenmişim ve o hep hafızamda kaldı. Yine Necip Fazıl'ın bir sözü var, der ki: 'Bir kalbim var ki benim sevdiğinden burkulur / Kahredenden ziyade sevilenden korkulur.' Muttaki olan Kur'an'ı Kerim'de takvalı olan insanların özelliklerine baktığımızda Allah'ın rızasını kaybetme korkusuyla ibadet yaparlar, iyilik ve güzel işler yaparlar ama dediğimiz gibi Kur'an'ı Kerim'de bu kadar çok cehennem ayetleri tasvir ediliyorsa ve böyle ürpererek okuyorsak korkudan dolayı da ibadet yapabiliriz ama tabii ki Allah'ın rızasını kaybetme korkusu Allah'ın sevgisini dostluğunu kaybetme korkusu her şeyin önünde olmalıdır” sözleri ile açıklamaktadır.

3.2.6.2.Tanrı/Allah Korkusu

Katılımcılar dindar bireyleri engelleyici bir unsurunda Allah korkusu olduğunu sözleriyle ifade etmişlerdir. İslam literatüründe de Allah korkusunun önemli bir önleyici ve bireyleri dizginleyici yönünün olduğu bilinmektedir.⁵²

Gençliğinde hapishaneye giren SE9, “İnsan, Allah'tan korktuğu zaman herhangi bir suçtan, bilhassa da adam öldürmekten kaçınıyor, hırsızlık ise nefse kalmış bir şey. Anlık bir olay yani ama Allah'tan korkan adam ne hırsızlık yapar ne adam öldürür ne de kumar oynar. İnsan içinde Allah

---

⁵² Haşr 59/18

korkusu hissettiği anda bunlardan herhangi birini yapmayabiliyor. Şimdi gençken insan pek düşünemiyor dini şeyleri. İnsan bazen kumar oynuyor, içki de içiyor, yani gençlikte dine pek uyulmuyor ama insan yaşını aldıktan sonra yani ölüme yaklaştıkça, insanın Allah'a daha çok bağlanması söz konusu oluyor. Allah korkusu insanın içine daha çabuk işliyor yaş ilerledikçe. Bu yüzden bazı insanlar hırsızlık yapabiliyor, insan var adam da öldürebiliyor, insan var kumar da oynayabiliyor, içki de içebiliyor. Ben ise belli bir süre, yani sene 1996'dan bu yana daha çok dine uygun olarak yaşamaya başladım, içkiyi bıraktım, kumarı bıraktım, hepsini bir tek kalemde bıraktım. Kişinin içinde biraz iman varsa Allah korkusu kalbine düşüyor. Allah'ı aklına getirdiği zaman bu gibi suçlu olaylardan kaçınmaya çalışıyor." şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. MA1 ise "Din burada kişilere doğruyu göstermeye çalışıyor. Örneğin hırsızlık yapmak isteyen bir insanda Allah korkusu varsa yapmaz." diyerek açıklamıştır.

NÖ6 ise "Allah korkusu olduğu için bu tür davranışlardan daha temkinli olur, yapmamaya gayret ederim." şeklinde ifade etmiştir.

HD8 ise Allah korkusunun insan üzerindeki caydırıcılığından "Yanlış olan bir şeyi yapmaya meyilli olduğunda, insanın Allah korkusu devreye girer diye düşünüyorum ve böylece kişi o davranışından vazgeçer, vazgeçmelidir." ifadeleri ile bahsetmiştir.

ST8 ise "Dindar insanda Allah korkusu olur. Allah korkusu olan bir insan da suç işlemekten kaçınır." ifadelerini kullanmıştır.

3.2.6.3. İbadet Boyutu

İslam literatüründe namazın bireyleri kötü işlerden alıkoyacağına dair birçok anekdota rastlamak mümkündür. İbadetlerin, bireyleri suç/kötü işlerden alıkoymasına dair, yöneltilen sorularla, bireylerin buna yönelik tutum ve algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. İbadetin suç işlemeye engel olması ile ilgili 16 katılımcı, ibadetin suçu önleyici bir yönünün var olduğunu ifade ederken, 3 katılımcı ibadetin suçu önleyici bir yönünün olmadığını ifade etmiştir. Bir katılımcı ise bunun nötr bir yönünün olduğunu, kişiden kişiye değişebileceğini düşünmektedir. Yine bir katılımcı da Allah sevgisinin tüm caydırıcı etkenlerden önce gelmesi gerektiğini söylemiştir.

NÖ6, İbadetin emir ve yasaklarının, uygulamada önleyici olduğunu "İbadet ederken Allah'a karşı sorumluluklarımızı yerine getiriyoruz. Allah'ın yasaklarını bildiğimiz için daha temkinli olmaya çalışıyoruz." demiştir. Gençliğinde hapisaneyeye girmiş olan SE9 ise "Bir insan ibadete dalmışsa, devamlı ibadetin içinde ise herhangi bir kötü olay işlemek aklına gelmez ancak bir anlık sinir ve öfkeden dolayı belki suç işleyebilir." şeklinde ifade etmiştir. AA7, İbadetin insanları yanlışlarından döndüren bir etkisinin olduğunu "İbadetler kötü işler yapmaktan alıkoyar. Mesela bir dedikodu yaptıysam bu konuda çok korkuyorum, kendime çekidüzen veriyorum. Eğer ben namaz kılıyorsam, ben Allah'a iman ediyorsam, bu yanlış yapmamam lazım

diyorum. Yaptığım zaman da hemen tövbe edip Allah'a sığınyorum." sözleriyle ifade etmiştir. MA1 ise Allah'ın emirlerinin insanı doğruya yönlendirdiğini ve suçu/kötü davranışı önlediğini "İbadet hem Allah'a hem peygambere ve bütün dinin emirlerine uymakla olan bir şey. O da zaten ister istemez, insanı daha doğru yola sevkeder, suç işlemekten alıkoyar." şeklinde ifade etmektedir.

HA4 ise ibadetin bireyin kimliğine güç verdiğini ve bireyi olumlu yönde etkilediği için suç/kötü davranış gibi şeylerden alıkoyduğunu şu şekilde ifade eder: "İbadetler kötülük yapmaktan alıkoyar çünkü ibadetlerin insana inançlarını hatırlatan bir yanı var. Yani tekrar eden bir şeydir ibadet. Bazen unutulsa bile, yeniden yapması gerektiğini hatırlar, inancı güçlenir diye düşünüyorum. Dolayısıyla da inanın kişilik üzerindeki davranışları üzerindeki etkisini güçlendirir. O yüzden ben de ibadet yaptığım zaman bu tabii ki inancımı güçlendiren bir şey olduğu için davranışlarımı da yönlendiriyor ve haliyle kötü işlerden de beni alıkoyduğunu düşünüyorum." NP9 ise ibadetlerin engelleyici bir yönü olduğunu şu sözleri ile anlatmaktadır: "İbadetlerimiz bizi kötü işler yapmaktan mutlaka alıkoyar. Örneğin, benim zamanım varken oturup bir okey oynayarak 3-4 saatimi geçirebilirim ama bunun yerine Kuran'ı Kerim'den 3-4 sayfa okursam arkasından onun Türkçe mealini okursam arkasından tembihatımı yaparsam hem zamanımı güzel değerlendirmiş olacağım hem de kendimi birtakım haram olan şeylerden alıkoymuş olacağım. Mecbur olmadıkça istemediğim bir toplumda bulunmayabilirim. Tabii bulunmayınca da kendimi birçok şeyden alıkoymuş olacağım."

İnsanın, kalbinin ve zihninin meşgul olduğu uğraşların eylemlerine yansıtacağını ifade etmek mümkündür. NO6 bu kaniya dayanarak bireylerin zikrettiği şeylerle meşgul olacağını aktarmıştır: "Kur'an'ı Kerim'de de geçiyor. 'Allah'ı zikretmesi değil çokça zikretmesi' yani O'nu her an hatırdan tutması ibadet kavramı içinde olan bir şeydir. Mesela namaz bir zikirdir ama ticaret yapıp malını pazara çıkaran bir tacirin satış yaparken Allah'ı anması da bir zikirdir. Dolayısıyla oradan malı satarken fahiş bir fiyat uygulaması yalan söylemesi, orada Allah'ı zikretmediği manasına gelir ki Allah'ın zikrinden uzaklaşan bir kalp bu manada suç işlemeye meyyal olur. Sahiden gerçek manada bu kimliğe tabi olup bir de içine nur katıldığında ve Allah'ı çokça zikrettiğinde bu; kulun kalbini, fiillerini, hevâsını frenler, şeytanın tuzaklarından onu beri kılar ve onun suç işleme meylini azaltır veya yok eder."

HD8 ve ST8 namaz ibadetinin suç/kötü davranışı önlemede aktif bir rolünün olduğunu ifade etmişlerdir. HD8, "Kur'an'ı Kerim'den de bu konuda örnek verebiliriz; namazın ,insanı kötü olan davranışlardan uzak tutacağına dair ayeti kerime vardır ve bu, güzel davranışa dönüşüyor. Zaten İslam'ı yaşadığınızda Allah'ın emirleri noktasında gayretiniz, çabanız varsa zaten sizi kötü olan ve suç olan şeylerden uzaklaştırıyor diye düşünüyorum." ifadelerine yer verirken ST8 ise "İbadetler kötülük yapmaktan alıkoyar mı? Elbette alıkoyar diye düşünüyorum. Şöyle ki, namazla ilgili ayeti düşündüğümüzde, bu ayetten söz edebiliriz mesela; "Hani namaz sizleri kötülükten alıkoyar." diyor Rabbimiz. Gayet net. Bir Müslüman yahut dindar, namazı dosdoğru kıldığı takdirde veya duaya kalbi gönülden yöneldiği takdirde, Rabbinin onu kötülüklerden

koruyacağına inanarak bunu yapmış olur. Yapılan ibadetler kişiyi kötülüklerden bir nebze de olsa alıkoyar, çünkü kişi yaptığı ibadeti Allah için yaptığı zaman kötülüklerden uzaklaşma gereği hisseder yani vicdanen rahat olamaz.” şeklinde aktaracaktır.

HB3 ise ibadetin büyük oranda bireyi kötü işlerden koruduğunu fakat bunun net bir sonucunun olmadığını şöyle belirtmiştir : *“İbadetler bizi kötü işler yapmaktan alıkoyar mı? Bunlar daha çok aslında yaptığımız ibadetlerle kendimizi ne kadar tanımladığımız ile ilgili ve ibadetleri hayatımızda nereye koyduğumuzla ilgili diye düşünüyorum. Örneğin şöyle bir şey var; Namaz kılmak yetmez, namazlılarla birlikte olun, namazlı gibi davranın. Yani namaz kılmamız yetmez, iki namaz vakti arasındaki yaşamımızı nasıl geçirdiğiniz ve ne ile meşgul olduğunuz da mühim. Daha çok bu şekilde ibadetlerimize verdiğimiz anlama göre, bizi kötü işler yapmaktan önemli ölçüde koruyabilir ama bir garantisi yok diye düşünüyorum.”*

İbadetin kişinin suç işlemesini engellemesinin kişiden kişiye değişebileceğini, bunun bireyin ibadetindeki samimiyetine bağlı olduğunu SS2, *“İbadetlerin içeriğinin ve dindarlığın samimi olup olmamasına bağlı olarak; dinin, insanın suç işlemesini engelleyebileceğinden söz edilebilir. Bunu da insanın yaşadığı çevre, ortam, şartlar belirler”* sözleri ile açıklamıştır. ND1 ise suçun türüne göre, biçimine göre durumun değişebileceğini *“Ben ibadet etmiyorum fakat kötü işler yapmaktan ibadet eden insanları alıkoyabileceğini düşünüyorum. Bu da kişiden kişiye değişebilir. Örneğin, kişi dindar olabilir ama o suçu suç niteliğinde görmez, böylece suçu işlemeye meyledebilir. Yani ruh haline ve bakış açısına da bağlı diye düşünüyorum.”* şeklinde ifade etmiştir.

BG2 ve BM4 ibadetlerin, bireylerin suç/kötü davranış sergilemesinin önünde bir engelleyici/caydırıcı unsur olmadığını BG2 *“İbadetler bence insanı kötü işler yapmaktan alıkoymaz yani biraz ibadet eden bir insan ne kadar kötü iş yapabilirse, ibadetsiz bir insan da bir o kadar kötü iş yapabilir.”* şeklinde açıklarken BM4 ise *“İbadetlerimiz bizi suç işlemekten alıkoymaz.”* diyerek ifade etmiştir.

3.2.6.4.Öldükten Sonra Dirilme

Öldükten sonra dirilecek olmanın bireyleri suçtan alıkoyan bir unsur olması veya olmaması ile ilgili katılımcıların algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılar bilinmezliğin, başka bir alemde davranışların bir karşılığının var olmasının, ceza ve ödülün mevcudiyetinin, bir terazinin ve mahkemenin varlığının, ahiret bilincinin bireyleri suç işlemekten alıkoyacağını ve bunun engelleyici bir unsur olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların çoğu (20) öldükten sonra dirilmenin bireyler üzerinde etkili bir rolünün olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılardan 1 tanesi, dindar bireylerin suç işlemesine engel olabileceğini fakat samimi bir durum olmadığını ifade etmekle beraber 2’si ise inanlar için engel olabileceğini, fakat kendisinin inanmadığını dile getirmiştir.

AA7 öldükten sonranın, gayp alemler olması, bir bilinmezlik olmasının, birey için ürkütücü olduğunu şu ifadelerle belirtmektedir: *“Öldükten sonra dirilecek olmak beni suç işlemekten alıkoyar çünkü ben orada ne yaşayacağımı bilemiyorum, gayp alemler çünkü. Yani ben Allah’a iman etmişsem, neyle karşılaşacağımı bilmediğim için korkuyorum. Tabi elimden geleni yaparım, orada rahat bir hayat yaşamak için.”*

HB3 ise bireyler için herkesin dünyada yaptığının karşılığını öbür dünyada alacağını bilmenin bu dünyada vicdanen rahatsız edeceğini ve suçtan engelleyeceğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Öldükten sonra dirilecek olmak, tabii ki her şeyin bir karşılığı olduğunu bilmek, daha doğru bir ifade ile, aslında olay ceza ya da ödül değil diyebiliriz. Doğrusu, her şeyin hak ettiği karşılığı bulacak olması ve hak ettiği yere gidecek olması fikri, bizi kötülüklerden uzak tutar.”* NO6 ise ceza ve ödülün bireyler üzerinde önleyici bir unsur olduğunu *“Dirilmenin ve ölümden sonra bir yaşamın varlığına inanan bir insan, bunun içinde bir cezanın yahut bir mükâfatın varlığına da inanıyordur. Dolayısıyla cezadan çekilip mükâfatı elde etmek için kişi kesinlikle suçtan beri durabilir.”* şeklinde ifade etmiştir.

Gençliğinde hapisaneye giren SE9 ise *“Dindar olan kişi öldükten sonra dirilmenin olduğunu bildiği için suç işlemekten alıkoyar kendini.”* demiştir.

SS2 ise ahiret bilincinin varlığının bireyleri suç/kötü davranışlardan önlemede önemli bir rolünün olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Öldükten sonra dirilecek olmak dediğimiz şey aslında imanın şartlarının bir tanesi olan ahiret inancı dediğimiz kavram bizim için önemlidir. Çünkü bu kavrama göre biz yaptığımız bütün işlerden hesaba çekileceğiz yani dünya hayatında insanların koymuş olduğu kural ve kaidelere baktığımız zaman bile düzgün işleyen bir adalet sisteminde kişinin hatalardan ve yanlışlardan dolayı diğer insanlara hesap verme zorunluluğu varken, sonsuz bir yaşam dediğimiz kavramdan bahsederseniz, bu sonsuz yaşamı kazanabilme noktasında muhakkak bir hesap ve muhakemenin olduğunu bilmemiz ya da anlamamız gerekiyor. O yüzden ahiret inancı belki de gerçek anlamda dindar, kendini dindar gibi tanımlayan ya da imanının noktalarında kendini düzgün iman etmiş biri olarak tanımlayan insanlar için gerçekten suç işlemeyi engelleyen en önemli etkidir diyebiliriz. Eğer ahirete iman yani öldükten sonra dirilecek olmak dediğimiz bu kavram olmasaydı, herhalde beni ya da benim gibi bir sürü insanı da zalim olmaktan ya da birçok insana zarar vermekten alıkoyabilecek başka bir hissiyat ya da duygu olmayacaktı diyebilirim.”*

Hayatının bir bölümünde hapisane de mahkûm olan OÇ2 ise *“Öldükten sonra dirilecek olmak çok etkili. Ahiret bilinci suç işlemeye çok engel.”* HA4 ise bilinmezliğin ve cezanın suç işlemeye engel olabileceğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Öldükten sonra dirilecek olmak suç işlemekten çok ciddi bir şekilde insanı alıkoyar bence çünkü insan öldükten sonraki bilinmezlikten ve çekeceği cezadan korkarak suç işlemekten vazgeçer.”* ND1 ise inançlı insanların ahireti düşünerek bu dünyalarına düzen vermesini beklediğini *“İnanan insanların da diğer alemler biliyorsa ve önemsiyorsa, ona göre dünya hayatında daha anlayışlı ve ılımlı yaşamasını beklerim.”* biçiminde ifade etmiştir.

3.2.6.5.Cennet ve Cehennem

Katılımcılara yöneltilen soru ile dindar bireylerin suç işlemesini engelleyici bir unsur olması bakımından “cennet ve cehennem” algıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların çoğu(20) cennet ve cehennem unsurunun engelleyici bir unsur olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bir tanesi ise bu düşünceyle hareket etmenin samimi olmayacağını ifade etmiştir.

Bireyler; inandıkları dinin insanları engelleyici bir yönünün olduğunu ve bunların bir unsurunun da cennet ve cehennemin varlığına inanmak olduğunu BG2, *“İnandığımız din bizi kötü davranışa yaklaşımdan alıkoyabiliyor yani örneğin kimse cennet cehennem kavramına inanmasaydı, herkes kafasına göre yaşardı.”* şeklinde ifade etmiştir.

AA7, SE9, HA4 ve SS2 cennet ve cehennemin, her ikisinin varlığının dindar bireyler üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. AA7 çoğunlukla bireylerin cehennemden korktukları için fakat cenneti de umarak hareket ettiklerini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Dindar insanlar en çok cehennemden korktukları için kendilerini kötülük yapmaktan alıkoyuyorlar ama tabii cennetin güzelliklerini de hayal edip ümit var olarak yaşamak da onları mutlu ediyordur.”* Gençliğinde hapisaneyeye giren SE9 ise *“İnsanlar cehenneme gitmekten çekindiği için ve cennete varabilmek için iyilik yapmayı kabullenir.”* şeklinde açıklamıştır. SS2, ceza ve ödülün insanlar için caydırıcı olduğunu hem dünya hem ahiret hayatını güzelleştirme çabasının insanları kötü davranışlardan alıkoyduğunu *“Ceza görmek yerine ödül alacak olmamız... İşte bu da bizi etkiler. O sebeple dünya hayatında ve yaşamında iyi ve güzel bir yerlere gelebilmek açısından, sınava iyi çalışan ve başarılı olan bir insanın sonsuz yaşam noktasında da gerçekten iyi bir noktaya gelebilmesi için ve bu sınavda başarılı olabilmesi için muhakkak ahiret inancı ile cehennemden kendini olabildiğince alıkoymaya, cennet dediğimiz kavrama da muhakkak yaklaşıma çalışmak zorundadır.”* sözleri ile ifade etmiştir.

HA4 hem cehennem hem cennetin bireyleri caydırıcı aktif bir unsur olduğunu söylemekle beraber bireylerin genellikle korku temelli hareket edeceğini şu sözlerle belirtmiştir: *“Dindarlar hem cehennemden korktukları için hem de tabii cenneti umdukları için, ikisinin de beraber olduğunu düşünüyorum çünkü insan hem kötü bir şeyden sakınmak ister hem de aynı zamanda kendisi için güzellik diler. O yüzden bu ikisinin de kötü davranıştan sakındırıldığını düşünüyorum ama çoğunluğunu düşünenecek olursak tabii ki insan ilk önce kendini güvende hissetmek ister herhalde. Cehennemden korkmak daha baskın olabilir yani cennete göre.”* NÖ6 ise hem cenneti umduğu hem de cehennemden kaçındığı için fiillerine dikkat edeceğini, bununla beraber bireylerin genel olarak cehennemden korktukları için suç/kötü davranışlardan sakındıklarını şöyle ifade etmektedir: *“Dünya’da Allah’ın beni, cennetine koymasını veya cehennem ateşinden korumasını gibi şeylerden mahrum bırakmaması için dikkat ederim. İnsanlar, cehennemden korktukları için kötü davranışlardan sakınırlar.”*

MA1, MÇ5, BG7 ve ST8, NP9 genel anlamda cennet unsurunun bireyleri suç işlemekten alıkoyacağını/caydıracağını ifade etmişlerdir. BG7, bireyler için mükafatın önemli bir caydırıcı unsur olduğunu ifade ederek şu sözleri kullanmıştır: *“Ödül aldıklarına inandıkları için buradaki birçok hatadan kurtulmuş olurlar yani öbür taraftaki cennet olayının ödülü birçok insanda bazı şeyleri engelliyor. Tabii engellemediği insanlar da oluyor. İnsanların yaptıkları hatalar oluyor ama ödül insanı her zaman bazı şeylerden alıkoyuyor. Kötülüklerden, yaptıkları hatalardan, insanlara zarar vermekten, cenneti ummaktan dolayı da biraz insanı etkiliyor, hani öbür taraftan ben mükafatımı alacağım, o yapsın yapacağını gibisinden düşünüyor ve insanlara biraz sabırlı olmayı öğretir bu. Yani her şey Allah’tandır dediğin zaman birçok kötülükten kurtulmuş oluyorsun.”* ST8, Allah’a verilecek hesaptan korkarak ve cenneti umarak bireylerin davranışlarına dikkat edeceğini şöyle ifade etmiştir: *“Ölümün ardından bir diriliş olacağını bilir ve Allah’a vereceği hesabı bildiği için bu hesaptan dolayı hem korkar kötülük işlemekten hem cenneti umarak iyilik yapmaya azmeder.”* MA1, yine aynı şekilde *“Cenneti umdukları için kötü davranışlardan sakınırlar.”* demiştir. Öncesinde ev hapsi alan MÇ5 ise *“Cenneti umduğumuz için günden kaçmamız lazım”* demiştir. NP9 ise kişiden kişiye değişeceğini kimi birey için cennetin, kimi birey için cehennemden caydırıcı olduğunu ifade etmekle beraber, kendisi için cennetin caydırıcı bir unsur olduğunu dile getirmiştir: *“Dindarların cennet veya cehennem olayları kendileri ile alakalıdır. Bana göre ben cehennemden kaçmak yerine Allah’ın beni daha çok sevmesini, cennetten mahrum etmemesini dileyerek yapıyorum ama “b” kişisi ben cehennemden korkuyorum, bunları yapmayayım ki cehenneme gitmeyeyim diye de düşünebilir. Ama ben cehennemi aklıma getirmek istemiyorum.”*

BO3 ise kendisinin cenneti umduğu için fakat genel olarak toplumun cehennemden korktuğu için kötü davranış/suç işlemekten sakınacağını şu sözler ile ifade eder: *“Cennet/cehennemden korktuğum için değil, cennete girmeyi umut ettiğim için suç işlemekten kaçınıyorum. Toplum gelecekte olursak, bizim toplumumuzda benim gördüğüm kadarıyla birçok insan korktuğu için kaçınıyor. Elbette birçoğu dindar oldukları için suç işlemekten kaçınırlar ama genelde cehennemden korktukları için bu tür davranışlardan kaçıyorlar.”*

HB3 bireyler için caydırıcı unsurun cehennem korkusu olacağını şöyle ifade eder: *“Daha çok cehennemden korktukları için kötü davranışlardan sakınırlar.”*

Hayatının bir bölümünde hapisanede mahkûm olan OÇ2 ise bireylerin af makamına güvenerek daha çok suç işleyebileceğini, bu nedenle cehennemden caydırıcı olduğunu şu şekilde söylemektedir: *“Cehennemden korktukları için, cehennem korkusu yoksa suç işleyebilirler. Af var diyor herkes, Allah affeder diyerek işlenmiş çoğu suçlar.”*

HD8 ise yaşadığı bir olayı temel alarak öldükten sonra ceza unsurunun ve ölüm korkusunun bireyi etkileyen bir tarafının olduğunu sözleri ile açıklamaktadır: *“Öldükten sonra hesap verme konusu bazen gündemimizden düşebiliyor. Yakın zamanda arkadaşımı kaybettim ben, vefat etti arkadaşım. Biraz ani oldu vefatı ve orada açıkçası onun cenazesi yıkılırken yanında bulunduğumda bir ürperti bir korku hissettim. İnsanlar gerçekten hani bazıları korku içerisinde*

cehennemden korkarak, Allah'ın ne ceza vereceğini düşünerek Allah'a yaklaşıyor, ibadet ediyor oluyorlar. Yani bunu biz de bazen yaşayabiliyoruz. Ölüm korkusu da gerçekten etkili yani peygamberimiz de ağzımızın tadını kaçırın ölümü sıkça hatırlayın diye bize tavsiyede bulunuyor. Bazen çok yakın birini kaybettiğimizde, gerçekten o mezarı gördüğümüzde, o tenesiri gördüğümüzde, dünyaya ait her şeyi bırakıp o musalla taşında sadece ameli ve rabbiyle baş başa kaldığında, insan ondan da korkmuyor değil.”

SK5 ise bireylerin içlerindeki iyilikten ötürü davranışlarına şekil verebileceklerini, cennet veya cehennemin, kendisi için caydırıcı bir unsur olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir: *“Ben bir iş yapacakken kötü bir iş de yapıyor olabilirim. Öldükten sonra dirildiğim vakit bu bana zarar verir mi ya da Allah beni cennetinden alıkoyar mı diye düşünür müyüm? Düşünmem. İnanmak benim için o andır. Dindarlık ise yani eğer dindar olabilirsem o da o andır. İşte ben bu işi yaptım cennetten kovuldum ya da cehennemlik oldum, ay yaşasın cennete gideceğim diye bana kesilmiş bir bilet varmış gibi davranmam. Çünkü ben mesela derslerimde de örnek verdiğim şey; ikinci dünya savaşına bakıyorsun, Nazi Almanya’sı insanları katlediyor. Yahudiler hani reddedilmişler ama Yahudi insanlar başka birilerini kurtarmak için kendi canlarını ortaya atıyorlar. Bize göre kötüler mi evet ama insanlık adına iyi bir şey yapıyor ya da bir ateist yolda ölmek üzere olan bir kedinin başını okşuyor, bir yudum su veriyor bence hani onun karşısında cennet ya da cehennem yok ama iyiliği koşulsuz yapıyor. Ben de dindarsam koşulsuz yapmalıyım, sonunda cennet ya da cehennem var diye değil. Bir çocuğun başını okşuyorsam, ona bir iyilik yapıyorsam, yaşasın cennete bir bilet kestik diye düşünmek niyetiyle yapmamalıyım.”*

3.2.6.6. İslam Ceza Hukuku

İslam ceza hukukunun varlığı bireyler üzerinde hem cezanın karşılığının verildiğini toplumun görmesi hem de bireylerin suçluluk duygusuna erişebilmesi açısından caydırıcılığı ilke edinmiştir (Büyükbaş, 2013).

Bireylerin, buldukları ülkenin yargı sisteminde suç/ kötü davranış sonucu ceza alacaklarını bilmeleri yine önemli bir unsur ifade etmektedir.

NO6 bireyin zafiyetlerinin hukuki anlamda bir karşılığının bulunduğunu, dinin cezai yaptırımlarının olduğunu *“İnsan zafiyetleri, aceleciliği, hatası, kızgınlığı, hırsı ile bir anlık hevâya uyup bir suç işlediğinde bunun kula yüklediği müeyyideler vardır. Bu gaflet halidir. Bu hâlde yapılan şeyler eğer bir kurumsal müessese varsa ilahi kaidelerle bunların çerçevesi belirlenir, unsurlar netleştikten sonra kişiye belli cezalar yüklenir. Mesela hırsızlık yapan, dindar olan, belli bir kimliğe sahip olan insan, bir hesap vermek zorundadır. Kesinlikle hırsızlığı sabit olan ve hukuksal anlamda, ilahi kaideler çerçevesinde suç sabit olduğunda da Kur’an’ı Kerim’de uygulanması gereken el kesme müeyyidesi vardır. Aynı şekilde bir cana kastedildiğinde bu cana kasteden haksız yere cana kastetmişse, bu canın diyeti vardır. Genel suç kesinleştiği ve bu işi yapanın haksız yere bu fiili işlediği sabit olduğunda, bunun cezası uygulanır. Aynı şekilde kısasa*

kıyas vardır yani mesela illa bir suç dindarlık ve onun dışındaki bir hal sebebiyle insan başına gelmez , kaza olarak da gelebilir. Bir işletme de söz konusu olabilir, kazada biri gözünü biri bir uzvunu kaybedebilir. Bu sorunun gene hukuksal yani ilahi kaideler çerçevesinde bir diyeti vardır, bir kıyası vardır.” şeklinde ifade etmiştir. BO3’te yine suçtan suça cezanın değiştirileceğine dair “Müslümanlıkta şeriat kanunları var ve bunların birkaçı suça bağlı olarak çok ağır cezalardır.” ifadelerini kullanmıştır.

3.2.7.Engelleyici faktör olarak din ve sosyal baskı karşılaştırması

Birey ve toplum üzerinde etki sahibi olan bir husus da sosyal baskıdır. İnsanların bazı davranışlarını ve düşüncelerini gizlemeleri veya açığa çıkarmalarının ana sebeplerinden olabilmektedir. Din ve sosyal baskı faktörleri; suçu ve kötü davranışı sergilemede, bireylerin davranış ve düşüncelerini nasıl etkilediğini ve sınırladığını anlamak adına önemlidir. Katılımcılara yöneltilen sorularda onların din ve sosyal baskı faktörlerini karşılaştırdıklarında sosyal hayatlarında hangisinden daha fazla etkilendikleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan bir kısmı(12) suç ve sapma davranışlarını yerine getirmede dinin ve sosyal baskının etken olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların bir kısmı(5) ise sadece dinin en önemli etken olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan bir kısmı(2), iki unsurun da etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri, yine diğerlerinden farklı olarak suça meyleden bireyler için din ve sosyal baskının bir öneminin olmadığını fakat Allah korkusunun bireyleri önleyen içsel bir etken olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılardan biri ise diğerlerinden farklı olarak suça meyleden bireyler için din ve sosyal baskının bir öneminin olmadığını fakat bireysel olarak kendileri için dinin önemli olduğunu ifade etmiştir.

HB3, Bireylerin dışarıdan nasıl algılandıkları ile ilgili yoğun kaygılara sahip olduğunu ve dindar olmanın arkasındaki perdeye çokça dayanarak fiillerini yerine getirdiklerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Dindar olmanın dışarıdan nasıl görüldüğü ile ilgili kişilerin yoğun kaygıları var ve bu dışarıdaki izlenimi yönetmek adına da aslında kabul edilme toplum tarafından onaylanma ihtiyaçlarının fazla olduğu ve bu yüzden de çıkıntı olmadan tırnak içinde daha “iyi insanlar” olmaya çalışıyorlar aslında ve belki de bir dinin temsilcisi olarak gördükleri için kendilerini, buna layık olacak şekilde kendilerini sunuyor da olabilirler. Algı yönetimi de bence çok yoğun. Hani kötü niyetli olmak zorunda değil, ben Müslümanım ve Müslümana göre davranmalıyım algısı da aslında gayet yeterli.”*

Hayatının bir bölümünde hapisshanedede mahkûm olan OÇ2 ise her iki durumun da etkili olduğunu fakat iki kavramın da etkili olmadığı bireylerin var olduğunu şu sözleri ile açıklamıştır: *“İkisi de %50 etkili ama tam etkili değil. Çünkü bilinç oturmamış ya şimdi toplumsal baskı olmasa zinaya gidebilir ki gidiyor da. Kişi öbür taraftan da Allah affeder psikolojisine gidiyor. Mesela, cezaevine düşen bir arkadaşımın şu psikolojisini söyleyeyim; fuhuş işi yapıyordu bu kişi. Daha önceden de devlet memuruydu yani organize ediyordu. Birincisinde yani ilk*

geldiğimde dedi ki, ben iftiraya maruz kaldım, aslında yapmadım dedi. Aradan 3-4 ay geçti bir daha geldi, hani senin yapmadıydın niye geldin falan dedim. Kadere inanyor musun, diye sordu bana. Evet dedim. Kadere inanyorsan işte bu suça düşen kızların kaderinde bu iş varsa benim günahım nedir, dedi bana"

HD8, öncelikle din yasakladığı için suç/sapma davranışlarından kaçındığını sonra ise toplumun görüşlerinin etkili olduğunu *"Din yasakladığı için tabii, ben bir Müslüman olarak Allah'ın yasakladığı bir şeyi yapmam. Hani, toplumun bakış açısı da önemli ama dediğim gibi rabbinin emri her şeyden daha önemli"* şeklinde dile getirmiştir. HA4 ise dindar bir birey için dinin daha baskın olabileceğini fakat diğer bireyler için ise teoride ilahi boyut önemli gibi olsa da reel olarak toplumsal baskının daha önemli görüldüğünü şu şekilde aktarmaktadır: *"Eğer bir insan dine gerçekten tam anlamıyla tereddütsüz bir inanç içerisinde ise tabii ilk önce bunu din yasakladığı için yapmaz. Ama hangisi daha önemli dediğimde tabii ilahi boyutta olan bir şey toplumdaki daha önemlidir, teorik olarak öyledir yani ama biraz realist yaklaştığımızda toplum baskısının aslında çok daha güçlü olduğunu söyleyebiliriz."* Din ve sosyal baskıyı bütünleşmiş olarak gören OB3, *"İkisi de entegre çünkü her ne kadar diyeyim belirli bölgelerden çıkmış olsa da bütün kavim ve kültürlere yollandığı için mantık çerçevesinde kuralları kanunları bütün insanlık içindir. Bu yüzden de normal sosyal yaşantıda kötü görünen davranışlar tabii ki dinde yasaklanmıştır"* ifadelerini kullanmıştır.

Önceliğin Allah korkusu olması gerektiğini, sonra ise ikinci olarak bireylerin ne dediğinin önemsenmesi gerektiğini ifade eden AY1 şöyle demiştir: *"İnsanların alakası yok, ben Allah'ın azabından korkuyorum yani insanlarla bir alakası yok. Allah bunu bize emretmiş hani böyle yaşamamız lazım. İnsanlar ne der diye korkmuyorum, yaşamıyorum. İnsanlara göre niye yaşayayım ki. Dinin emirleri de önemli, insanların bakışı da önemli, önemserim ama burada kötü davranışı Allah yasak kıldığı için haya ederiz."* SÇ1 bireylerin eylemlerinde sosyal baskının ve dinin etkili olduğunu şu sözleri ile ifade etmektedir: *"Şimdi bu soruyla ilgili hem dinin getirdiği yasaklar hem de toplumun getirdiği yasaklar doğal olarak insanlar üzerinde etkisi olan, insan davranışlarını etkileyen durumlardır ikisi için de diyebileceğim şey şudur: toplum için de dini yasaklar için de aşırı baskıcı kurallar bireylerin dinden de toplumdaki da uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Benim için iki değer de önem arz ediyor doğal olarak. Davranışlarımızda toplumun ve inancımızın etkisi oldukça fazladır."* BG7, Önceliğin din olduğu bir toplumda, davranışlarını ona göre şekillendirdiğini fakat toplumsal baskının da etkisinin olduğunu şu ifadeleri ile açıklamıştır: *"Öncelikle din yasakladığı için dikkat edilmesi gerekir ve bunda toplumun payı da çok yüksektir eğer yaşadığın toplum dine uygun bir toplumsa yapacağın kötülükler, zinalar toplum tarafından yargılanacağı için daha fazla dikkat edersin."* MA1 ise önceliğin sosyal baskı olduğunu sonra dinin bir etken olabileceğini *"Sosyal baskı burada daha baskındır. Bazı şeyler illaki din ve dinin getirdiklerinden kaynaklı oluyor yani hem din hem sosyal olarak bazı şeyler etkilenebilir"* şeklinde ifade etmiştir.

SK5, toplumsal açıdan bakıldığında bireylerin suç veya kötü davranış sergilerken din veya sosyal çevrelerinin onlar üzerinde etkin olmadığını şöyle ifade etmiştir: *“Suç işlemeye kalkacaksa, buna aklında karar vermişse, din yasakladı toplum ne der diye düşünmez. Zaten yapsın yani onu kafaya koymuşsa, dini ya da toplumu veya toplumsal baskıyı düşünüp vazgeçeceğini düşünmüyorum. Yani zinadan örnek verildiği için her şey o kadar basitleştirir. Mesela bir televizyon programı oluyor. Hani normalde çevremizde 3-5 ayda bir duyacağımız bir şeyi bir programda iki saatte 20 defa duyuyoruz. 20 ayrı çift çıkıyor işte zina suçu ve çok basitleştiriyor, herkese normalmiş gibi anlatabiliyorlar bunu. Orada çıkıp bütün toplum önünde konuşmuş oluyorlar dini değer yargıları da var ama bu onlara engel olmuş mu dersek, hayır olmamış diye düşünüyorum.”* SK5 bireysel olarak kendisi açısından dinin, toplumsal baskıdan önce geldiğini şöyle ifade etmiştir: *“Suç işlemek anlamında değil ama yani bir işe kalkıştığında asla çevre ne diyecek diye düşünmem suç işlerim. İşlediğinde de herhalde bu böyle olur, aynı mantıktan yürüyorsa çevrenin düşüncesi herkesin düşüncesi kendine. Değer yargılarımız birbiriyle uyum sağlamak zorunda değil, aynı şeyleri paylaşmak zorunda değiliz, başka biri kötü olduğunu düşündüğü için o işi yapmaktan vazgeçmem. Ama dini açıdan baktığında kendimi dindar olarak nitelendirmeme rağmen dinin değer yargıları daha üstün durumda. Çevreyi o kadar önemsemem. Çevrenin düşünceleri bir işi yapmama engel değil.”*

Gençliğinde hapisaneyeye giren SE9 en büyük etkenin Allah korkusu olacağını şu sözlerle ifade etmektedir: *“Yoldan çıkmış bir kişi ne topluma uyar ne dine uyar, Allah korkusu yoksa her şeyi yapar. Yani toplumun bu gibi şeylerde belki biraz etkisi olabilir ama din kadar etkili değildir. Dinde yasak olduğu için, Allah korkusu olduğu için, o işi yapan kişi zaten topluma uymaz. Toplumdan dışlanmışlardır. Toplumdan dışlandığını için yine yapmıyorlar mı yapıyorlar. O yüzden yani yapmayacak kişi Allah korkusuyla yapmaz.”*

BG2 hem dinin hem toplumsal baskının etkili olmadığını *“Eğer böyle bir şey yapacaksam ikisinin de bir önemi olmaz yani iki tarafın da hiçbir anlamı yok”* sözleriyle anlatmaktadır. İnsanların ahlak ve vicdan temelli olarak suç/sapma davranışlarını sergilediğini, dinin ve sosyal baskının etken olmadığını ND1, *“dinden önce ahlak benim için daha çok önemli çünkü ilk gördüğümüz ilk baktığımız etkenler genelde ahlaktır. Kişinin yetiştirdiği tarz, karakter ve dışa yansıyan, ahlakıdır”* şeklinde aktarmıştır.

NP9 ise din yasakladığı için suç/sapma davranışlarında bulunmayacağını bununla beraber sosyal çevreden bir şekilde imtina etmek gerektiğini *“Yaşadığımız toplumda sosyal çevremiz olsun, bulunduğumuz çevre olsun, mutlaka ki insanların gözünde küçük düşmekten kötü gözükmede imtina etmeliyiz ama biliriz ki en büyük rabbimizdir onun huzurunda utanmayanın toplum içinde utanmaktan çok da imtina etmesine gerek yok bence. Utanacağım tek makam var rabbimizin makamıdır”* ifadeleri ile açıklamaktadır. AA7 ise sadece üzerinde dinin etken olduğunu *“Din yasakladığı için suç işlemekten sakınıyorum.”* şeklinde ifade etmiştir. ST8 ise din yasakladığı için suç/sapma gibi davranışlardan uzak duracağını *“Toplumsal baskıdan dolayı değil Allah rızasını gözetmektir ilk hedefim çünkü ben eğer Allah'ın emri olduğu, Allah'ın yaşağı*

olduğu için bir şey yapıyor veya yapmamaya karar veriyorsam, orada Allah'ın rızasını kazanırım” sözleri ile açıklamaktadır. Dini literatürün aktarılmasının toplumsal baskıyı önlediği, dinin doğru aktarılması gerektiği hususunda SS2 şu ifadeleri kullanmıştır: *“Dinin yasaklamış olduğu meseleleri bütün yönleriyle ele alacak olan iyi yetişmiş insanlar, bu meselelerin topluma getireceği tahribatı ve kötülükleri en güzel şekilde anlatırlarsa, insanlar da bunun farkında olabilirlerse, burada bir sosyal baskı ya da diğer durumlardan dolayı değil de gerçekten dinin yaşamı güzelleştirmeye yönelik bir kavram olduğunu ve bu kavramın da en güzel şekilde insanın hayatını idame edebileceğini bileceklerinden dolayı herhangi bir sosyal baskı ya da bir başkasının değerleri üzerinden hareket etmesine gerek kalmayacaktır. Dinin getirmiş olduğu bu değerleri iyi kavrayabilecek insan modeli oluşturabilirse, bir toplum o model üzerinden yolunu bulacaktır. Evrensel değerlerin ya da evrensel kuralların neler olduğunu daha iyi anlayıp daha iyi bilecek ve ona göre yaşamaya devam edecektir.”* Dinin kuşatıcı bir yönünün olduğunu, sosyal baskı ile hareket eden bireylerin kendilerini kandırdıklarını, NO6 şu şekilde açıklamaktadır: *“Din daha önceliklidir çünkü ben inanıyorum ki toplumdaki önce bizi kuşatan güç yani bizim tabi olduğumuz bizim inandığımız kudret her an bizi gözetmektedir. İki tane melek vardır birisi sağ omuzumuzda birisi sol omuzumuzda, 24 saat bizim yaptıklarımızı kayıt altına almaktadır. Bence toplum baskısıyla suçtan beri duranlar kendilerini kandıran yalancı kimselerdir çünkü bütün kayıt cihazlarını kayıta olduğu halde sanki hiçbir göz onları gözetmiyormuş gibi davranır o toplumun hoş görmediği fiili işler hatta bazen bu iki kişi olduğunda medyada yansır. Bu yansıdığı an utanç duyarlar, yaptıklarından pişmanlık duyarlar. Bu kimliksiz kişisiz bir karakteri yansıtmaktadır bana göre. Temelde, inanan kişi günün 24 saatinde onu kudret elinin kuşattığını ve gözettiğini bilir ve buna göre hareket eder. Ben de böyle hareket etmeye gayret eden bir insanım.”*

3.2.8.Tövbe etmek ve tövbe edince affedilirim düşüncesi

Tövbe edeni affetmenin Allah'ın kullarına bir vaadi olduğu bilinmektedir.⁵³Tövbenin kabulündeki ölçü ise kulların tekrarı olan hatalar yapmamasıdır.⁵⁴ Katılımcılara sorulan sorularla tövbelerinin kabul olunacağına dair beklentilerinin ne derece olduğu ve *“Tövbe edince affedilirim”* düşüncesinin bireyler için ne derece ahlaki olduğu hususu öğrenilmeye çalışıldı. Katılımcılar çoğunun tövbe edince affedileceklerini umduklarını(19) ve Allah'ın tövbeleri kabul ettiğini düşünmektedirler. Bir katılımcı ise hata yapmayı tekrarladığı için tövbe etmeyi terk ettiğini ve bu anlamda da dinden uzaklaştığını ifade etmiştir. Bir katılımcı ise bunun sonsuz bir kredi ve samimi olmayan, kolay suiistimal edilen bir davranış biçimi olduğunu söylemiştir. Bununla beraber tüm katılımcılar(21) tövbe edince nasıl olsa affedilirim

---

⁵³ Bakara 2/160

⁵⁴ Al-İmran 3/89

diye düşünmenin ahlaki olmadığını ve bir kısımda bu düşüncenin tövbenin mantığına ters olduğunu ifade etmektedirler.

Samimi, içten bir tövbenin kabul edileceğini HD8, *“Yürekten samimi bir şekilde tevbe edildiğinde Allah’ın o tövbeyi kabul edeceğine inanıyorum. Çünkü bunun örnekleri de hem peygamberimizin hadislerinde hem Kur’an’ı Kerim’de mevcut. Nasuh tövbesinden bahsedilir Kur’an’da. Çok samimi, içten ve gerçekten bir daha yapmama noktasında Allah’a söz vererek yapılan tövbenin Allah katında kabul göreceğine inancım sonsuz çünkü Esmâül Hüsna’ya baktığımızda ve Allah’u Teâlâ’nın Gaffar ismini okuduğumuzda hatalarımızı affedeceğini bağışlayacağını bize kendisi kendi esnasında belirtiyor zaten”* sözleriyle ifade etmektedir.

HA4 ise tövbe edince affedilme ihtimalini, onu tanıyan bilen bir Tanrının onun hata yapma olasılığı olduğunu da bildiğini, bu nedenler tövbesinin kabul edileceğini şu ifadelerle anlatmıştır: *“Benden daha yüce olan bir varlık yani bir Tanrı benim hata yapabileceğimi bilen bir Tanrı olduğu için sanki affedilme ihtimali varmış gibi hissediyorum. İnsan olduğum için hata yapma olasılığımı bilen bir tanrı olduğundan, tövbemi kabul edeceğine inanıyorum, öyle diyeyim.”* Tövbe edince affedilirim düşüncesine karşı ise HA4, *“Tövbenin mantığı bir şeyi yanlışlıkla yaptım veya işte şu kusurdan dolayı yaptım demektir. Zaten baştan bunu bilerek yapmak bir defa mantıklı değil, ahlaki değil”* şeklinde açıklamaktadır. BG7 ise hatadan pişmanlık duyan bir insan için *“Eğer gerçek anlamda yürekten yaptığı hatadan kendin pişman olduğuna inanıyorsan Allah’ın da seni affedeceğine inanıyorum”* ifadelerini kullanmıştır. HB3 ise tövbe edince affedileceğini umduğunu ve bu ihtimali değerlendirmek istediğini şu cümlelerle aktarmaktadır: *“Tövbe edince affedileceğimi umuyorum, öncelikle yani bununla ilgili bir umut taşıyorum ki bu eylemin kendisine giriyorum. Çünkü “affedemeyeceğim hiçbir günah yok” şeklinde bir vaatten bahsediyoruz. Allah’ın merhametinin bizim hiçbir günahımızdan daha küçük olmadığını bizim bütün günahlarımızdan büyük olduğunu biliyorum ancak bunun yani ben tövbe edeyim ve kabul olur şeklinde bir garanti gördüğüm için ya da hani kaçmaz gördüğüm için değil, bu şans değerlendirme istediğim için yani hayatta da hiçbir şekilde rant değil ama deniyoruz, uğraşyoruz. Herkes için olduğu kadar benim için de mümkün olduğunu, herkes için zor olduğu kadar benim için de zor olduğunu biliyorum.”* şeklinde ifadelerde bulunmuştur. NO6 ise kulun tövbesinin iki yönlü olduğunu; birinin Allah’ın bağışlaması, ikincisinin ise kulun af dilemesi olduğunu ve affin Allah’ın iradi tasarrufuna bırakıldığını şöyle ifade etmiştir: *“Tövbe kulun açısından bakılması gereken, bir de inandığı Rabbi açısından bakılması gereken, iki yönlü bir şeyi barındırıyor, kul hata ettiğinde tövbe etmek yükümlülük üzerine yani. ‘Sizin tövbeniz olmasa ne değeriniz var’ yani siz Allah’tan af dileyebilirsiniz, Allah da sizin günahlarınızı şu kadar olsa da bağışlayacağım diye vaatte bulunmuştur. Dolayısıyla benim inancıma göre tövbe etmem her halükârda gereklidir. Tövbenin şartları vardır ona göre yapmam gerekir, kafama göre değil, onu da din belirlemiştir. Tövbe etmek benim yükümlülüğümdür, tıpkı namazdaki gibi. İlahi olan rabbin katında bunun kabul edilmesidir ancak geçerli olan yani kul ben tövbe ettim, kurtuldum, diyemez. Tövbe etmek bir yükümlülüktür, insanlar tövbe etmek zorundadır ama bunun kabulü affi tamamen ilahi iradenin tasarrufundadır.”* ST8 ise tövbesinin kabul edileceğine inandığını

bununla beraber tövbe edince nasıl olsa affedilirim düşüncesine dayanarak yapmadığını şu sözleri ile ifade etmiştir: *“Tövbe ettiğimde affedileceğime inanıyorum. Çünkü rabbimin çok merhametli olduğunu biliyorum, rahman ve rahim sıfatıyla bütün kullarına merhamet ettiğine inanıyorum. Tevvab, ismi ile tövbeleri kabul edici olduğunu bildiğim için tövbe ettim der, rabbimin tövbeme icabet edeceğine inanırım ama şöyle bir şey var, nasılsa rabbim ben tövbe ettim de affeder deyip günah işlemeyi mubah görmüyorum.”*

SK5 ve SS2 cana kastetmek gibi büyük günahların tövbe edilince affedileceği hususunda net olamadıklarını ifade etmişlerdir. SK5 tövbenin kabul edileceğine yürekten inandığını fakat kendisinin affediciliğinin Allah kadar büyük olmadığı için kendisinin affetmekte zorlandığını şu şekilde ifade etmiştir: *“Genel geçer bir bilgi var dinimizde, 'Allah affedicidir.' Ben her şeyin affedileceğine yürekten inanıyorum ama tövbe etmek eşittir, affedilmek olmamalı yani basit bir şey affedilir ya da basit bir şeye tövbe edersin kolaydır ama bir insana zarar vermek bir hayvana zarar vermek, bir canlıya zarar vermek. Diyorum ya yüreğimiz sınırlı, ben affedemem, rabbim mutlaka affediyordur buna da inanıyorum. Mesela dedik ya hani tecavüz, cana zarar verme, şiddet uygulama belki bu dünyada bir karşılığı olsa yani gerçekten hapis yatsa, hapiste bulunduğu süre içinde doğruyu bulma imkânı olsa, belki affedebilirim ama bu dünyada suçun bir karşılığı olmadığı için, bir sene sonra iki sene sonra çıktığı için diyorsun ki burada cezasını çekmedi orada da mı çekmeyecek gibi düşündüğüm için affedemiyor olabilirim.”* SS2 ise *“tövbe süresince affedileceğimize inanıyoruz evet inanıyoruz ama burada süreç ne ile ilgili? Örnek veriyorum, dine mensup insanın günlük yaşamında ibadetleri yani kendisini yaratana karşı olan sorumlulukları yerine getirmek noktasında eksikleri olabilir. Ama örnek veriyorum yani bir insan binlerce insanın günahına girmişse, milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet verebilecek bir sürecin içerisinde bulunmuşsa, bununla ilgili tövbenin kabul olması, adalet açısından baktığımızda hiç mantıklı gelmiyor”* şeklinde ifade etmiştir.

ND1, ise sürekli tövbeye düşecek hareketleri tekrarladığı için tövbe etmeyi bıraktığını ve bu tarz şeylerden uzaklaştığını şu ifadeleri kullanarak açıklamıştır: *“Tövbe edince sonra dönüp aynı şeyi bir daha yapacağımı düşündüğüm ya da yapabilecek potansiyelin tekrar oluşabileceğine inandığım için, bu sebeple yani böyle bir affedilmek şu bu gibi bir şeyi yok. Onun için ben bıraktım, sinirlendim, her şeyden uzak kaldım böyle. Çünkü tekrar dönüp dolaşip aynı şeyleri yapıyorsam, karşıda da bir şey varsa bunun için boş yere tövbe etmek ya da yemin etmek yersiz, anlamsız. Tövbe edilecek bir hareketten kastımız hani daha böyle geniş kapsamlı düşünmeye çok şey yapmaya gerek yok. Daha çok kendime göre böyle ya da bunu yapmayacağım deyip yemin etmek, küfretmek yersiz oluyor, onun içinde öyle bir şey uzak kalıp inanmayacaksınız.”* Gençliğinde hapis haneye giren SE9 ise kul hakkı dışındaki tüm tövbeleri Allah'ın affedeceğine inandığını *“Allah her kulunun tövbesini kabul eder, tövbesi kabul edilmeyen kişi zannetmiyorum olsun. O Allah'la kul arasındaki bir şey. Diyor ki; kul hakkıyla bana gelme her türlü tövbeni kabul ederim, her türlü günahını affederim diye bir ayet duymuştum zamanında. Zannetmem ki Allah hiçbir kulunu affetmesin, yeter ki kul hakkıyla gitmemek lazım.”* şeklinde ifade etmiştir.

BM4 ise bilmeden yaptığı hatalarda tövbenin kabul olacağına inandığını “Bilinçsizce yapılan yanlışta tövbe edince affedileceğime inanırım... Tek bir kadir gecesinde oruç tutunca tutmadığın diğer günler affedilmeyeceği gibi diğer günler de tutman gerekiyor.” açıklaması ile ifade etmektedir.

Hayatının bir bölümünde hapisanede mahkûm olan OÇ2 ise tövbeye inanmanın önemli bir olay olduğunu şu sözleri ile aktarmaktadır: *“İnanıyorum, o olmasa zaten var ya kan gövdeyi götürür, tövbe kapısı var, tabi kapı büyük kapı. Cezaevinde, tefeci biri vardı yani tefeciliğin büyük bir günah olduğunu bilmiyordu, tefeciliğin büyük günah olduğunu burada öğrendi. Yani affedileceğimi bilmesem şu an beni tefeciliğe sürükleyen herkesi öldürürdüm diyor. Ama ben tefeciliğin bu kadar büyük günah olduğunu burada öğrendim diyordu, cezaevi vaizi sayesinde öğrendim diyordu.”*

SÇ1, diğerlerinden farklı olarak, tövbenin suiistimal edilebilir bir yanının olduğunu, samimiyetsiz, sonsuz bir kredi olabileceğini şu sözleri ile ifade etmektedir: *“Tövbe etmek aslında insan için bir kaçış noktası. Sadece İslamiyet’te değil aynı zamanda biliyorsunuz, Hristiyanlıkta da aynı tövbe durumu var, insanlar kiliseye gidip papazlara yaptıkları günahları anlatıp, günah çıkardıklarına inanırlar, bu yüzden tövbe konusunun insanlar üzerindeki affedilme duygusu insan psikolojisi için olumlu bir davranış gibi gözükse de aslında anayasadaki bir boşluk gibi insanların bu durumu suiistimal ettiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle tövbenin doğru bir davranış biçimi olduğuna inanmıyorum, bu bir samimiyetsizliktir. Sonsuz bir kredin olmuş oluyor. Tamam İslami değerlerde bunun belli sınırları vardır. Ama netice itibarıyla gidip bir imamdan bu sınırları değiştirmek adına fetva alan insanlar var yani. İşte bir fakirin karnını doyur işte farklı farklı şunları yap işte bu yaptığın günah affedilir gibi söylemlerle sonsuz bir krediye sahip oluyor. Bunu şey gibi düşünün yani bir bilgisayar oyunundasınız, her yandığınızda sürekli size hak veriliyor siz bunu biliyorsunuz, bildiğiniz zaman sürekli hatalar yapabiliyorsunuz, bu hataları yapmak için kendinize fırsatlar tanıyor, yanlışlar yapabiliyorsunuz. Bu yüzden ben tövbeyi böyle değerlendiriyorum.”*

3.2.9.Sosyal kuralların belirlenmesindeki etken

Tablo 3.11. Katılımcılara Göre Kuralların Belirlenmesinde Etken Olan Faktörler

Sıra		Frekans
1	Din	12
2	Kanun	4
3	Din ve Kanun	4
4	Vicdan	1
Toplam		21

Sosyal yaşamda dinin yasakladığı birtakım davranışların kanunlarca yasaklanmadığını, her ne kadar dinen suç/kötü davranış olarak adlandırılrsa da devletin koyduğu sınırları ihlal etmediği müddetçe suç olarak ifade edilmediğini söylemek mümkündür. Mesela zina, içki, kumar, faiz gibi kötü davranışlar, devletin kanunlarını ihlal ettikten sonra suça dönüşebilecek davranışlara girmektedir. Katılımcılara yöneltilen sorularla suç/kötü davranış olarak görülen düşünce ve davranışlara kimin belirlemede bulunması gerektiğini ifade etmeleri istenmektedir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri Tablo 3.9. da verilmiştir.

HB3 ise *“Kendi çalıştığım kurumdan da örnek vermek gerekirse, alkol bağımlıları ile çalışıyoruz, örneğin uyuşturucu, kumar gibi. Bu süreçte bir online danışana müdahale etmem gerekti, alkol bağımlısıydı kişi ve alkolün etkisiyle bizi aradı işte onunla konuşmak görüşmek benim için oldukça stresliyken, birde acil durum kişisi olarak oğlu belirlenmişti, o sırada ekiplerle birlikte oğlu girdi içeri ve ben onun mesela ağladığını duydum, ne kadar üzüldüğünü duydum ve aslında bu alandan elde edilen hiçbir rantın, hiçbir kazancın, hiçbir kârın, insanların hayatlarına verdikleri ailelerine verdikleri zararın karşılığı olmadığını görüyorum ve hatta bu süreçte şunu düşünmüştüm, insanlar evlenirken neden aileler içkisi var mı kumarı var mı diye ısrarla soruyorlar, anlayamıyordum çünkü bunun insanların bir seçim özgürlüğü olduğunu düşünüyordum ta ki bu tür olaylarla karşılaşana kadar. Çünkü mesela alkol noktasında şöyle bir handicap var, seçim yaptığınız maddede iradeniz var ama o seçimden sonrasında iradeniz yok ve bizi dinde bir şeylerden mesul kılan şey irademiz... Davranışlarından sorumlu tutulmamızın yegâne sebebi bu ve bunu ortadan kaldırıyoruz, hem de kendi irademizle yani biraz böyle çelişik de bir durum. İnsanlar kendileri için neyin iyi olacağını bence bilemiyorlar, uzun vadede kestiremiyorlar, her ne kadar dini özümsemek için çok okumamız, araştırmamız gerekse de öğrendiklerimiz karşısında anlamamız, boyun eğmemiz gerektiğini de düşünüyorum. İnsanlar yalnızca kendi dünyalarında tutarlı olabilirler ama güvenilir değiller, bunu şöyle açıklayabiliriz: Bir dart düşünebiliriz, her seferinde atabilirim ve üçü vurabilirim ama vurmam gereken yer on ikidir. Üçü vuruyor olmam tutarlı olabilir ama gerçek değildir yani merkez orası değil, vurmam gereken yer orası değil, bu işte 10 tane sevgiliniz olması ve 8'inin aldatması, bütün erkekler aldatıyor ya da erkeklerin geneli aldatıyor gibi bir yargı ile sonuçlanır genelde... Haklısınızdır ama gerçek dünyada haklı değilsinizdir gibi. Çünkü erkeklerin yüzde sekseni gerçek hayatta aldatmaz, bu sizin kendi deneyimlerinizdir. Bu yüzden insanlar kendileri için ya da bir başkaları için neyin iyi olacağını bilemezler, bilgileri sürekli değişir, insan sürekli değiştiği geliştigi için. Bu sebeple din yasak koymada belirleyici olmalı.”* BG7 ise kanunları Allah'ın koyduğunu, insanların uyması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: *“... İnsanın elinde olan bir şey değil, bir yasa bir kanun varsa eğer kitabımızda bu yasaktır, yapılmaması gerektiği yazıyorsa yapılmaması lazım, bu yoruma açık birşey değildir. Kur'an-ı Kerim'de yasaktır, hırsızlık yapmayın, zina yapmayın, içki içmeyin buna insanlar yorum yapamaz. Bu Kur'an-ı Kerim'de belirtilen, Allah'ın koyduğu bir kuraldır, o kurallara uymamız lazım.”* Hayatının bir bölümünde hapisanede mahkûm olan OÇ2, dinin belirlemesi gerektiğini *“Elbette yaratıcı bizi iyi biliyor ama insan hayata müdahale etmeyi de seviyor. Allah belirlemeli çünkü o her şeyi bilir, ayetlerinde böyle okuduk yani.”* şeklinde

ifade etmiştir. NO6 ise insanın yaratılış itibarıyla noksan olması sebebiyle kuralları dinin koyması gerektiğini şu sözleri ile ifade etmektedir: *“Kesinlikle dininin belirlenmesi gerekir. Eğer biz bir dindarlıktan bahsedeceksek, ilahi olandan bahsedeceksek, çünkü insanlar zafiyetler içindedirler, mutlak olanı kuşatabilecek kudrette değildirler. Neyin zararlı neyin faydalı olacağını yaradan bilir, yarattığına da kural koyma hakkına sahiptir. Yani şimdi diyelim ki siz bir bilgisayar icat ettiniz. Bilgisayarın, bütün yazılımlarına siz hakimsiniz ama hiç bilgisayardan anlamayan, kuşatıcı olmayan, zaaf içinde olan birisi oraya bir katalog kullanım kılavuzu yazıyorsa, bu nasıl bir dindarlık olur, bu beşerin ürettiği bir safsata olur yani dolayısıyla bu ilahi olmaz, buna tâbi olanlar da ilahi olana tabi olmuş olmaz. Hevalarına tâbi olmuş olurlar. Heva da aldatıcıdır, hiç kuşatıcı değildir.”* NP5 dinin kuralları koyduğunu, insanların da buna uyması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Din koymuş, dini destek amaçlı insanların da bu yasaklara riayet etmesi ve bu yasaklara gerçekten bir ceza uygulaması gerekmektedir, diye düşünüyorum. Çünkü İslam dini örneğin alkol almayı yasaklamışsa, insanlar da alkole bir yasak getirmeli ve dine destek çıkmalıdır, diye düşünüyorum.”* OB3 ise dinin yasakladığını fakat insanların toplumsal çevre ve kültür, ırk, gelenek gibi farklılıklardan dolayı kurallara müdahale ettiğini ve güç unsurunu elde edebilmek adına dini kurallar çerçevesinde hareket etmediğini, şu şekilde ifade eder: *“İnsana zarar veren her şeyi zaten din yasaklamıştır ama insanlar kanunları bütün medeniyetlere, bütün kültürlere, bütün geleneklere, bütün ırklara, dinlere, dillere göre uyarlamaya çalışıyorlar. Örneklerde verdiğiniz gibi içki içmek İslam'a aykırıdır fakat birçok İslam ülkesinde bir gelir kaynağıdır içki üretmek ve buna mecbur olduklarını düşünürler. Güçlü bir devlet olmak herkesin istediği, burada göz yumuyorlar, kötü bir şey ama mecburuz günümüz şartlarında...”*

HA4, ise din ve kanunların kural koyduğu alanlar olduğunu, dinin kuralları uygulamada bireyleri serbest bıraktığı hususların olduğunu, insanların bu alanlara doğru bir şekilde müdahale etmesi gerektiğini *“yalnızca din ve yalnızca insanların belirlenmesi gerektiğini düşünmüyorum. Dinin belirlediği şeyler olabilir fakat döneme ve topluma göre bence zaten dinlerin de insanlara bıraktığı bazı şeyler oluyor. Bu zorunluluklar çerçevesinde insanlarda bazı suçları belirleyebilirler. Ama bunların çok fazla genişletilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yani bu kadar fazla genişletilmesi derken, dinleri de fazlaca aşan ya da özgürlüklere çok fazla müdahale eden, böyle her şeyi suç olarak belirlemek gibi bir bakış açısı sergilenmemesi gerektiğini düşünüyorum insanlar açısından, yani insanların belirleyeceği kanunlar açısından diyebilirim. Yani örneğin dinler birçok konuda özgür alanlar bırakmıştır, bu özgür alanları çok fazla suçlarla da boğmamak gerektiğini düşünüyorum, örnek vermek gerekirse, yaratıcı farklı farklı insanlar yaratmıştır, farklı diller yaratmıştır ama insanlar mesela bunları suç gibi gösterebiliyor, farklı dilleri kullanmak suçmuş gibi, yani bunlar fazla müdahale gibi geliyor”* sözleri ile ifade etmiştir.

BG2, insanların ve dinin kuralları belirleyebileceğini, kuralları çerçevesinde özgür iradeye müdahalenin olmaması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Bence bir kısmını din bir kısmını da insanlar belirlemeli çünkü burada yazan örneği vereyim, içki içmek İslam da yasak*

ama ben içmek istiyorsam içebilirim, sonuçta ben özgürüm ama örneğin hırsızlık yapmak mesela dinde de yasak, kanun önünde de yasak.”

BM4, ise kuralları bireylerin belirlemesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: *“İnsanlar belirler. İnsanların da belirleyeceği şeyler olabilir, içki içmek suç ama içki içip yasaklanma gibi şeyler olmuyor sadece kendi için yapıyorsa, kendini kaybetmiyorsa, alkol almasında bence sakınca yok.”* NÖ6 ise kuralları insanların belirlemesi gerektiğini *“din ve devlet işlerinin ayrı olması taraftarıyım. İnsanlar belirlemeli, yaşadığın ülkenin kanunlarına göre belirlenmeli. Yaşadığın topluma ayak uydurman gerekli”* şeklinde açıklamaktadır. ND1 ise aynı bağlamda, *“yaşanılan ülkenin yapısına, insanların yetişme tarzı ve yaşam tarzına göre değişmeli”* demiştir.

SK5 ise diğerlerinden farklı olarak karar merciinin kişinin vicdanı olması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir: *“Birinin suçlu olup olmadığına din karar verecekse işin içinden holiganları çıkartmalıyız, insanlar karar verecekse çok koyu düşünceleri de işin içinden çıkartmalıyız ama toplum böyle bir şey değil, onları çıkartalım, bunları çıkartalım sadece belli bir kesim karar versin diyemiyoruz o yüzden çok ortada bir şey kalıyor yani sırf içki içtiği için dayak yiyen insanlar var. Dinen yasaklanmış yapmamalı ama yapıyorsa suç onundur, bunun bilincinde olmalıyız. Yani sırf Ramazan ayında yemek yediği için dayak yiyen insanlar, restoranını açıp ekmek parası kazanmaya çalıştığı için restoranı taşlanan zarar gören insanlar evet din bazı şeyleri yasaklıyor ama dinin en önemli noktasını unutuyoruz. Bunun kanunen suç olarak sayılabileceğine inanmıyorum yani kanunlarla bunun yasaklanması gerekliliği çok uç bir düşünce. Bir sigara içmek bana zarar veriyor, evet ama buna devletin karışabileceğine inanıyorum, zira toplumca da dinen de zarar veriyor, bizi inciten bir şey ama bunun kanunlarla kısıtlanmasını doğru bulmuyorum, kişi kendi özünde bunun zaten iyi olup olmadığına karar verebilir, doğru olup olmadığına da karar verebilir. Burada yetkili şey vicdandır.”*

3.2.10.Ailenin rolü

Tablo 3.12. Ailenin Rolü

Rol Model Olma	Karakter Oluşturma
Kişilik Eğitimi Kazandırma	Ahlak Eğitimi Verme

Katılımcılara sorulan soruda ailenin rolünün bireyler üzerindeki etkisinin ne olduğu sorgulanmıştır. Katılımcılar ailenin rolünün çok önemli olduğunu sık sık tekrarlamakla beraber bireylerin üzerinde rol model olduklarını, bireylerin karakter ve kişiliğinin oluşmasında etken olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca bireylerin yetişmesinde ahlakın ve eğitimin önemli olduğu

üzerinde durmuşlardır. Ailenin bireyler üzerindeki rolünü belirleyen maddeler tablo 3.10'da verilmiştir.

MA1 çocukların, hayatında ebeveynlerini öncelikli olarak rol aldıklarını sonrasında çevrenin etkin olabileceğini “*çocuk anne ya da babayı rol model olarak alır, onların davranışları çocuğu etkiler daha sonrası çevresel etki*” şeklinde ifade etmiştir. HB3 ise bireyin kötü bir davranışı edinmede ailenin zemin hazırladığını, ilgisiz ebeveynlerin problemlili çocuklarının olduğunu ve bireyin çocuk için rol model teşkil ettiğini şu şekilde ifade etmektedir: “*kendi deneyimlerimden yola çıkarsam; yaşamında ciddi bağlanma problemleri, aile kurma, eğitim, iş gibi aslında hayatın pek çok mejr alanı ile ilgili problem yaşayan insanların bir zamanlar aileleri tarafından ihmal edildiklerini görüyorum. Evet belki ihmal edilen her çocuk maddeye başlamıyor, alkole başlamıyor ama bunlar için uygun zemin yaratılıyor. Bir risk faktörü olarak değerlendirebiliriz. Aile hem koruyucu faktör hem risk faktörü ve şöyle de bir durum var, ailenin çok ilgili olması ve çocukla ilgileniyor olması hiçbir şey garanti edemiyor belki ama ilgisiz olması pek çok şeyin kesin olmasını sağlıyor. O yüzden kötü bir davranışın sergilenmesinde ailenin ihmali veya istismarının olma ihtimali çok yüksek ki çocuklar gördüklerini yaparlar duyduklarını değil, bu yüzden ailenin hem manevi hem de fiziksel açıdan model oluşu bence çok kıymetli.*” HD8 ise bireyin ailesinin davranışlarını gözetlediğini, bireyin aileyi rol model aldığını şu ifadeleri kullanarak açıklamaktadır: “*Ailenin rolü çok önemlidir, çünkü çocuk ailede şekilleniyor, anne ve baba bir çocuk için gerçekten en önce gördüğü idollerdir ve belli bir yaşa gelinceye kadar onların davranışlarını gözetler. Bir yerde okumuştum, annesi çocuğuna diyor ki yalan söyleme, ben diyor senin yaşındayken hiç yalan söylemezdim, çocuk da annesine diyor ki büyüyünce mi yalan söylemeye başladın? Gerçekten biz çocukların bizi hiç anlamadığını, akıllarının ermediğini düşündüğümüz zamanlarda bizi inceliyorlar... onlara çok güzel örnek olmak zorundayız, peygamberimiz de 'Her çocuk islam fıtrati üzere doğar, onu Yahudileştiren, Mecusileştiren ailesidir' der. Ailenin çok önemli bir faktör olduğunu düşünüyorum. İlk tohumları onlar atıyorlar ama sadece söylemleriyle değil, davranışlarıyla da büyük bir etki bırakıyor. Yani onların dünyalarında çok büyük örnek olduğunu düşünüyorum, anne babanın.*”

SK5 ise bireyin davranış kalıplarını ilk olarak ailede edindiğini, ailenin çocuk için önemli bir rol model olduğunu, ailenin yapı taşı olduğunu ama burada bireyin de aileden bağımsız bir yapıda olabileceğini şu sözleri ile ifade etmiştir: “*Daha çok ilk edinme aşamasında ailenin rolü olduğuna inanıyorum. Ben mutlaka bir çocuğun mesela ailesinde birileri kumar oynuyorsa bunu davranış haline getirebilir, içki içiliyorsa ailede, aktif olarak çok büyük alkolle ilgili sıkıntılar varsa, çocuğa yansıyabilir ya da ailenin içinde namaz kılınıyorsa, güzel dualar okunuyorsa, çocuk bunları alışkanlık haline getirebilir. Sadece suç için değil, olumlu davranışı da aileden alıyor ama mesela alkolik bir insanın çocuğu illa alkolik olacak, suçlu olacak, hırsız olacak diye bir şey de yok. Daha iyi insanlar da yetişebilir o ailelerin içinde. Burada ailenin rolü var mıdır, mutlaka vardır. Davranışın ilk edinilme aşaması, ilk basamağı aile. Biz bütün konularda yani sadece din için değil, aile toplumun temel yapı taşı diyoruz. Her davranış ilk aileden kazanılıyor, yola çıktığı nokta orası ama iyinin çocuğu eşittir, mutlaka iyi olacaktır, kötü aileden çıkan insan mutlaka kötü olur diye de bir genelleme yapamıyoruz.*” SS2 ise bireyin ailesini rol model aldığını, ailenin onun üzerindeki etkisinin yaşamı boyunca onu takip ettiğini aktarırken şu ifadeleri kullanmıştır: “*Bir insanın, kötü*

davranış sergilemesinde ailenin rolü bence birinci sıradadır. Maalesef evlat sahibi bir insan olarak şunu söyleyebiliriz yani bir baba olarak çocukların, büyükleri müthiş bir şekilde model edindiklerini, o modellemeler üzerinde kendilerine bir yol çizdiklerini, yani bir istikamete doğru gittiklerini, rahatlıkla gözlemleyebiliyoruz, O yüzden bizde mevcut bulunan olumsuz davranışların çok hızlı bir şekilde küçük yaşlardan itibaren çocuğa sirayet ettiğini, bu kötü davranışları sonraki yıllar içerisinde ondan söküp atmak gibi ya da onu o kötü davranışlardan kurtarmak noktasında biraz daha zorlu bir sürecin içerisine girildiğini, söylemek isterim.” HA4 ise kişiliğin oluşmasında ailenin rolünün büyük olduğunu, ailenin kişiliği etkilediğini, karakteri oluşturduğunu şu sözlerle ifade etmektedir: *“Ailenin rolünün çok büyük olduğunu düşünüyorum. Çünkü aile kişiliğin oluşmasında çok etkili ve aynı zamanda aile bir kişinin sınırları demektir. Kabul gördüğü veya dışlanmayı en istemeyeceği yerdir. Belki de bu yüzden ailenin kötü davranışları hoş gördüğü bir yerde bir kişilik elbette bozuk oluşacaktır yani kişinin normalleri ilk önce ailede çizilir.”* BM4, bireyin karakterinin çocuğa yansıdığını ifade ederek ailenin büyük bir rolünün olduğunu *“Ailenin çok büyük etkisi var, yetiştirilme tarzının etkisi var. Çocuklar görerek öğrenir, ailede kavgacı öfkeli karakter varsa, çocukların da öyle olması büyük olasılık...”* şeklinde ifade etmiştir. AA7 ise ebeveynlerin davranışlarının çocukların bilinçaltına yerleştiğini ve hayatlarını etkilediğini şu sözleri ile aktarmaktadır: *“Ailenin çok büyük bir önemi vardır, anne baba çocuklarının aynasıdır. Anne babanın yaptığı her hareket çocukların bilinçaltına yerleşir ve ileriki yaşamlarında hayatlarını olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkiler, çünkü aile çok önemlidir. Çocuk ailede ne görürse onu yapar”*

SÇ1 ise bireylerin büyürken ailesinin değerleri ve ahlakı ile şekillendiğini şu cümleleri ile bildirmektedir: *“Tabii ki bir çocuğun yetişirken, büyürken bütün ahlaki değerlerini, insani değerlerini ona öğreten ailesidir. Ailenin bunda bire bir etkisi vardır, aile ekonomik olarak iyi durumdaysa, anne ve baba ahlaki değerleri oturmuş insanlarsa, çocuklarını da eğitirken aynı normlar çerçevesinde aynı kurallar çerçevesinde yetiştireceği için topluma ve bireyin kendisine daha faydalı bir yaşam sürmesine neden olacaktır.”* BG7 ise çocukken ahlak eğitimi alan bireylerin, yetişkin biri olduklarında da aynı şekilde ahlaklı bireyler olacaklarını şu sözlerle ifade etmektedir: *“Ağaç yaşken eğilir, ağacı yaşken hangi yöne eğersen hangi şekli verirsen o şekilde gider, o yüzden aile ne kadar dini, ahlakı, güzelliği öğretmişse çocuklar o kadar ahlaklı ve güzel olur.”* NÖ6 ise Ailenin büyük bir etkisinin olduğunu, ailenin bireyi eğitmesinin önemli olduğunu *“Bence ailenin rolü çok büyüktür, çünkü kişiler ailelerinin eğitimi ile kendini geliştirir. Sen çocuğa Allah korkusunu, bazı şeylerin günah olduğunu, yasak olduğunu söylemezsen, insana zarar verdiğini söylemezsen o da nerden bilecek...”* sözleri ile ifade etmektedir.

ST8 ise ailenin bireylerin yaşamlarını büyük ölçüde etkilediğini, önemli bir etken olmakla beraber tek etkenin o olmadığını şu sözleri ile aktarmaktadır: *“Bulunduğun ve yaşadığın, büyüdüğün ortam seni etkilediği için de ailenin davranışları çok önemlidir yani aile gerçekten doğru yöneliş içinde ise bu seni güzel yönde etkiler ama kötüye odaklıysa kötü yönde etkileyebilir fakat buna bir örnek olarak peygamberleri verecek olursak, peygamberlerden kendileri ve hanımları da yaşayanlar oldukları halde çocuklarından bazıları yanlış yola girmiştir. Hani aile etkendir ama tamamen bir etken değil, belli bir yaştan sonra, mesela insanın karakteri oluşmaya başladıktan sonra kişi kendini artık*

sorumludur. Yani kendi de bir takım doğru ve yanlışları yapıp yapmama noktasında artık belli bir iradeye ulaşmıştır.”

N06 ise ailenin rolünün birey üzerindeki etkisi ile ilgili ailenin hem iyi yönde hem kötü yönde etkisinin olduğunu şu ifadeleri kullanarak aktarmıştır: “Aile açısından baktığımızda kötü davranış algısı bozuk olan ailede yetişen çocuklarda dindarlık anlamında doğruyu yanlış yerli yerine oturtma noktasında zaafiyetler olacaktır. Annesinden, babasından etkilenecektir çocuk. Dolayısıyla onların yanlış davranışlarında öğretici bir tavır ortaya koymuş olacaktırlar, bu birey açısından baktığımızda iki yönü var. Birey eğer temelleri sağlam ilahi kaynaktan oluşturduğu bir kimliğe sahipse, ailesinin onun üzerinde kötü davranışa meylettirme yönünde etkisi yok denecek kadar az olacaktır. Bunun örnekleri İslam tarihinde veya Kur’an’da bize bildirilen kıssalarda vardır. Mesela Asiye annemiz firavunun sarayında büyümüştür. Firavun kötü davranışların en kötüsünü, haddi aşarak ilâhlığını ortaya koyduğu halde, Asiye annemiz onun eşi olması hasebiyle bu kötü davranışa ortak olmamış, ilahi olanı gereği gibi tasdik etmiştir ve cennette bir köşk ile ödüllendirilmiştir. İyi yönde de kötü yönde de etkili olabilir bu aile açısından baktığımızda. Bir de birey açısından bakacak olursak birey yönü var. Burada da bireyin donanımı mesela diyelim ki İbrahim aleyhisselam örneği var yani, İbrahim Aleyhisselam put yapan bir babanın çocuğu, elçi olarak çıktı. Hani diyebiliriz ki ilahi takdir onu seçti fakat İslam tarihinde çok örneklerimiz vardır. Mesela diyelim cehaletin babası Ebu Cehil’in evinde yetişen bir birey diyelim ki ilahi kaidelere tabi olup suç işleme yönünden babasından ayrılmıştır yani burada iki yön vardır. Birincisi, gerçekten ailenin ve çevrenin etkisi vardır, birey etkisiz eleman olduğunda yani kimliği oturmamış olduğunda, genelde erken çocukluk dönemi ile mesela hadislerde şöyle geçiyor “çocuk İslam fitratı üzere doğar” sonra annesinin babasının çevresinin etkisinde kalır ve devam eder yani burada çevrenin ve ailenin çok etkili olduğunu görüyoruz. Ama bu mutlak anlamda bir kaide değildir yani kimliğini oluşturduktan sonraki dönem için konuşursak gerçek bir kimlik oluşturma ilahi kaynaktan besleniyorsa, çevresinin ailesinin onun üzerinde suç işleme yönünde bir etkisi sorulmaz, dolayısıyla sorunun cevabı böyle spesifik tek bir şey değil kanaatimce...”

Gençliğinde hapisaneye giren SE9 ise ailenin çok önemli olduğunu, kendisinin de ailesinin çabaları sonucu gençlik yıllarında suçtan alıkoyulduğunu ifade etmiştir. Bununla ilgili şunları aktarmaktadır: “Bir kötü davranışın sergilenmesinde ailenin rolü çok büyüktür. Çocuğun yetişme durumudur. Allah korkusu ailede varsa çocukta da olur, ailede yoksa çocukta da olmaz, o çocuğun yetiştiği çevre ve arkadaşları arasında cami cemaatinden olanlar varsa, o çocuk cami cemaatine meyilli olur ama o çocuk sarhoş, suçlu kişilerle büyüdüğü zaman o çocuk da suça meyilli olarak büyür. Yani bunun için aile çok önemlidir.”

Çalışmamızın üçüncü bölümünde elde edilen araştırma bulguları sunulmuştur. Çalışmanın nicel veri analizi yaptığımız bölümünde öncelikle katılımcı bilgileri verilmiştir. Sonrasında ise regresyon analizi sonuçları “suç ve din” ve “kabahatler ve din” başlıkları ile ifade edilmiştir. Nitel veri analizi yaptığımız bölümde ise öncelikle katılımcı bilgisi ifade edilmiştir. Sonrasında ise dindarlık tanımı, dindarlık düzeyi, dindar olmak ile suç/kötü davranış sergilemek arasındaki ilişki, engelleyici faktör olarak din ve sosyal baskı karşılaştırması, tövbe etmek ve affedilirim düşüncesi suç engelleyen faktör

olarak din, sosyal kuralların belirlenmesindeki etken, ailenin rolü başlıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Suç/kötü davranışı önlemede dini unsurlar/bağlantılar başlığı altında ise a)tanrı/Allah sevgisi, tanrı/Allah korkusu , b)ibadet boyutu, c)öldükten sonra dirilme, d)cennet ve cehennem, e) islam ceza hukuku açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonra sonuç bölümünde veriler birbirleri ile karşılaştırılacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın sonuç kısmında; Türkiye’deki bireylerin suç ve kötü davranış hakkındaki tutumları ve görüşlerinden elde edilen veriler, daha önce yapılmış olan çalışmaların ışığında kuramsal çerçeveye oturtularak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmada karma bir yöntem kullanıldığı için nicel ve nitel verilerin aynı anda incelenme fırsatı bulunmuş böylece elde edilen bilgilerin nicel ve nitel olarak karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışmanın, halihazırdaki alan yazına ne tür katkıları olduğu ifade edilerek; muhtemel çalışmanın sınırlılıkları ortaya konulmuştur. İlâveten bu çalışmadan elde edilen çıktıların gelecek çalışmalar için muhtemel önerileri ifade edilmiştir.

Nitel çalışma incelendiğinde katılımcılarla yapılan görüşmede bireyler, dindarlığı tanımladıkları noktadan hareketle kendilerini dindar olarak nitelendirip nitelendirmediklerini ifade etmişlerdir. Dinin inanç boyutu incelendiğinde ise bireylerin birçoğu dindar bir profile sahip olmalarını, dine bağlı ve inançlı olmalarıyla ifade etmiştir. Aynı zamanda dini, bir yaşam biçimi olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. İnanç boyutuyla beraber, dinin ibadet boyutunun da çok önemli olduğunu görüşmelerden hareketle ifade etmek mümkündür. Dindar olmalarını, ibadetlerini yerine getirmelerine ve dinin emirlerine uyup yasaklardan sakınmalarına bağlamışlardır. Bireylerin bir kısmı ise İslam’ın emir ve yasaklarına uymadıkları için kendilerini dindar olarak nitelendirmediklerini ama inançlı gördüklerini söylemişlerdir. Bununla beraber inanç noktasında dahi kendilerini dine bağlı görmediğini ifade eden bireylerin var olduğunu söylemek mümkündür. Dini katılım/bağlılık noktasında camiye gitmediği için, kendisini dindar hissetmediğini ifade eden veya camiye giden insanları dindar olarak tanımlayan bireylerden söz etmek mümkündür. Ailesi vasıtasıyla dini benimseyen ve devamında dernek çalışmalarına katılım sağlayarak dindarlığını bu şekilde ifade eden bir katılımcı da mevcuttur.

Etiketleme, bireylerin birbirini ötekileştirdiği, dışladığı, ayrıştırdığı ve gruplaştırdığı bir durumu ifade etmektedir. Etiketleme teorisi bağlamında dindarlık tanımları incelendiğinde, katılımcıların “aşırı dindarlar”, “yobazlar”, “holiganlar” gibi kelimelerle bireyleri ötekileştirmeye gittikleri görülmüştür. Bununla ilgili literatür incelendiğinde, Becker’ın (1963) yaptığı çalışmada toplumun kuralları dışına çıkan bireylerin, bireyler tarafından, o toplum içerisinde harici olarak adlandırıldığı ifade edilmiştir (Becker, 2015:21). Bu da elde edilen veriler ile ulaşılan sonucu destekler niteliktedir.

Araştırmamızın nicel bulguları incelendiğinde, dindarlık ve suç arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Dindar bireylerin suça daha az meyilli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna mukabil çalışmamızın nitel bulguları incelendiğinde, kendini dindar olarak gören bireyler ve dindar olarak görmeyen bireyler kıyaslandığında, dindar bireylerin suç ve kötü davranışa karşı daha olumsuz bir tutuma sahip olduğu sonucuna varılmıştır. İlgili literatür incelendiğinde çalışmaların çoğunluğunun suç/kötü davranış ve din arasında negatif ilişki olduğunu tespit

ettiği görülmektedir (Evans ve arkadaşları, 1996). Chu (2007), genç dindarların uyuşturucu kullanmaya başlama ve uyuşturucu kullanmayı terk etmeleri üzerine yaptığı çalışmanın sonucunu negatif bulmuştur. Brauer ve Tittle (2013)'e göre ABD'de suç ve din ilişkisinin negatif olduğu belgelenmiştir. Bununla beraber yaptıkları çalışmada batılı olmayan İslam (Bangladeş, Dakka) ve Hristiyan (Lviv, Ukrayna) ülkeleri üzerinde din ve suç/kötü davranış ilişkisinin negatif olduğunu tespit etmişlerdir. Koç (2020), madde bağımlılığının din tarafından nötrleştirilmesi ve meşrulaştırılması bağlamında cezaevinde yaptığı çalışmada, din ve suç arasındaki ilişkiyi negatif bulmuştur. Çevik (2010) de yine cezaevi bağlamında yaptığı çalışmasında suç ve din ilişkisini negatif bulmuştur. Bu araştırmalar, çalışmamızın bu sonucu ile aynı neticeye ulaşmıştır.

Din ve suç/kötü davranış arasında nötr bir ilişki tespit eden ve suç/kötü davranış ve din arasında pozitif yönde bir ilişki tespit eden çalışmalar da vardır. Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde Yıldız (2010) ve Kenevir (2015); yaptıkları çalışmalarda, suç ve din arasındaki ilişkinin belirsiz olduğu tespitinde bulunmuştur. Özbay (2007), üniversite öğrencileri arasında din ve sosyal sapma ilişkisini, Dağtekin (2020) ise kapalı cezaevinde yaptığı çalışmasında din ve suç ilişkisini, sosyal kontrol gücü kapsamında pozitif bulmuştur. Çalışmaların tümü düşünüldüğünde; muhtelif suçlar, farklı coğrafi bölgeler ve mekânlar, farklı dindarlık düzeyleri, sosyo-ekonomik vs. durumların söz konusu olması, çalışmalarda çeşitli sonuçlar doğurmuştur (Evans ve arkadaşları, 1996).

Nitel çalışmada elde ettiğimiz bulgularda, dindar olsa da dindar olmasa da katılımcıların neredeyse tamamı; din ve suç arasında bir ilişkinin olduğunu, bu ilişkinin de negatif olduğunu, ifade etmişlerdir. Dolayısıyla kişilerin dindarlığından bağımsız olarak suçla alakalı vermiş oldukları cevaplara bakıldığında, dindarlığın bu anlamda bağımsız bir etken olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, din ve suç arasında bir ilişkinin var olup olmadığı sorusunu dindar olanlara ve dindar olmayanlara sorduğumuzda, elde etmiş olduğumuz sonuç, dindar insanların suça daha az meylettiğidir. Ve ayrıca nicel ve nitel bulgular karşılaştırıldığında elde edilen sonuçlar birbirini doğrulamaktadır. Dinin suç üzerinde daha olumsuz etkisinin olduğu sonucuna varılmıştır. Alan yazında mevcut dinin, suç üzerindeki etkisinin pozitif ve nötr olduğunu ifade eden bulgular ile bizim hem nitel hem nicel verilerde elde ettiğimiz sonuç, literatürdeki bu bulgularla farklılık arz etmektedir.

Nicel veri analizi incelendiğinde elde edilen bulgularda "kâmil mümin" "tanrının önemi" etkin caydırıcı unsur olup suç ile aralarında anlamlı bir ilişki vardır. Dindarlık boyutlarının suç unsurlarına karşı olumlu görüşleri, azaltıcı bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu durum nitel verilerden elde etmiş olduğumuz görüşler ile örtüşmektedir. İnsanlar dindar olsun veya olmasınlar tanrıya ve öteki hayata inanmanın suç eyleminin gerçekleşme riskini azaltacağını iddia etmişlerdir. Stansfield, R. (2018), dinin inanç boyutunun, bireyin bilişsel süreci ile ilgili olduğunu ve suçu engellemede önemli bir işlevi olduğunu ifade ederek, din ve suç/kötü davranış arasında negatif ilişki olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuç, çalışmada elde ettiğimiz nitel

ve nicel verilerle uyum göstermektedir. Stark ve Hirschi (1969) "Cehennem ateşi " hipotezi çalışmalarında suç ve din arasında nötr ilişki tespit etmiştir. Fakat Stark 1974 yılında tekrar ettiği bu çalışmada din ve suç arasında kuvvetli bir negatif ilişki tespit etmiştir. Bu iki çalışmanın farklı sonuçlanmasını ise, ekolojik nedenlere bağlamıştır.

Dini bağlılık boyutu incelendiğinde nicel veri analizinde "din önemli" ve "din haklıdır" etkin caydırıcı unsur olup suç ile aralarında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Ellis, L. (1985)'in yaptığı araştırmada kiliseye katılım noktasında bulunduğu veriler, suç ve kiliseye bağlılık arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Olson, J. K. (1990), kiliseye katılımın; bireylerin, suç ve kötü davranışlarda bulunmasını engellediğini, dini bağlılık ile suç arasında negatif bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Yine Nitel veri yöntemi ile elde edilen bulgularımız incelendiğinde; kendini dindar olarak nitelendiren bireyler, dinin suçu engelleyen, suçtan alıkoyan güçlü bir etken olduğu fikrine sahiptirler. Ayrıca, bu kişiler haricinde, dindar olmadığını düşünen diğer bireyler de dindar bireyler gibi dinin, suç/kötü davranıştan bireyleri engellediğini düşünmektedir. Dindar olsun veya dindar olmasın bireyler, Allah sevgisi ve Allah korkusunun suç/kötü davranışı engellediğini düşünmektedir. Katılımcılardan iki kişi ise islam ceza hukukunun bireyler üzerinde etkin bir rolünün olduğunu ifade etmiştir. Dindar bireylerin az bir kısmı cami vs. ibadet mekânlarına katılım sağlamaktadır. Katılımcılardan sadece bir kişi dernek çalışmalarında bulunmaktadır. Dindar olmayan bireyler cami vs. gibi dini ibadet mekânlarına gitmemektedirler. Bu bağlamda bu durumun, nitel verilerden elde etmiş olduğumuz görüşmelerle örtüştüğünü söyleyebiliriz. Zira dindar olsun yahut olmasın, katılımcılar, dinin kötü davranışları engellediği hususunda hemfikirdir.

Araştırmamızda elde edilen nitel bulgular incelendiğinde; dinin, suç ve kötü davranışı önleyici unsurları inanç, ibadet, bağlılık boyutlarından hareketle, beş caydırıcı etken üzerinden ifade edilmeye çalışılmıştır. Nitel çalışmada elde ettiğimiz bulgularda, dindar olsun ya da dindar olmasın katılımcıların neredeyse tamamı "cennet ve cehennem" ve "öldükten sonra dirilme" inancının, suç ve kötü davranışı engellediğini düşünmektedirler. Nitel ve nicel bulgularımız sonucunda dini inancın, suç ve kötü davranışı engellediği sonucuna varılmıştır. Rasyonel tercih teorisi de dinin ana etken olarak görüldüğü toplumlarda; "Allah'tan utanma", "Allah korkusu", "cehennem korkusu" ve "cennet ödül" gibi dini kavramların bireyleri suç işlemekten alıkoyduğu savını sunmaktadır (Kızmaz, 2005a, 198). Rasyonel teori düşünüldüğünde bulgularımız ile eşleştiği görülmektedir.

Nicel veri analizi incelendiğinde elde edilen bulgularda "namaz" önleyici unsurdur ve suç/kabahatler verilerinde din ile ibadet arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Kenevir (2015)'in bulgularına baktığımızda inanç esaslarına kıyasla ibadetin yerine getirilme sıklığının düşük olduğu bulunmuştur. Bu da çalışmaların örneklem gibi etkenlerinin farklı olmasından ötürü olabilmektedir. Dinin ibadet boyutu nitel çalışma bağlamında ele alındığında, dindar bireylere göre ibadet, bireyi suç ve kötü davranışlardan alıkoymaktadır. Dindar olmayan bireylerin ise yarısı ibadeti, suç ve kötü davranışları engelleyici bir unsur olarak

görmemektedir. Katılımcılar ancak samimi bir şekilde yapılan ibadetin bireyleri engelleyici bir yönünün olacağını aktarmışlardır. Bu bağlamda nitel ve nicel bulgularımız incelendiğinde bu durum nitel verilerden elde etmiş olduğumuz görüşmelerle örtüşmektedir. İnsanlar -dindar olsun yahut olmasın- ibadet eyleminin, suç eylemini gerçekleştirme riskini azalttığını iddia etmişlerdir. Dinî ibadetin, bireyleri suç ve kötü davranıştan engellediği sonucuna varılmıştır.

Katılımcılardan elde edilen bulgular, dinin suçu önleyen güçlü bir faktör olduğu yönündedir. Fakat bireyler suç/kötü davranış gibi fiillerin, “hatasız kul olmayacağı” düşüncesinden hareketle gerçekleştirilme ihtimalinin, psikolojik, sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik şartlar göz önünde tutulduğunda, kişiler için her zaman var olduğu kanaatini taşımaktadırlar.

Nitel çalışmamızda bireylerin sosyal hayatta normlara uyum sağlarken dinin mi yoksa sosyal baskının mı etkin olduğu sorulmuştur. Katılımcılar, yapılan görüşmelerde; dinin, bireyleri suç ve kötü davranıştan caydırma gücünün yüksek olduğunu düşünürken, sosyal baskının da din kadar suç ve kötü davranıştan engelleyen önemli bir sosyal kontrol aracı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sorunun cevapları ve ulaştığımız bulgular neticesinde; dinin bireyler üzerinde bir sosyal kontrol aracı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Sumter ve arkadaşları (2018), her ne kadar din ve suç arasında negatif bir sonuç bulunsa da din kavramının sofistike yapısı, metodolojik çerçevenin eksik kurulması vs. sebeplerden, din ve suç arasındaki ilişkinin net olarak negatif olduğu sonucuna varılamayacağını ileri sürmektedir. Fakat dinin, sosyal kontrol aracı olarak, toplum içerisinde, toplumsal denetimi, dayanışmayı sağlayan önemli bir araç olduğunu ifade etmektedir. Araştırmamızda elde ettiğimiz bulgular incelendiğinde, toplum tarafından, dinin sosyal kontrolü sağlayan bir etkiye sahip olduğunun değerlendirildiği görülmektedir. Burada, nicel sonuçları destekleyen nitel çalışmamızda, birebir görüştüğümüz bireyler, sosyal kontrol aracı olarak dini seçmişlerdir.

Nitel bulgular değerlendirildiğinde, tövbe etmenin bireyler üzerinde etkili bir dini unsur olduğunu ve bireylerin “tövbe edince affedilirim” düşüncesine bağlı olarak hareket etmeyi ahlaki bir olgu olarak görmediklerini ifade etmek mümkündür. Samimi, içten tövbelerin Allah nazarında geçerli olduğu, hata yapma olasılığını bilerek bireyi yaratan gücün ona yönelmesi için tövbe etme imkânını onlara tanıdığını, tövbeleri sonucu affedileceklerini umarak yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak sadece bir katılımcı tövbeyi sonsuz bir kredi olarak görmekte ve bunu bilerek hareket eden bireyler için dinin suç ve kötü davranış caydırıcılığının düşük olduğunu düşünmektedir. Bir diğeri ise tövbe ettiği fiili tekrarlamaktan vazgeçemediği için artık böyle bir fiili gerçekleştirmediğini söylemiştir. Literatür incelendiğinde, İslam dininde, herhangi bir aracı olmadan tövbelerin tek mercii olan Allah’a yapılması gerekmektedir. Hristiyanlıktaki gibi papaz veya herhangi bir aracı araya konularak tövbe edilmesi doğru değildir(Reçber, 2017). İslam dini bireyden, bir daha işlediği günaha dönmek üzere tövbe etmesini beklemektedir(Şentürk, 2022). Görüşmelerden elde ettiğimiz bulgularda; bireylerin, tövbe ettikleri günahlara geri dönmeme gayretinde olup, içsel kontrollerini bu şekilde sağlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerde sosyal kuralların belirlenmesinde suç ve kötü davranışı durduran önemli bir etkenin, dinin yasak koyması olduğu sonucuna varılmıştır. Dinin; kanunların bireyler tarafından ihlal edilmemesini destekleyen bir yönü vardır. Din, bireyler üzerinde en az kanunlar kadar etkili bir role sahiptir. Literatür incelendiğinde, sosyal kontrol teorisinden hareketle informal/gayrı resmi ağların, formal/resmi ağlar kadar bireylerin suç/kötü davranış sergilemelerinde etkin olduğu görülmektedir. Spivak ve arkadaşları (2011), Religiosity, "Delinquency, and the Deterrent Effects of Informal Sanctions" adlı çalışmalarını, Güney-Orta Batı bölgesinde bir üniversitede kampüs içerisinde alkol tüketiminin yasaklanmasından üç ay süre sonra yapmışlardır. Bu çalışmada formal ve enformel yaptırımların etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmada dindarlığın suçu engellemesi ve kuralların ihlali hakkında sorular sorulmuştur. Çalışma sonucunda dindarlığın suça karşı çekingenliği arttırdığını ve kuralların ihlalini azalttığını tespit etmişlerdir. Bu çalışma; dini kuralların hem kanunları destekler nitelikte olduğunu hem de dini etkinin kanunlar kadar önemli bir konuma sahip olduğunu desteklemektedir. Çalışmanın sadece suç içerisinde alkol tüketimi üzerine yapılmış olması ve çalışmamızın genel olarak suç/kötü davranışı incelemesi iki çalışma arasındaki farklılıklardır. Dağtekin (2020), cezaevinde yaptığı çalışmasında, din vicdani bir rahatsızlığa yol açsa da kanunların, bireyleri dine nazaran, suç ve kötü davranışlardan çok daha fazla engellediğini, ifade etmiştir. Bu sonuç çalışmamızda elde ettiğimiz nicel ve nitel verilerle farklılık arz etmektedir. Bu verilerde de olduğu gibi bu alanda yapılan başka araştırmaların bulguları karşılaştırıldığında nitel bulgularımızdan farklı sonuçlara varılabileceği görülmektedir.

Yapılan çalışmaların tamamında, din olgusunun geleneksel aile modelini desteklediği ortaya konulmuştur. Bu anlamda ilk öğrenmenin gerçekleştiği aile ortamlarının özellikle dini değerlerle ortaya konulduğu varsayabilmektedir. Bu anlamda ailenin suç üzerindeki etkisinin aynı zamanda din ile dolaylı bir ilişkiye sahip olduğunu söyleyebilmekteyiz. Bu doğrultuda ailenin birey için rol model olabileceği, karakter ve kişilik kazandırmada etken olabileceği ve ailenin bireylere ahlak eğitimi kazandırdığını kabul edebiliriz. Elde ettiğimiz verilerde de ailenin bu anlamda suç işlemeyi önleyici bir yanının olduğunu ifade edebiliriz. Dinin geleneksel aile yapısını desteklediği kabul edildiğinden, dolaylı da olsa aile üzerinde ayrıca olumsuz etkisinin var olduğundan söz etmek mümkündür.

Aynı zamanda katılımcılar, bireylerin suç ve kötü davranış edinmesinde ailenin rolünü ifade ederken, Allah'ın bireyleri islam fitratı üzerine yarattığını ve sonrasında bireyin başka bir dine girmesini etkileyenin ailesi olabileceğini belirten hadisi aktarmışlardır. Buradan da anlaşıldığı gibi; bireyler bir din veya dini davranışı seçerken aile, sosyal çevre gibi etkenler dolaylı yoldan etkilenmektedir. Referans grup teorisi açısından bakıldığında, bireyler vakit geçirdiği kişilerin dini düzeylerinden etkilenmektedir ve kişilerin etrafında, dini inanç hususunda etkinliğini sürdüren kişiler onların dini inançlarını pekiştirmektedir (Bock vd., 1987,91-91). Ailenin dini rolünün, dolaylı yoldan bireyleri etkilediğini söyleyebiliriz.

Bireyler beraber yaşadıkları toplumda birbirlerinden olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler. Sosyal öğrenme teorisi de bireylerin sosyalleşme yoluyla birbirlerinden etkilendiklerini, dini düzeylerinin artması/eksilmesi hususlarında ve suç edinimi kazanmada bireylerin birbirlerinden etkilenebileceğini ifade etmektedir. Görüşme yapılan eski bir mahkûm cezaevi vaizinin bu noktada etkili olduğunu, bireyleri olumlu anlamda etkilediğini ifade etmiştir. Ayrıca, katılımcılar ailelerin dolaylı yoldan dini eğitimlerle bireyleri suç ve kötü davranışlar sergilemekten alıkoyduğunu ifade etmişlerdir. Ailenin rolü ile sosyal çevrenin de bireyler üzerinde dolaylı bir etkisinin olduğunu dile getirmişlerdir. Sonuç olarak hem ailenin hem sosyal çevrenin; dini değerler ekseninde kurgulandığında, bireyleri suç ve kötü davranıştan uzak tutması beklenmektedir.

Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde, araştırmamız karma yöntem kullanılması bakımından diğer araştırmalardan ayrılmaktadır. Çalışmamız yine bir bölge veya semte has olmaması ile öteki araştırmalardan farklılık arz etmektedir. Türkiye’deki din sosyolojisi çalışmaları incelendiğinde, bunların çoğu cezaevlerinde uygulanmıştır. Çalışmamız Türkiye geneli bir çalışma olması ile farklılık arz etmektedir. Çalışmamız nitel veri analizi kısmında hapisane geçmişine sahip iki birey olması açısından da diğer araştırmalardan farklıdır.

Öneriler:

1. Türkiye üzerinde suç ve din ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların çoğaltılması önerilmektedir. Çalışmaların sadece cezaevleri kapsamında değil, çeşitli kurum ve kuruluşlar üzerinde ve Türk halkı üzerinde yapılması beklenmektedir.
2. Sosyal sapmanın bir alt dalı olan kötü davranış olarak ifade ettiğimiz (faiz, zina, içki vs.) eylemlerin; kanunlarca yasaklanmadığı, dini öğreti ve kurallarca doğru karşılanmadığı toplumlarda, dinin ne derece ve nasıl etkili olabildiği üzerine çalışmaların, toplumun normları doğrultusunda araştırılmasının çoğaltılması önerilmektedir.
3. Dinî öğretilerin ve dinî etkinin, bireyler üzerinde kanunların koymuş olduğu kuralları pekiştirip pekiştirmediği üzerine çalışmaların yapılması önerilmektedir.
4. Sosyal baskı ve etiketlemenin, bireylerin dini düzeylerine bağlı olarak suç/kötü davranış gerçekleştirmelerindeki etkisinin araştırılması ve bunun hem toplumsal hem grupsal verilerinin toplanması gerekmektedir.
5. Ergenler ve çocuk suçlulukları üzerinde; çeşitli suç türleri seçilerek aile, sosyal çevre ve akran ilişkileri göz önünde bulundurulmak suretiyle çalışma yapılması, dindarlık düzeyinin suç üzerindeki etkilerinin belirlenmesi açısından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Adamczyk, Adamczyk, A. vd. "Religion And Crime: A Systematic Review And Assessment Of Next Steps". *Sociology of Religion*, 1-34,2017.

Akarçay Ulutaş, D. - Ustabaşı Gündüz, D. "Karma Araştırma Yöntemine Giriş". *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. ed. Şebnem Aslan. 439-452. Eğitim Yayıncılık, 2018.

Akers, L. Ronald- Marvin D. Krohn- Lon Lanza-Kaduce - Marcia Radosevich "Social Learning And Deviant Behavior: A Specific Test Of A General Theory". *American sociological review* 44/4 (1979), 636-655. <http://dx.doi.org/10.2307/2094592>

Akers R. L. - Jennings G. W. "Social Learning Theory". *21st Century Criminology A Reference Handbook*. ed. Miller J. M. 323-332. Sage Publications., 2009.

Akın A., vd. "Dini Düzeltmenin Türkçe'ye Uyarlanması". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2015), 367-375.

Aksoy, E. N. *The Relationship Between Religiosity and Crime*. (Orta Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Alden E. Roberts, vd. "Religious Reference Groups And The Persistence Of Normative Behavior: An Empirical test". *Sociological spectrum*, 21/1 (2001), 81-98. <https://doi.org/10.1080/02732170121239>

Al-Katan, M. *The Effect Of Islamic Legislation On Crime Prevention In Saudi Arabia: Proceedings Of The Symposium Held In Riyadh, 16-21 Shawal 1396 A.H. (9-13 October 1976)*. Saudi Arabia: Ministry of Interior, 1980.

Allport, Gordon W. *Gordon Allport: The Man And His Ideas, (Richard I. Evans İle Söyleşi)*. New York, E.P. Dutton&Co, Inc., 1970.

Allport, Gordon W. - Ross, J. Michael. "Personal Religious Orientation And Prejudice". *In The Person In Psychology: Selected Essays*, 1968.

Arastaman, Gökhan vd. "Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik: Kuramsal Bir İnceleme". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15/1 (29 Kasım 2018), 37-75. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/40566/491262>

Artuk, M. E. - Alşahin, M. E. *Kriminoloji*. Adalet Yayınevi, 2. Baskı., 2018.

Avededo, Gabriel A. vd. "Religion and Child-Rearing Values in Turkey" 36/12 (2013). <https://doi.org/10.1177/0192513X13504921>

Aytaç, Ömer. "Kent Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli". *Mukaddime* 7/1 (18 Nisan 2016), 135-155. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.50521>

Bahr, Stephen J. -Hawks D. Ricky - Wang, Gabe. "Family And Religious Influences On Adolescent Substance Abuse". *Youth and Society* 24 (1993), 443-465.

Baier, Colin J. - Wright, Bradley R. E. "'If You Love Me, Keep My Commandments': A Meta-Analysis of the Effect of Religion on Crime". *Journal of Research in Crime and Delinquency* 38/1 (01 Şubat 2001), 3-21. <https://doi.org/10.1177/0022427801038001001>

Bainbridge, William S. "The Religious Ecology Of Deviance". *American Sociological Review* 54/2 (1989), 288-295. <https://doi.org/10.2307/2095796>

Başol, Gülşah. "Bilimsel Araştırma Yöntemleri." *Bilimsel Araştırma Süreci Ve Yöntem*. ed. O. Kılıç - M. Cinoğlu. 113-143. Lisans Yayıncılık., 2008.

Bayraktutar, Muammer. "Suç Önlemede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü". ed. Sekine Bozdemir - Uğur Argun, 2011.

Bazeley, Pat. "Mixed Methods in Management Research : Implications for the Field". *Electronic Journal of Business Research Methods* 13/1 (2015), 27-35. <https://researchdirect.westernsydney.edu.au/islandora/object/uws%3A40984/>

Becker S., Howerd. *Haricîler (Outsiders)*. Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması. Ankara: Heretik yayınları, 2015.

Bektaş, Raşan Balamir - Bakacak, Ayça Gelgeç. "Modernitenin Sosyal Kontrol Söyleminin Değişen Görünümleri". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (15 Haziran 2009), 0-0. <https://dergipark.org.tr/en/pub/huefd/issue/41208/500918>

Benda, Brent B. "The Effect of Religion on Adolescent Delinquency Revisited". *Journal of Research in Crime and Delinquency* 32/4 (01 Kasım 1995), 446-466. <https://doi.org/10.1177/0022427895032004004>

Benda, Brent B. - Corwyn, Robert Flynn. "Religion And Delinquency: The Relationship After Considering Family And Peer Influences". *Journal for the Scientific Study of Religion* 36/1 (1997), 81-92. <https://doi.org/10.2307/1387884>

Berger, Peter. *Dinin Sosyal Gerçekliği*. çev. Ali Coşkun. İnsan Yayınları, 1993.

Bock, E. Wilbur vd. "Moral messages: The Relative Influence Of Denomination On The Religiosity-Alcohol Relationship". *The Sociological Quarterly* 28/1 (1987), 89-103. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1987.tb00284.x>

Burcu, Esra. *Sosyal Değişme Süreci İçinde Farklı Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Yapıya Sahip Aileler Arasında Sosyal Kontrolün Etkinliği Ve Bazı Sapmış Davranışların Nedenlerine İlişkin Sosyolojik Değerlendirmeler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Bulut, Nurgül. *Allah İnancı- Ahlak İlişkisi: Din Eğitimi Bağlamında Bir İnceleme*. Yayımlanmamış

Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2020.

Brauer, J. R., Antonaccio, O. & Tittle, C. R. "Does Religion Suppress, Socialize, Soothe, or Support? Exploring Religiosity's Influence on Crime". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52/4, (2013), 753-774. <http://www.jstor.org/stable/24643994>

Cezayirli, Gülay. "Dini Grup Ve Toplumsal Grup". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37/1 (1997), 365-375. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000890

Chadwick, Bruce A. - Top, Brent L. "Religiosity And Delinquency Among LDS Adolescents". *Journal for the Scientific Study of Religion* 32/1 (1993), 51-67. <https://doi.org/10.2307/1386913>

Chitwood, Dale D. vd. "A Systematic Review of Recent Literature on Religiosity and Substance Use". *Journal of Drug Issues* 38/3 (01 Temmuz 2008), 653-688. <https://doi.org/10.1177/002204260803800302>

Cialdini, Robert B. "Crafting Normative Messages to Protect the Environment". *Current Directions in Psychological Science* 12/4 (01 Ağustos 2003), 105-109. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01242>

Cialdini, Robert B. - Trost, Melanie R. "Social Influence: Social Norms, Conformity And Compliance". *The handbook of social psychology, Vols. 1-2, 4th ed.* ed. D. T Gilbert vd. 151-192. New York, NY, US: McGraw-Hill, 2. Basım, 1998.

Chu, D. C. "Religiosity and Desistance From Drug Use." *Criminal Justice and Behavior*. 34/5,(2007),661-679

Cochran, J. K. vd. "Is The Religiosity-Delinquency Relationship Spurious? A Test Of Arousal And Social Control Theories". *Journal of Research in Crime and Delinquency* 31/1 (1994), 92-123. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/religiosity-delinquency-relationship-spurious-test-arousal-and>

Coştu, Yakup. "Din Sosyolojisi". *Din Sosyolojisi*. ed. Niyazi Akyüz - İhsan Çapçioğlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.

Coştu, Yakup. *Toplumsallaşma Ve Dindarlık. (Samsun Örneği)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları., 1. Baskı., 2011.

Creswell, J. W. - Plona Clark, Vicki L. *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı Ve Yürütülmesi*. ed. Dede Yüksel - Selçuk Beşir Demir. Anı Yayıncılık, 2015.

Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.

Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkiye Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2007.

Çapcıoğlu, Fatma - Kalkan Açıkğöz, Öznur. "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Bilimsel Araştırma Süreçleri*. ed. Özcan Güngör. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

Çelik, Celaledin. "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Yaklaşım". *İslamiyat* 8/2 (2005), 71-90.

Çevik, Muhammet. *Dindarlık Suç İlişkisi, Adıyaman Açık Ve Kapalı Ceza İnfaz Kurumları Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Şanlıurfa Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi, 2010.

Dağtekin, A. *Suç Ve Din: Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Hükümlüleri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., 2020.

Demirel, Fatma Takmaz. "Batı Toplulukları Açısından Din Suç İlişkisine Ekolojik Bakış Açısı: Ahlaki Topluluk Tezi". *The Journal of International Scientific Researches* 7/1 (05 Şubat 2022), 19-33. <https://doi.org/10.23834/isrjournal.954888>

Demirel, Püren. *Yetişkin Suçluluğuna Neden Olan Sosyoekonomik Faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., 2017.

Dönmezer, Sulhi. *Kriminoloji*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1983.

Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*. İstanbul: Beta Yayınları, 10. Basım, 1990.

Dönmezer, Sulhi. "Türk Toplumunda Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ceza Ve Ödüllendirme". *Journal of İstanbul University Law Faculty* 48/1-4 (12 Temmuz 2011), 295-315. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhfm/issue/9077/113292>

Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev. Fuat Aydın. İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.

Durkheim, Emile. *İntihar*. ed. Şeniz Baş. çev. Zühre İlkelen. İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 1. Basım, 2013.

Durkheim, Emile. *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. çev. Cenk Saraçoğlu. Bordo Siyah Klasik Yayınları, 2004.

Elliott, Delbert S. vd. "An İntegrated Theoretical Perspective On Delinquent Behavior". *Journal of Research in Crime and Delinquency* 16/1 (1979), 3-27. <https://doi.org/10.1177/002242787901600102>

Ellis, Lee. "Religiosity and Criminality: Evidence and Explanations of Complex Relationships". *Sociological Perspectives*, 28/4, (1985), 501-520. <https://doi.org/10.2307/1389231>

Ellis, Lee - Peterson, James. "Crime And Religion: An İnternational Comparison Among Thirteen İndustrial Nations". *Personality and Individual Differences* 20/6 (1996), 761-768. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(96\)00023-2](https://doi.org/10.1016/0191-8869(96)00023-2),

Evans, T. David vd. "Religion, Social Bonds, And Delinquency". *Deviant Behavior* 17/1 (01 Ocak 1996), 43-70. <https://doi.org/10.1080/01639625.1996.9968014>

Fernquist, Robert M. "A Research Note On The Association Between Religion And Delinquency". *Deviant Behavior* 16/2 (01 Nisan 1995), 169-175. <https://doi.org/10.1080/01639625.1995.9967995>

Fındıklı, Remzi. Suçların Önlenmesinde Kültürel Değerlerin Rolü. Suç Önleme Sempozyumu İçinde. Sekine Bozdemir ve Uğur Argun (Ed.). 1-66. Bursa: Bursa Emniyet Müdürlüğü Yayınları. 2012.

Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir*. çev. Nilgün Çelebi, 2001.

Free, Marvin D. "Religiosity, Religious Conservatism, Bonds To School, And Juvenile Delinquency Among Three Categories Of Drug Users". *Deviant Behavior* 15/2 (01 Nisan 1994), 151-170. <https://doi.org/10.1080/01639625.1994.9967965>

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. ed. Cemal Güzel. çev. Hüseyin Özel. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 1. Basım, 2012.

Glock, C. Y. "Religion's Influence İn Contemporary Society, Readings İn The Sociology Of Religion". *On The Study Of Religious Commitment*. ed. J. E. Faulkner. 38-56. Marietta, OH: Charles E. Merrill, 1972.

Gottfried, Rosalind. *My Sociology: An Introduction for Today's Students*. New York: Routledge, 2018. <https://doi.org/10.4324/9781315402826>

Alfa. Sosyoloji. çev. Tufan Göbekçin, 2017.

Gönç, Şavran, T. "Nicel Ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. ed. Nadir Suğur. 64-104. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları., 2012.

Grasmick, Harold G. Harold-Bursik J. Robert- Cochran K. Johnson. "Render Unto Caesar What Is Caesar's': Religiosity and Taxpayers' Inclinations to Cheat". *The Sociological Quarterly* 32/2 (01 Haziran 1991), 251-266. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1991.tb00356.x>

Güllü, İsmail - Can, Muhammet Ali. "İslam Dininin Suça Bakışı ve Suçu Önlemeye Yönelik Yaklaşımları Üzerine Bir Analiz". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 2014/3 (01 Eylül 2014), 212-216. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.14078>

Günel, Yılmaz. "Kriminoloji ve Metot Meselesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 27/02 (01 Şubat 1972). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001065

Günay, Ünver. "Dindarlığın Sosyolojisi". *Dindarlığın Sosyolojisi, Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik. 1-61. Adana: Karahan Kitabevi., 1. Basım, 2006.

Güneş, Tacettin. *"The Relationship Between Religiosity And Crime: A Case Study on University Students in Turkey"*, 2003.

Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi Ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 3. Basım, 1998.

Güngör, Özcan. "Din Sosyolojisi Ders Notları". Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları., 2012.

Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 5. Basım, 2018.

Gürkan, Ülker. *Hukuk Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı., 1994.

Gürler, Adem. *Din ve Suç(Hükümlüler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma)*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., 2010.

Hammond, R. J. - Smashword, P. C. *Introduction To Sociology*. Smashword Edition., 2010.

Henslin, James M. *Essentials of Sociology: A Down-to-Earth Approach*. Boston: Pearson, 10th edition., 2012.

Hill, Milton C. - Pollock, Wendi. "Was Hirschi Right?: A National-Level Longitudinal Examination of Religion as a Social Bond". *Deviant Behavior* 36/10 (03 Ekim 2015), 783-806. <https://doi.org/10.1080/01639625.2014.977149>

Hirschi, Travis - Stark, Rodney. "Hellfire And Delinquency". *Social Problems* 17/2 (1969), 202-213. <https://doi.org/10.1525/sp.1969.17.2.03a00050>

İçli, Gönül. *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2002.

İğde, İsrail. *Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler Ve Din Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi., 2009.

Johnson, Byron R. - Spencer De Li- Micheal Mccullough. "A Systematic Review of the Religiosity and Delinquency Literature: A Research Note". *Journal of Contemporary Criminal Justice* 16/1 (01 Şubat 2000), 32-52. <https://doi.org/10.1177/1043986200016001003>

Johnson, Byron R. - Sung Joon Jang- David B. Larson- Spencer De Li. "Does Adolescent Religious Commitment Matter? A Reexamination of the Effects of Religiosity on Delinquency". *Journal of Research in Crime and Delinquency* 38/1 (01 Şubat 2001), 22-44. <https://doi.org/10.1177/0022427801038001002>

Johnson, Byron R. - Schroeder, Curtis S. "Religion, Crime, and Criminal Justice". *Oxford University Press In This Article.*, 1-18. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199935383.013.005>

Kara, İsmail. *Şiddete Dayalı Suçlarda Bağımlılık Ve Bağımlılık Merkezlerinin İyileştirmedeki Rollerini: İzmir Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Bilimsel İrade Algı Çerçevesi ile Kavramlar - İlkeler - Teknikler*. Nobel Yayınları, 31. Basım, 2016.

Karataş, Zeki. "Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi* 1/1 (2017), 68-86.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Allah-İnsan İlişkisi Açısından "Muhabbet" / Sevgi Olgusu*. Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 2010.

Kayıklık, Hasan. "Bireysel Dindarlığın Boyutları Ve İnanç-Davranış Etkileşimi". *İslami Araştırmalar Dergisi* 19/3 (2006), 491-499.

Kehrer, G. "Din Sosyolojisi". ed. Y. Aktay - M. E. Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları, 2007.

Kelly, P. Elizabeth vd. "Religion, Delinquency, and Drug Use: A Meta-Analysis". *Criminal Justice Review* 40/4 (01 Aralık 2015), 505-523. <https://doi.org/10.1177/0734016815605151>

Kenevir, Fatma. *Kadın Mahkûmlarda Suç Ve Din Anlayışı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi): Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., 2015.

Kenevir, Fatma. "Suç ve Dini Bağlılık Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar". *Journal of Islamic Research* 28/3 (2017), 334-358.

Kızmaz, Zahir. "Din ve Suç: Cezaevinde Hükümlü Bulunan Bazı Suçluların Dindarlık Durumları". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (SBARD)* VIII/16 (2010), 27-58. <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=58513125&Dergivalkod=0535>

Kızmaz, Zahir. "Sosyolojik Suç Kuramlarının Suç Olgusunu Açıklama Potansiyelleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29/2 (2005b), 149-174.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. Rağbet yayınları., 2011.

Kızmaz, Zahir. *Bazı Sosyal Değişkenler Bağlamında Doğu Anadolu Bölgesinde Suç Ve Suçluluk*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi): Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü., 2002.

Kızmaz, Zahir. "Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/1 (2005a), 189-215. <http://search/yayin/detay/40060>

Koç, Bekir. *Din-Suç İlişkisi: Bingöl Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Endüstrisi., 2020.

Kösemihal, Nurettin Şazi. *Durkheim Sosyolojisi*. Remzi Kitabevi, 1. Basım, 1971.

Krefting, L. "Rigor in Qualitative Research: The Assessment of Trustworthiness". *The American Journal of Occupational Therapy: Official Publication of the American Occupational Therapy Association* 45/3 (Mart 1991), 214-222. <https://doi.org/10.5014/ajot.45.3.214>

Kula, Nurten. "Âyetlerle İman Esaslarının Bütünlüğü". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (01 Haziran 2018), 342-356. <https://dergipark.org.tr/en/pub/diclesosbed/issue/61627/920408>

Leung, L. "Validity Reliability And Generalizability, İn Qualitative Reseach." *Journal of familiy madicine and primary care* 4/3 (2015), 324-327. <https://doi.org/10.4103%2F2249-4863.161306>

Macionis, John J. *Sosyoloji*. ed. Vildan Akan. Nobel Yayınları, 2015.

Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

Miles, Matthew B. vd. *Qualitative Data Analysis: A Methods Sourcebook*. SAGE Publications Ltd (CA). SAGE Publications, Third Edition., 2014.

Miller, J. Mitchell - J. Mitchell Miller (ed.). "Criminology as Social Science ." *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. 1-10. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications, Inc, 1st edition., 2009.

Mutluer, Gündüz Ferhan. *Toplumsal Sapma*. Ankara, Zirve., 2000.

Nar, Mehmet, Şükrü. "Kültürel Hukuk: Geleneksel Kontrol Mekanizmaları". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 0 (2013), 108.

Newburn, Tim. *Criminology*. London New York: Routledge, 3rd edition., 2017.

Olson, J. K. "Crime and Religion: A Denominational and Community Analysis". *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29/3,(1990), 395-403.

Okumuş, Ejder. "Gösterişçi Dindarlık". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/3 (01 Haziran 2006), 17-35. <https://dergipark.org.tr/en/pub/daad/issue/4511/62099>

Ozankaya, Özer. *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları., 1975.

Öçal, Şamil. "Ortadoğu'da Dini Kimlikler ve Türkiye". *ANKASAM / Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi*. 13 Kasım 2018. Erişim 30 Temmuz 2022. <https://www.ankasam.org/ortadoguda-dini-kimlikler-ve-turkiye/>

Özbay, Özden. "Üniversite Öğrencileri Arasında Din ve Sosyal Sapma". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/1 (2007), 1-24.

Padem, Hüseyin - Göksu Ali - Konaklı, Zafer. *Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Internatioanl Burch Universty, 2012. <https://doi.org/10.13140/2.1.3218.0805>

Peker, Hüseyin. "Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 12/2 (01 Haziran 2012), 41-49. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cuilah/issue/4183/54920>

Pettersson, Thorleif. "Religion and Criminality: Structural Relationships between Church Involvement and Crime Rates in Contemporary Sweden". *Journal for the Scientific Study of Religion* 30/3 (1991), 279-291. <https://doi.org/10.2307/1386973>

Rençber, Ahmet. "Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38. 59-78. 2017.

Sadique, In K. "The Effect of Religion on Crime and Deviancy: Hellfire in the Twenty-First Century". *Religion, faith and crime*. ed. In K. Sadique - P. Stanislas. 1-17. London, UK: Palgrave Macmillan, 2016.

Schreck, C. J. - Hirschi, Travis. "Social Control Theory". *21st Century Criminology A Reference Handbook*. ed. J. Mitchell Miller. 305-312. Sage Publications, 2009.

Schur, Edwin M. *Our Criminal Society. The Social and Legal Sources of Crime in America*. New Jersey: Prentice Hall, 1969.

Sezen, Yumni. *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler ve Tartışmalar*. İFAV Yayıncılık, 1990.

Shaw, C.R. - McKay, H.D. *Juvenile Delinquency and Urban Areas: A Study of Rates of Delinquents in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities*. Chicago.: The University of Chicago Press, 1942.

Sherkat, Darren E. "Religious Socialization Sources of Influence and Influences of Agency". çev. Özcan Güngör. *Journal of Turkish Studies* Volume 8 Issue 3/8 (2013), 279-297. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.3956>

Simons, L. G. "Families And Crime". *21st Century Criminology: A Reference Handbook*. ed. J. Mitchell Miller. 67-76. Sage Publications., 2009.

Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. ed. Ümit Tatlıcan - Gülhan Demiriz. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Smith, Christian. "Theorizing Religious Effects Among American Adolescents". *Journal for the Scientific Study of Religion* 42/1 (2003), 17-30. <https://doi.org/10.1111/1468-5906.t01-1-00158>

Sönmez, Veysel. *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Ani Yayınları, 7. Basım, 2016.

Spivak, Andrew L.; Fukushima, Miyuki; Kelley, Margaret S.; and Jenson, Tiffany Sanford, "Religiosity, "Delinquency, and the Deterrent Effects of Informal Sanctions" *Sociology &*

- Criminology Faculty Publications. (2011), 103.
https://engagedscholarship.csuohio.edu/clsoc_crim_facpub/103
- Stark, Rodney vd. "Religion and Delinquency: The Ecology of a 'Lost' Relationship". *Journal of Research in Crime and Delinquency* 19/1 (1982), 4-24.
<https://doi.org/10.1177/002242788201900102>
- Stark, Rodney. "Religion as Context: Hellfire and Delinquency One More Time". *Sociology of Religion* 57/2 (1996), 163-173. <https://doi.org/10.2307/3711948>
- Stark, Rodney - Bainbridge, William Sims. *Religion, Deviance, and Social Control*. New York: Routledge, 1997. <https://doi.org/10.4324/9780203724217>
- Stone, Philip J. vd. *The General Inquirer: A Computer Approach to Content Analysis*. Cambridge, MA, USA: MIT Press, 1966.
- Sumter, Melvina vd. "Religion and Crime Studies: Assessing What Has Been Learned". *Religions* 9/6 (Haziran 2018), 193. <https://doi.org/10.3390/rel9060193>
- Sutherland, Edwin Hardin. *Principles of Criminology*,. Chicago, Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 11th edition., 1939.
- Sümer, Neslihan. "Bir Kültür Ürünü Olarak Hukuk". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 38/1-2 (1998).
<http://dtcfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dtcf/article/view/2764>
- Şentürk, Lütfi. "Tevbe Günahların Silinmesine Sebeptir". Erişim: 08 Temmuz 2022
<https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=17861>
- Tanrıverdi, Hasan. "Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme". *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 8/3 (27 Kasım 2018), 595-601.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/odusobiad/issue/40617/466884>
- Taylor, Ian vd. "Durkheim and the Break with 'Analytical Individualism'". *The New Criminology*. Routledge, 2. Basım, 1973.
- Tecim, Erhan. *Cezaevlerinde Dini Yaşantı ve Din Algısı: Konya Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü., 2006.
- Tittle, C. R. - Welch, M. R. "Religiosity and Deviance: Toward a Contingency Theory of Constraining Effects". *Social Forces* 61/653-682 (1983). <https://doi.org/10.1093/SF/61.3.653>
- Topçuoğlu, Hamide. *Hukuk Sosyolojisi Dersleri*. Işın Yayıncılık, 1984.
- Tutar, Erol. "Kriminoloji". 26 Şubat 2015. Erişim 01 Ağustos 2022.
<https://www.kriminoloji.com/KAYNAKLAR.htm>
- Ülken, Hilmi Ziya. *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: M.E.B. Devlet Kitapları, 1969.

Ülman, Yeşim Işıl. "Bilimsel Bilgi Üretiminde Yayın Etiği (Örneklerle Bilimsel Yanıltma Türleri)". *Tıbbi Yayın Hazırlama Kuralları ve Yayın Etiği*. ed. H. Yazıcı - M. Şenocak. 49-61. Nobel Yayınları,

2006.https://www.academia.edu/6128746/Bilimsel_Bilgi_Uretiminde_Yayin_Etigi_Orneklerle_e_Bilimsel_Yaniltma_Turleri_

Wach, John. *Din Sosyolojisine Giriş*. ed. B. İnandı. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987. Basım, 1987.

Williams, Frank - McShane, Marilyn. *Criminological Theory*. Hall, U.S.A.: Prentice, 1999.

Wuthnov, Robert J. "Din Sosyolojisi". çev. Mustafa Akgül. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1996), 359-381.

Yapıcı, Asım. "Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* II/2 (2002), 75-117. <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=ar&midno=30545625&Dergivalkod=0119&YayinTarihi=2002&Cilt=II&Sayi=2>

Yarsuvat, Duygun. "Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Özgürlüğe Karşı Suçlar". *Değişen Toplum ve Ceza Hukuku Karşısında Türk Ceza Kanunu'nun*, 50.

Yavuzer, Haluk. "*Psiko-sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu*". İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.

Yetik, Zübeyir. *Kabil: İlk Kan, İlk Cinayet, İlk Katil*. Pınar Yayınevi, 1. Basım, 2012.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 9. Baskı., 2013. <https://www.seckin.com.tr/kitap/n/176755156/k//title/Nitel+Arastirma+Yontemleri>

Yıldız, Mesut. *Kenar Semt Gençliğinde Suç ve Din (Gaziantep Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi): Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi., 2010.

Yüksel, E. "Din Fenomeni". *Journal of İstanbul University Faculty of Theology* 0/1 (2012), 79-110.

TASAM. Türkiye'nin Jeopolitik, Jeostratejik Ve Ekostratejik Önemi. 2011. Erişim 01 Ağustos 2022. https://tasam.org/tr-tr/icerik/2317/turkiyenin_jeopolitik_jeostratejik_ve_ekostratejik_onemi

"Tevrat, Yaratılış". *İncil*. Müjde Yayınları, 2004.

Konda,"TR100". Erişim 01 Ağustos 2022. <https://interaktif.konda.com.tr/turkiye-100-kisi-olsaydi>

EKLER

EK-1. Görüşme Soruları

1) Kendinizle ilgili bilgi verir misiniz?

Yaşadığı Yer:

Cinsiyet:

Yaş:

Meslek:

Gelir Düzeyi:

Öğrenim Düzeyi:

Medeni Durum:

2) Dindarlığı nasıl tanımlarsınız?

3) Kendinizi dindar olarak nitelendiriyor musunuz? Neden?

4) Gündelik yaşamda dinin emirleri ve yasaklarına uymak noktasında hassas olduğunuzu düşünüyor musunuz? Örneğin bir davranışı sergilemeden önce dine uygun olup olmadığı sizin için ne derece önemlidir?

5) Sizce dindar olmak ile suç işlemek veya kötü davranış sergilemek arasında bir ilişki var mıdır? Yani: din, herhangi bir suç işlemek (hırsızlık, dolandırıcılık, mala ya da cana zarar verme) ya da toplum tarafından kötü kabul edilen (içki, kumar, zina, ötanazi) davranışlarda bulunma hususlarında bireyleri nasıl etkilemektedir?

6) Dindar olmak suç işlemeye engel olabilir mi? Mesela ibadetleriniz sizi kötü işler yapmaktan alıkoyar mı? Veya Öldükten sonra dirilecek olmak, sizi suç işlemekten alıkoyar mı? Sizce dindarlar daha çok cehennemden korktukları için mi yoksa cenneti umdukları için mi kötü davranışlardan sakınmaktadırlar?

7) Sizce kişi din yasakladığı için mi yoksa üzerinde sosyal bir baskı hissettiği için mi suç işlemekten sakınmalıdır? Mesela zina İslam'da yasak olan bir eylemdir. Aynı zamanda toplumsal açıdan da hoş karşılanmaz. Burada sizin için dinin emri mi yoksa toplumun olumsuz bakışı mı daha önemlidir?

8) Tövbe edince, affedileceğinize inanıyor musunuz? İnanmıyorsanız neden?

9) "Tövbe edince affedilirim" düşüncesine dayanarak suç işlemek ahlaki bir davranış mıdır?

10) Sizce neyin suç olup olmadığını din mi yoksa insanlar mı belirlemeli? Örneğin içki içmek islam da yasak ama kanunen suç değil?

11)Kötü bir davranışı sergilemekten Allahtan korktuğunuz için mi, yoksa toplumdan dışlanacağınız için mi kaçınırsınız? Örnek verebilir misiniz? (Sonda sorusu)

12) Son olarak sizce bir kötü davranışın sergilenmesinde ailenin rolü nedir?

EK-2. Etik Kurul Raporu

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Sayı : 2023-137
Konu: Başvuru Değerlendirme Sonucu

08/05/2023

Sayın Prof. Dr. Şaban HAKLI

Etik Kurulumuza yapmış olduğunuz başvurunuzla ilgili kurul kararımız ve ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Bilgilerinize rica ederim.

Başvuru Numarası	2023-134
Sorumlu Araştırmacı	Prof. Dr. Şaban HAKLI
Araştırma Başlığı	Türkiye'de Din ve Sosyal Sapma
Toplantı Tarihi	03.05.2023
Karar Numarası	2023-05

- Araştırma başvurunuz etik açıdan uygun bulunmuştur.
- Araştırmaya Kurum İzni/İzinleri alındıktan sonra başlanması uygun bulunmuştur.
- Başvurunun, ekte belirtilen düzeltmelerin yapılması halinde tekrar değerlendirilmesine karar verilmiştir.*
- Araştırma projesi etik açıdan uygun olmadığından başvurunun reddine karar verilmiştir.

Ek-3. Katılımcılara Verilen İzin Formu

ARAŞTIRMAYA KATILMA ONAYI

Yukarıda detayları yazılı olan ve tarafıma anlatılan bu araştırmada yer almak için araştırmacı Sayın Büşra ORTAKAYA tarafından “katılımcı” (denek) olarak davet edildim. Aklıma gelen tüm soruları araştırmacıya sordum, yazılı ve sözlü olarak bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim (Ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemin uygun olacağına bilincindeyim). Araştırmaya katılmayı isteyip istemediğime karar vermem için bana yeterli zaman tanındı. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda bana gerekli güvence verildi. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır. Bu koşullar altında, bana ait bilgilerin gözden geçirilmesi, transfer edilmesi ve işlenmesi konusunda araştırma yürütücüsüne yetki veriyor ve söz konusu araştırmaya ilişkin bana yapılan katılım davetini hiçbir zorlama ve baskı olmaksızın büyük bir gönüllülük içerisinde kabul ediyorum. Bu formu imzalamakla yasaların bana sağladığı hakları kaybetmeyeceğimi biliyorum.

Bu formun imzalı ve tarihli bir kopyası bana verildi.

GÖNÜLLÜ		İMZASI
ADI SOYADI		
ADRES		
TELEFON		
TARİH		

ARAŞTIRMACI		İMZASI
ADI SOYADI	Şaban Haklı	
GÖREVİ	Öğretim Üyesi	
ADRES	T.C. Hitit Üniversitesi Kuzey Kampüsü Çevre Yolu Bulvarı 19030 Çorum / TÜRKİYE	
TELEFON	██████████	
TARİH	10.03.2023	

Diğer Araştırmacılar

Büşra Ortakaya

10/03/2023

Sorumlu Araştırmacı

Prof. Dr. Şaban Haklı

10/03/2023

